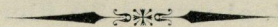

REVISTA POLITICĂ ════════ ȘI LITERARĂ ════════

Director~proprietar~editor: AUREL CIATO.

S U M A R U L :

- Dr. O. PRIE . . . . . † Dr. Augustin Bunea.
 GEORGE COȘBUC . . . . . Tâlcuire (poezie).
 Dr. CASSIU MANIU . . . . . Politica civilizătoare.
 I. U. SORICU . . . . . Nu plânge (poezie).
 I. AGARBICEANU . . . . . Magda di Feratti (nuvelă).
 I. U. SORICU . . . . . Amurg (poezie).
 VIDU RUSMIN . . . . . Graiul nostru (poezie).
 AUREL CIATO . . . . . Patriotismul nostru lămurit prin prisma personalității statului.
 IOAN ADAM . . . . . Neurastenia (nuvelă).
 ION GORUN . . . . . Copist (nuvelă).
 ILIE MARIN . . . . . Muștrări de cuget (poezie).
 PETRU SUCIU . . . . . Câteva pagini din viața bisericească a Românilor înainte de Unire.
 A. C. . . . . La moartea părintelui canonic Bunea.
 Dr. VALER MOLDOVAN . . . . . După îngropare (cugetări).
 A. MELIN . . . . . Din Vrăjbi.
 Dr. ȘTEFAN POP . . . . . Bibliografia Catehizmelor vechi românești (V. Catehizmul Calvinesc
 din Bălgrad din 1656).
 IONEL . . . . . Scrisoare din Berlin.
 CONSTANTIN CEHAN . . . . . Spovedanie (nuvelă).
 AL. CIURA . . . . . Cronica literară (E. Lovinescu).
 A. C. . . . . Note politice (Chestia împăcării; Partide noi; Procese).
 * * * . . . . . Informațiuni;
 Bibliografie;
 Revista revistelor.

REVISTA POLITICĂ ȘI LITERARĂ

==== APARE ODATĂ PE LUNĂ ====

DIRECTOR—PROPRIETAR—EDITOR: AUREL CIATO.

Cu colaborarea dlor: *Ioan Adam, I. Agârbiceanu, A. P. Bănuțiu, Lucian Bolcaș, Dr. L. Ciato, Ales. Ciura, Maria Cunțan, Dr. C. Maniu, Dr. Iuliu Maniu, Al. Lupeanu (A. Melin), Dr. V. Meruțiu, Dr. V. Moldovan, Dr. V. Nițescu, Vasile C. Osvadă, Horia P. Petrescu, Dr. Ștefan Pop, Dr. I. Rațiu, Luca Rusu, I. U. Soricu, George Stoica, M. Străjan, Petru Suci, Dr. Alexandru Vajda.*

Condițiile de abonare.

Costul abonamentului pe un an întreg	12 cor.
„ 1/2 an	6 „
Pentru studenți, învățători și preoți dela sat pe un an întreg	8 „
„ 1/2 an	4 „
În România și străinătate, pe un an întreg	15 „
„ 1/2 „	7.50 b.

—❦—

La redacția „REV. POL. ȘI LIT.” se pot comanda următoarele cărți:

Note și reflexiuni la situația politică a Românilor din regatul ungar

de *Aurel Ciato*. — Prețul unui exemplar 1 cor + 10 fil. porto postal.

Aurel Ciato: CRONICI POLITICE.   Fasc. I. Cu următorul cuprins:

Prefață. — Spre ideal. — Puterea principului. — Psihologia situației. — Pericolul românesc. — Dacoromânism. —
===== Reforma electorală. =====

Prețul unui fascicol numai 30 fileri + porto postal.

Revista politică și literară

apare odată pe lună.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
BLAJ (Balázsfalva). Ungaria.

ABONAMENTUL ANUAL: 12 cor.
Pentru studenți, învățători, preoți dela sat: 8 cor.
În România și străinătate: 15 cor.

† Dr. Augustin Bunea.

Joi seara (2 Dec.) s'au așezat rămășițele pământești ale lui *Dr. Augustin Bunea* spre odihnă vecinică în cimiteriul comun din Blaj. O zi va fi aceasta, pe care încadră-o-va în negru încă mult timp istoria suferințelor noastre. Căci prea pe neașteptate a venit asupra noastră lovitura aceasta, ca să ne putem da încă seamă despre pierderea ce am suferit, prea sunt faptele acestui mare bărbat, cuvintele lui prea sunt încă proaspete în inimile noastre, decât ca să ne putem închipui, că el într'adevăr nu mai este printre cei vii, ci doarme somnul morții, care l-a ajuns în mijlocul neobositei sale activități. Vorbî-vor însă la timpul său anele unei biserici, a unui neam despre bărbatul providențial, despre preotul piu, despre românul, ce nu cunoștea nici frică, nici viclenie, care timp de o vieată de om a fost ca un soare, ce luminează căile unui popor, ce încălzește sufletele celor amurțiți și trezește la vieată mințile celor înghețați.

S'a născut înainte de aceasta cu 53 de ani, în Vad, într'o comună grănițarească din Țara Oltului. Dumnezeu a voit ca să vadă lumina zilei într'una dintre cele mai romantice părți a țării noastre. Colea la o poștă se ridicau mândru cătră ceriu Carpații, pe a căror vârfuri de căteori nu a văzut odihnân-

du-se norii, alungați de vânturi cătră o altă țară mai departe. Iar de aci dela poalele munților și până departe, până la marginea zărilor se întindea frumosul șes al Oltului — câte lunci atâtea cruci, deadragul să te tot duci — piciorul de rai, bogat în povești și în legende.

În aceasta admirabilă regiune și poveștile sunt altele. Munții spuneau de croi, ce să luptau cu fiarele, cu viforile, ficiori de împărați, ce zdrobiau capetele bălaurilor și ale nezdrăvenilor, iar jos la șes auziă spunându-se de alți eroi, de adevărați eroi, ce și-au vărsat sângele lor pentru Casa domnitoare pe toate câmpiile Europei. La auzul acestora cum să nu se fie aprins fantasia băiatului și de căteori nu va fi zis el întru sine: Doamne, dă să fiu mare -- erou am să fiu și eu!

Cu sufletul acesta candid, bogat în impresii și râvnitor de fapte mari, a plecat la porunca Mitropolitului Vancea la Roma, la studii teologice. Aici alte impresii l-au așteptat. Pe când la casa părințească a învățat a cunoaște minunile lui Dumnezeu în natură, a învățat a iubi pământul părinților lui împodobit cu toată podoaba firei, a cunoaște oamenii așa dupăcum i-a creat Dumnezeu, deschiși la inimă, pururea gata a muri ca eroi pentru Casa stăpânitoare, acolo departe a văzut el altă lume cu ceriul mai albastru, cu soa-

rele mai cald și oameni mai — lotri. Aici în Roma a avut ocaziune a vedea lucrările minții omenești, monumentele uriașe de arhitectură, de sculptură, de pictură, el tinerul român, mers acolo din marginea Ardealului. Magazinile de știință, de artă i-au răpit fantasia acum într'o altă direcție, care a fost pentru sufletul său hotărâtoare. De câteori nu va fi exclamat el în liniștea chilioarei lui de studiu: Doamne, când vei da Tu și poporului român din țara mea, când vei da Tu geniul și priceperea aceasta, pe care o au frații lui din aceasta țară? Toate le avem noi, avem frica lui Dumnezeu, curățania inimii, suflet curat și putere de muncă; suntem eroi, când trebuie să fim, oameni la lucru când ni-se cere, dar n'avem nimica din arta, știința, pe care o au ceilalți frați ai noștri!

Înțelegea acum pe deplin apostolia lui Șincai, lui Maior. Ce va fi fost pe vremea acestor apostoli ai românismului, când pe vremea lui, aveam totuși cărturărime în măsură destul de mare, aveam inteligență, care arată cel puțin, că să interesează de soarta și viitorul poporului nostru și aveam la spate niște evenimente ca cele din anii 1848, cari au trezit la conștiință națională și masele mari ale poporului?

Apostol doriă și el să fie. Apostol al culturii, al progresului și al conștiinței naționale. Stăpânit de astfel de sentimente s'a reîntors în Blaj la anul 1882, și Mitropolitul Vancea îndată a văzut, că tinerul acesta este înzestrat dela Dumnezeu cu calități extraordinari, l-a ocrotit deci în jurul său și l-a introdus în toate afacerile arhidiecezane.

Ca să-i deie ocaziune să-și deprindă și mai bine talentul său de orator l-a numit profesor de teologie, dar în curând l-a chemat iarăși lângă sine — secretar, căci vedea și Mitropolitul că locul lui Dr. Bunea este airea. Tinerul secretar îndată văzù, că arhidieceza are

lipsă de reforme, dacă vrea să existe și mai departe. Eră convins de acel lucru, că la noi biserica și neamul sunt două noțiuni identice și că cel ce lucră pentru prosperarea și conservarea bisericii, lucră pentru conservarea și prosperarea neamului. Și, că o biserică și un neam numai atunci pot privi cu încredere în viitor, dacă au în sine condițiile necesare de viață. Îndatăce un popor, respective o biserică trăiește ori chiar prosperează din mila altuia, sfârșitul e moartea sigură.

Și aici se începe activitatea vrednică de toată admirațiunea posterității alui Bunea. Trebuiau căutate și create condițiile necesare de viață pentru biserica noastră. Scopul și ținta mitropoliei, înființată de anii viforoși ai regenerării naționale, trebuia bine lămurită și determinată, ca nu cumva ea vreodată să poată deveni pericol pentru naționalitatea noastră. Pentru a putea servi cu tot sufletul său interesele bisericii sale în direcția aceasta, întemeiază cu generația aceia însuflețită pentru cauzele mari ale bisericii din anii 1890 cu Alexandru Grama, cu actualul episcop al Lugoșului, cu Dr. Victor Smigelszki, Dr. Isidor Marcu, întemeiază foaia „Unirea“, în care în nesfârșite serii de articole, lămurește astfel de chestiuni, față de cari chiar și fiii credincioși ai bisericii erau în nedumerire. În „Chestiuni de drept și istorie bisericească“, el stătorî față de atacurile lui Nic. Densușan, că biserica unită nu numai că nu și-a împlinit misiunea printre români, ci că ea va fi și de acum încolo puternică fortăreață a limbei și naționalității noastre. Că până când biserica autochefală din regat va fi totdeauna supuse fluctuațiilor politice, iar autonomia celei din Ungaria poate fi pururea amenințată de guverne, biserica unită are un refugiu la Roma, care nu a pregetat nici când a apăra cu tărie instituțiunile ei față de orice putere din afară. Au urmat apoi o serie de

alți articoli — chestia autonomiei bisericii noastre, raportul ei față de stat și față de biserica catolică, concludând toate într'acolo, că legile țării au garantat și în trecut întru toate autonomia bisericii unite și că atât aceste cât și decretul guvernelor și bulele papale îi asigură independența absolută față de biserica catolică. Eră călăuzit întru toate de un gând, că biserica noastră își are condițiile de viață întru sine și că e fals a o considera cu o biserică patronată de stat, sau ca o ancilă a bisericii catolice din Ungaria. Lămurind astfel chemarea bisericii unite în mijlocul poporului român și determinând poziția ei de drept față de stat și față de biserica catolică mai rămâne un lucru: de a înzestră aceasta biserică cu toate armele, condițiile de viață moderne, căci astfel toate aceste drepturi și situații ar fi fost și rămas efemere — pe hârtie. Durere, că biserica noastră avea atâtea chestii mari de rezolvit, încât pentru desăvârșirea acelor n'ar fi fost destulă o vicață de om¹⁾. Într'aceia nouă chestii se ridicară la suprafață, toate menite să distrugă, să destrâme legătura dintre preoțime, laicime și autoritate supremă bisericească.

Se ivi chestiunea congruei, și Bunea luptă cu toate puterile ca aceasta să nu fie un mijloc de aservire a preoțimei. Se ivi chestiunea școalelor elementare, salarizarea învățătorilor de cătră stat și

stăruințele lui pentru un puternic fond cultural rămaseră fără resunet la clerul din afară. Și când veni vorba și de ajutorarea școalelor din Blaj, el în fața unor cunoscuți a zis memorabilele cuvinte: „Dlor, în întunecimea aceasta groaznică, în lumea aceasta, în care toți aleargă după bani, fără ca să considere că pentru ce se dau aceia, vreau să fie un singur far luminos și acela să fie — școalele din Blaj. Vom afla noi mijloacele de a Vă regula lefile din fondurile de acasă“.

Într'aceia observă că literatura politică magiară și mai ales cea istorică tot cu mai mare înverșunare tratează chestia românilor din Transilvania. Încă începând de pe timpul regimului Banfi eșiră de sub tipar multe cărți, cari cu aparate științifice se opinteau se dovedească, că toată organizația noastră comunală, politică și bisericească este împrumutată dela calvini, că în viața noastră publică nu ne putem lăuda cu absolut nimic propriu, că chiar primele impulsuri spre limba națională, spre cărțile rituale românești au dat-o principii Transilvaniei, că P. Maior, Șincai, Clain aici au supt și răspândit ideile redeștepțării naționale sub avântul literaturii magiare dela sfârșitul veacului al XVIII. Erau tot idei noi, plausibile de a lua de pe picioare și pe mulți de ai noștri și a-i face să-și formeze altă convingere despre puterea de viață și trecutul poporului nostru. Bunea îndată a văzut tendința. În Vechile episcopii a Vadului etc. precum și în celealalte opere se vede că o sirmă roșie încercarea lui de a dovedi, că noi românii toată organizația noastră bisericească și politică o avem din țara românească. Că influința culturală bisericească, ce ne-a venit din țările române, nici când nu a stagnat nici chiar în cele mai întunecate vremi de decădență și de sclăvie. Că tot ce avem noi avem dela Corpul mare al neamului românesc și că dela străini nu avem nimic — absolut nimic.

¹⁾ Iată câteva din noile instituții ale Blajului: La 1889 s'a înființat fondul preoților deficienți, și tot atunci fondul de penziune a profesorilor. Tot atunci s'a concentrat Administrația fondurilor și s'a înființat Cassa centrală arhidiecezană. În 1902 pentru administrația mai corectă și mai perspicuă a domeniilor s'a înființat administrația arhidiecezană. Aceste amândouă s'au contopit în anul acesta, când s'a făcut și fond de penziune pentru oficialii arhidiecezani. Tot în restimpul acesta s'a ridicat o nouă aripă la seminar, s'au zidit internatul de fete, internatul de băieți, aripa cea nouă a gimnaziului, sala de gimnastică, preparandia, fără a mai aminti sumele enorme cheltuite cu adiustarea acestor institute. Și toate aceste din banul și puterile noastre.

Astfel a fost Bunea adevărat preot român, care din biserica sa a făcut o cetățuie, capabilă a conserva ființa noastră întotdeauna. În toate acțiunile sale bisericesti, politice, literare de un sentiment a fost stăpânit, de sentimentul, că e român.

Caracter hotărît, minte ageră, deschisă, inimă caldă pentru tot ce este românesc, n'a pregetat a fi în tot locul de față, unde trebuia să ne afirmăm.

În procesul Memorandului apărătorul cauzei naționale, în clubul comitatens român, president, la groapa lui Dr. Raț, presidentului partidului național român, a însoțit pe Excelența Sa actualul Mitropolit și discursul lui funebru a fost raza aceia de nădejde și de putere, ce a luminat sufletele căzute în desnădejde. La groapa lui Bariț a vorbit viitorului, la baron Urs a spus cuvinte frumoase despre valoarea noastră, la groapa lui Aurel Murășan a lămurit interesele și căile politice naționale. Fiecare discurs a fost un prilej de o puternică manifestație națională. Credem însă, că vor veni timpuri, când se va lămuri și mai mult activitatea politică națională a acestui om providențial, care în fața intereselor mari ale neamului său s'a pus pe sine totdeauna pe planul al doilea. Idealist desăvârșit, cu credință tare în viitorul poporului nostru, și-a testat puțină sa avere spre scopuri culturale și naționale. Fie-i mai ușoară țărina, decât jalea, cu care un popor l-a petrecut la groapă.

Dr. O. Prie.

Date biografice.

Dr. Augustin Bunea, s'a născ. în com. Vad din comit. Făgărașului în 4 Aug. n. 1857 din părinții Arsenie Bunea paroh în Vad și Verona Urs. Școlile primare le-a urmat în comuna natală și Ohaba, iar cele gimn. până în clasa a VII-a în Brașov, de unde în primăvara anului

1877 a trecut ca stud. de clasa VII la gimn. din Blaj. Ca elev de clasa a VIII-a a fost trimis în toamna anului 1877 la Roma, pentru a-și face studiile filozofice și teologice la colegiul de Propaganda Fide, ca alumn al colegiului grecesc dela sf. Atanasie. În luna Noemvrie a anului 1882 fù promovat la gradul de doctor în științele teologice. În anul 1881 fù hirotonit preot în biserica grecească a sf. Atanasie din Roma prin punerea mânilor arhiepiscopului Ștefan Ștefanopoli. Reintors în Blaj la finea anului 1882, fù îndată aplicat în cancelaria metropolitană în calitate de oficial, purtând aproape patru ani și protocoalele ședințelor consistoriale alternativ cu vicanotarul consistorial. În 1886 fù numit profesor de teologia dogmatică la seminarul arhidiecezan și de religie la gimn. arhiep. din Blaj, în care calitate funcționă până în anul 1888, fiind totodată și prefect în seminarul tinerimii, iar mai târziu anume din 29 Martie până în 1 August 1888, prefect de studii în seminarul teologic arhiepiscopesc. În 28 August 1888 fù numit secretar metropolitan, protonotar consistorial, notar la Directoriul Fundațiunii Șuluțane. În anul 1898 a fost promovat la demnitatea de canonic-școlastic. În demnitatea aceasta a purtat oficiul de cassar la Cassa Centrală, de inspector școlastic arhidiecezan și de prezident al tribunalului matrimonial de a II-a instanță pentru arhidieceză și mai târziu administrator capitular al domeniilor. La Conciliul provincial III celebrat în 1900 în Blaj pentru comemorarea ducentenarului Sfintei Uniri a luat parte ca delegat al Capituluului metropolitan.

Dr. Augustin Bunea a fost o puternică individualitate. Om înzestrat dela Dumnezeu cu calități extraordinari ori unde l'a chemat datorința lui de preot, de român, de înalt dignitar bisericesc s'a achitat cu vrednicie. Ca orator eră dulce la vorbă, puternic în argumentare, ca scriitor clar în expunere, ca apărător al drepturilor bisericii și a neamului necruțător, ca organizator un cap luminat, pretotindenea el eră sufletul acțiunii.

Articolele lui în chestia autonomiei bisericii noastre, a instituțiilor noastre culturale a făcut se amuțască pe un timp oarecare atacurile guvernelor. Pentru înființarea școlii de meserii a purtat rășboiu ani de zile cu guvernul. Om care privia prin pisma trecutului la viitorul neamului nostru, care credea cu toată tăria sufletului său în vitalitatea acestui popor, îl vedem pretotindenea unde interesul public reclamă un spirit mare, cum eră el. Mult timp a fost prezidentul clubului comitatens, de unde mai în urmă, întristat de marele desinteres ce-l arată inteligența română față de cauzele cele mai vitale ale noastre s'a retras. Interesul general însă la chemat din nou pe arena publică.

Nu eră o mișcare românească, o serbare culturală, la care să nu fi luat parte.

TÂLCUIRE.

„Popa din psaltire spune:
Toate sunt deșertăciune —
Creadă-l orbii, da eu nu!
D'apoi crâșma, Doamne iartă,
Când o vede el deșartă?}
Spune tu!“

— „Nu? Și=aveà, cum umblă veste
Șapte sute de neveste,
Câtă frunză e pe pom...
Și ce poți numai cu una!
Ce pot eu cu=a=mea, nebuna,
Vai de om!“

— „Altu=i tâlcul ce s'ascunde,
Numai nu poți tu pătrunde...“
— „Ce=mi vorbești că nu pătrund?
Intru'n crâșmă, dau din coate
Și pătrund prin zece gloate
Până'n fund!“

„Ahahà! Vezi tâlcul, frate?
Nu cu crâșmele se bate
Solomon, cum am gândit!
Iacă, de femei el spune:
Toate sunt deșertăciune,
Și=a gâcit!“

— „Ce tot crâșmă, măi creștine?
Solomon, el spune bine...“
— „Mie=mi spui? D'a ce=s copil!
D'apoi Solomon, firește,
Că doar' el cârciumărește,
El cu Șmil“.

— „Ba nu, mă! Batu=te=ar sfântul!
Nu=i despre femei cuvântul,
Nici de crâșme nu=i cuvânt.
Mai adânc aici vorbește
Solomon, bisericeste
Ca un sfânt!“

— „Alta spune, mă, psaltirea:
Nu de crâșmă e vorbirea
Că prin crâșme n'a umblat
Prea 'nțeleptul în cuvinte
Solomon proroc cuminte
Și 'mpărat.“

— Ce spui tu? Deșertăciune
El despre biserici spune?
Orb ce=am fost cu ochii mei!
Zău așa, că=s goale toate —
Vezi acum pricep, nepoate,
Și eu ce=i!

„Gol pârjol la Născătoarea,
La Arhangeli numai Floarea
Baba lui Grindeiu Tarhon —
De biserici drept o spune!
Mă, da multe=a mai spus bune
Solomon!“

George Coșbuc.

Opera civilizătoare.

De Dr. Cassiu Maniu.

Poporul românesc este cel mai deaproape interesat, ca opera civilizătoare să progreseze. El este mai deaproape interesat în urma înclinațiunilor blânde ale firii sale, în urma situației sale geografice și în urma torentului de cutropire ce-l desparte de vatra rasei romane. Civilizarea contribuie mai mult la îmblânzirea barbarilor. Tot ea cucerește popoarele pentru ideile frățietății și a moralei înalte internaționale. Ea desvoaltă virtuțile sufletesti, ce se sălășluiesc numai acolo unde poporul însuș e dela firea sa blând, adecă drept și echitabil în toate situațiile și raporturile de conviețuire umană.

Dar opera cea mare civilizatorică aduce cu sine imenze avantagii și în alte privințe, prin apropierea dintre indivizi și națiuni ce este promovată prin civilizarea oamenilor. Invingerea principiului bun civilizatoric va aduce cu sine răspândirea obiceiurilor, datinelor românești, după care urmează răspândirea limbii românești, care singură poate fi legătura între mulțimea mare de popoare heterogene și dușmănite între sine. Toate aste perspective se desfac luminos din progresul operei mari de civilizație, față de care am fost indiferenți, nepăsători, fiindcă ne-a lipsit o politică mare, conștie, un guvernament național, și mijloacele materiale și spirituale.

Să ținem dar de acum înainte seamă de această chestie, căci ideea este deja matură pentru a putea purcede la realizarea ei. Înainte de toate să ne alipim la sistemele sociale și politice ale geniilor gânditori, căci ele au dat impuls revoluțiunii spiritelor și în urma acestui fapt nou în istoria civilizațiunii, au dat un conținut de adânci și nestrămutate convingeri marelui revoluțiunii franceze, începutul adevăratei civilizațiuni. Dela apariția sistemului social și politic a lui Holbach până la Marx, Lassalle,

civilizația a progresat mereu. Dela Lassalle încoace se observă o stagnare îngrijitoare, ce aduce cu sine simptomele unui nou barbarism.

Fenomen întristător mai ales pentru neamul românesc, care nu se poate rezima pe altceva, decât pe forțele sale morale, adecă pe progresul operei civilizatorice. Fenomen ce-și are cauzele sale în grozavele contraste, ce s'au succedat pe întreg continentul ca urmare a nedreptei retribuțiuni a roadelor muncii sociale organice.

Se simte pe urma acestui fapt apropiată catastrofa morală, și în urma ei, descompunerea socială dacă nu se va găsi un mare gânditor, care să fie capabil a ne împărtăși ideea unei noue civilizațiuni, care să aibă și *puterea și voința* de a rupe cu trecutul trist, care nu s'a știut adânci în defectele împărțirii fără sistem a fructelor ostenelelor tuturor. Va se zică, un sistem nou social și politic așteptăm, un sistem clădit pe dreptatea socială, adecă pe recunoașterea: că munca socială e dela fire organică, îndeplinită de toți începând dela copilul ce învață literele până la filozoful de stat și poetul de geniu! Munca este destinul tuturor! Ea este temeliea adevăratei civilizațiuni. Nu trândăvia celor puțini bogați, cari culeg toate roadele muncii, hărniciei, culturii și idealismului social! Toate aste sunt bunuri comune, și nerespectarea lor va aduce cu sine nerespectarea vredniciei omenești, va se zică o completă barbarie.

Noi românii cu deosebire ar trebui să punem stavile în tot locul acestei noue barbarii, ce trece asemenea unui pârjol sub cenușe preste câmpurile largi a popoarelor civilizate slăbindu-le rădăcinile.

Să dăm exemplu prin largă solidaritate frățască, că am ajuns a înțelege că singur puterile morale pot susține lupta

cu astă decadentă a raporturilor sociale, singur ele pot fi învingătoare. Să propagăm ideile civilizatorice ale libertății, ale solidarității, ale respectului datorit culturii și ale iubirii de neam, pentruca din ineseși fibrele inimelor noastre să se formeze sistemul

civilizației celei noue, fără de care ne vom sbate într'o barbarie tot mai primejdioasă. Cu un cuvânt, să contribuim la opera civilizatorică mai ales acum, când popoarele se îndușmănesc și se amenință.

Nu plânge.

*Trec nori pribegi în zare, sub cerul toamnei mut
Azi cade bruma rece pe straturi, în grădină,
Auzi, cum vântul serii înăbușit suspină
Și umbra nopții cade pe chipu-ți abătut.*

*Pustiu remas-a cuibul sub streșina 'ndoită,
Și ce pustietate e 'n inima-ți robită...
Din noaptea mohorită a ochilor blajini
Isvorul cald brăzdează obrajii lui de crini.
Și-n piept, lăcaș de doruri plăpânde, ne'ntinate,
Tu simți cum bietul suflet să mistuie, să sbate.
Te strânge lutul reve în cercul lui de fier
Și nu e o fință sub înăspritul cer
Durerea ta păgână s-o plângă, s-o 'nțeleagă
Cu jocul ei cel vecinic cu jalea ei întregă...*

*S-a înroșit apusul și măgurile 'n zări,
Și tot mai rar e focul pe ninsele cărări,
Și tot mai clar răsună suspinul trist de ape
Și noapte să întinde încet, tot mai aproape...
Dar nu vărsa, în hohot, al ochilor primos,
Să nu așterni tristeța pe chipul tău frumos.
Zădarnic te mai chiamă trecutul cu-a lui șoaapte
Când toată strălucirea se'nvăluie în noapte,
Când moare toată slava în lumea din afură,
Poți tu păstră de-apururi un gând menit să piară?
Fiorul plin de farmec al dulcii tinereți? —
O rază trecătoare pe umezii păreți!*

*Și de călcăm cărarea spre noaptea de apoi,
Comoara cea de visuri o ducem tot cu noi,
De ochii tăi cei limpezi tu plânsul îl desprinde,
Risipa cea de lacrimi nădejdea 'n piept aprinde —
Lumina ei bolnavă la ce-ar mai licări,
Să vezi întreg amarul, ce soartea-ți hărăzi?*

*Când vezi că ți-e menită cărarea suferinții,
Aruncă ruga seacă și cărjile credinții.
La ce să te mai razimi de-o putredă proptea,
Simbolul păcii grele deasupra ta să stea?
Mai poți încinge-o armă, ce-a înșelat pe toți,
Și-a 'ngenunchiat trufia sărmanilor iloti?
Fos scutul mângâierii nebune și deșerte
Ce-ți duce 'n noapte pașii tot pe cărări incerte!*

*De ce plângi tu norocul, ce aripa și-a 'ntins,
De ce plângi tu durerea haină, ce te-a 'nvins?
Nu lacrimi fierbinte a ochilor de noapte,
Nu ruga ce o tremuri în dureroase șoaapte,
De ți-a furat norocul, tot ce-ai avut mai sfânt,
Cu furie lovește și ceruri și pământ,
Și greu când cade brațul de lupta grea slăbit,
Tu cautăți tovarăș blăstămul cel cumplit
Și blăstămă!... Potopul să clocote în văi!
Să tremure văzduhul aprins de ochii tăi,
De ură ce se 'naltă din glasul tău turbat,
De focul care arde în pieptul sbuciumat.*

*Zădarnic moare glasul în plânsul tău înfrânt,
Nu mai învie mortul din vecinici-i mormânt!
De ce ne-am mai întoarce, de ce-am mai aștepta
Când pasul firei vitregi noi nu-l putem schimba?
De ce-am opri noi valul, ce sufletul ne'neacă,
Să ne'nșelăm noi singuri viața-ne săracă,
Și când ne ingenuche eternele nevoi,
De ce n'am urma sfatul adâncului din noi?*

*Să clatină castanii de cântece streini
Și taina nopții în vălu-i cuprinde 'ntreaga fire...
Ci tu rămii aceeași în sfânta-ți împietrire
Să nu te plece chinul și 'n darn să nu suspini!*

I. U. Soricu.

Magda di Feratti.

O întreagă zi posomorâtă, aspră, rece, umedă, o zi de toamnă cenușie mă timpise aproape cu totul. Am stat în casă, am ieșit la fereastră, m'am plimbat prin curte, vecinic acelaș tur care te îngheață. Și prin tina drumului treceau bărbați, treceau femei cu fețele triste, plecați puțin de spate, făcând pași largi cu cizmele lor grele. Treceau tăcuți, cu gândul la puțina ispravă ce-au putut face astăzi, cu groaza zilei de mâne în suflet. Sînt dedat eu cu partea aceasta întunecată a vieții omenеști! Zile de-arîndul, luni, ani întregi mi-au adus nemernicile simțuri aceleași senzații în suflet: Greul vieții cu vecinica noapte ce apasă peste partea cea mai mare a omenimii. Dar nici într'o zi sufletul meu n'a fost așa de plin de durerile cari au trecut și s'au așezat în el, ca astăzi.

Și sara, după ce m'am așezat în pat, și după ce căldura a început să-mi străbată trupul, mă cuprinse un tremur ușor, căldicel și dulce. Cerca chiar să izvorească izvorul bucurii, de undeva adînc, din ființa mea, dar sufletul, rece și aspru, ca tot ce s'a izbit de mine în ziua aceasta, ca tot ce-am văzut — sufletul nu-l lăsa. Ș'atunci, învăluit în plapomă, îmi strânsei toate puterile într'o groază nebună — căci mie nu-mi place nici moartea nici ceeace samănă a moarte — și cercai să văd, cercai să simt ceva deosebit de senin, de înalt, de curat și dulce. Ș'atunci îmi veni deodată în minte numele Magdei di Feratti, și cu numele ei deodată îmi apărură și chipul ei și istoria vieții ei. Magda di Feratti! Ah da!, iată numele care mă va face să trăiesc câteva clipe adevărat omenеști, departe de lupta și frămîntările amare, pentru un brîș de pâne, ale vieții animalice.

Pe Magda di Feratti o văd de copilă mică. E îmbrăcată în ușoare haine albe ca spuma laptelui. cu ghetete micuțe cât o coaje de ou. Cum trece prin parcurile bogate ale căsii părințești, pare un fluturaș, pare o păsărică săltătoare, crezi că-i un înger. Ochii ei negri, vii, tari, străbat însă deacuma privirile ce i-se pun în cale, părul ei bogat, de întunerecul unei nopți oarbe, cum îi cade pe grumazii, pe umerii de nea, îi dă de pe acum o înfățișare împărătească. Și totuși, la început, n'au bănuit nici părinții, nici rudeniile, nici cunoscuții, ce se va alege din copila aceasta. Le plăcea tuturor de ea, vecinic voioasă, vecinic cu zimbetul pe buzele fragede, vecinic gata să ridă risul acela

argințiu, care însenina pe tatăl său în împrejurările cele mai grele ale vieții.

„Din copila aceasta se va face o domnișoară minunată“ ziceau unii.

— Fetița aceasta va suci capetele multor tineri“ — spuneau alții.

— Magda va fi o cochetă și jumătate“ întăriau femeile celea răutăcioase.

Dar cu cât creștea pe Magda di Feratti o pricepea tot mai puțin lumea. Se perdea ziua întreagă prin grădina bogată a părinților, privind florile tinere din straturi, ascultând mai cu samă cântecele privighetorilor din tufișuri și murmurul vîntului. Vîntul dela început i-se păru o ființă vie, care se arată în nenumărate chipuri, în cântecele sale. Și de câteori ascultă minunile ce trăesc și suspină prin aer, în sufletul ei curat ca o floare de crin, se mișca ceva, ca și cînd un porumbel mic și alb ar cerca să zboare. Ochii ei atunci se schimbau într'un izvor de viață, buzele i-se zbăteau ușor, abia observat, și din peptul ei ofta, dulce și îndârjit, dorința după ceva necunoscut.

Și iată, cînd a fost de patrusprezece ani, într'o sară cu multă pulbere de argint în univers — și sta pulberea fină și n'o clătea nici o adiere — porumbelul acela alb începu să zvâcnească tot mai întezit din aripioare. Și pe cum se zbăteau aripioarele lui, pieptul sfînt al fetiței se ridica tot mai des, tot mai cu putere. Și după cel dintâi adevărat chin, nespuse de dulce, prin care trece orice creație în lume, ochii Magdei di Feratti se închiseră, și glasul ei dumnezeesc, care mai târziu ridică la înălțimi amețitoare și înnebuniă mii de suflete, se auzi mai întai în lume. Și cînd se isprăvi cântecul, cînd Magda se ridică obosită de pe scaunul ei cu spătează, împletit din mirositoare nuele albe, lucii, se uimi simțind atîta liniște în jurul ei, îi părea chiar că-i o străină în mijlocul grădinii lor bogate, i-se părea chiar că nu mai cunoaște nimic cumsecade din ce o încunjurasă. Numai lacul, iată numai apa aceea de culoarea ceriului ce se oglindea într'însa, și pe lângă care a trecut de-atîtea ori nepăsătoare, numai apa aceea o atrăgea acum cu putere neînvinsă spre dînsa. Și stînd mult aici la marginea lacului, prin sufletul Magdei treceau senzațiile nedeslușite ale necunoscutului, ale neșermuritelor depărtări, ale nemărginitului. Și sufletului ei, după întaiia cîntare, îi cădeau nespuse de bine senzațiile acestea.

Pentru părinții ei revelația aceasta a fost un izvor de nețărmurită mândrie. Copila lor era îmbrăcată acum de fată mare, și cunoștii începeau să primească tot mai des învătări în familia di Feratti. Și veniau oamenii să se închine cântecelor Magdei, veniau bărbați să se însuflească și să se întristeze, veneau tinerii să-și piardă răpausul multor nopți, venia bătrâne să se îngrozască la trezirea aceasta neașteptată a vieții, a iubirii, a luptei, care se coboară în suflute di: cântecele Magdei.

— „Dșoara Magda di Feratti, e o nouă minune a cântării — spuneau bărbații.

— Dșoara Magda e o nouă și mare bucurie a lumii — spuneau alții.

— Dșoara Magda e un nou inger ori demon — care va atinge multe vieți în floare“ spuneau doamnele mai răutăcioase.

Dar, cu toate laudele, Magda remase tot copila veselă, sănătoasă, ciripitoare, ce-i când ici când colo, ca o minge elastică. Dar acum era într'adevăr fată mare. Părul ei bogat îi încununa făptura ca o ramă întunecată, moale, — ca un cadru neîntrebuințat încă, — de umbră. Ochii ei erau două comori, în cari se cuprinde lumina, viața, simțirea și visarea, trupul ei nici nu-l puteai numi trup ci mlădiere. Fața Magdei di Feratti, cred c'ați văzut'o mulți în pânzele lui Rafael.

Părinții ei aveau acum o singură supărare: Magda nu voia să iese în lume, nu se interesa cum se cade nici chiar de tinerii cei mai distinși cari veniau în familia lor.

Și ori cum, Magda nu mai trăia într'un timp, când frumseța și bogăția unui dar dumnezeesc, se puteau ascunde. În orașul în care trăia, în țara toată n'a trebuit nici o lună, ca să-i rostescă toți numele cu pietate și admirație. Începură să scrie ziarele și revistele de specialitate despre acest nou geniu al cântării. Începeau să vină îndemnuri, tot mai ademenitoare, ca s'o câștige pe Magda pentru scenele din marile centre muzicale ale lumii.

Părinții în setea lor de mărire — ar fi fost bucuroși, dar Magda di Feratti, nu se învoia odată cu capul.

— „Domnișoara Magda desprețuește lumea spuneau unii.

— Domnișoara Magda așteaptă prea multe rugăminte ziceau alții.

— Domnișoara Magda n'are inimă, — întâriau domnii mai răutăcioși.

Însă Magda di Ferrati se simțea bine acasă, în cuibul ei, aici unde ș'a auzit mai întâi glasul, și unde a tresărit mai întâi de fiorii

plăcerii, văzându-și frumseța în oglinda limpede a lacului.

Atunci porniră oamenii pe alte căi, s'o cucerească lumii. Veniră artiști cântăreți, veniră cânterețe vestite și concertau în orașul Magdei. Poate ambiția de-a rivaliza cu ei ori cu ele, mândria de-a fi cea dintâi, va învinge. Dar Magda se gătea ca o floare, ia înșăș era o floare și nu-i mai trebuia nici un parfum, venia ușoară, săltăreacă ca o căprioară, zimbând din colțul gurii mici, rizând argințiu, de ridicau oamenii capetele s'o vadă, — venia la producție, asculta, lăsă să-i curteze tinerii, și pleca apoi acasă hotărâtă cum a venit.

— „Magda ar fi o minune pe scenă“ ziceau cu toții și se ciudeau de încăpăținarea acestei fete, pe care, se părea, nici o mărire omenească nu o poate atrage.

Dar, dela un timp, cu ceva s'a fost dedat Magda di Feratti. De câteori se abăteau prin orașul lor o trupă de cântăreți ori de actori, ea nu putea să lipsească. Și de multeori veniau persoane nu prea renumite, și tatăl său de multe ori spunea, că „aici nu se cade să mergem“, dar fata ținea morțiș să nu lipsească de nicăiri, și învingea.

Astfel într'o sară de primăvară, plină de miresmele florilor tinere, se vesteia un concert sărac, numai de cinci puteri. Dar anunțul vestia că „debutează“ în cea dintâi a lui tură, un tinăr cântăreț, cu mult foc, cu multă artă.

Reclame de acestea au mai cetit și părinții Magdei destule, și n'ar fi mers dacă nu oblicea și fata de ce era vorba. Ori cine să fi fost, ea trebuia să meargă.

Dar sara, lumea se adunase puțină. Cei mari și puternici se feresc din cât pot de ori ce atingere cu cei mici și neînsemnați. Adecă le pare lor că-s mari și puternici ei, și-s mici alții. În realitate însă cine știe n'ar fi de multe ori chiar întors. Însă în lume toate se iau și să judecă după cum apar.

De astădată într'adevăr celea două cântărețe dela început au îndestulit foarte puțin publicul. Cei doi bărbați — unul chiar directorul — asemenea. Mai remase numai tinărul pe care-l vesteia cu litere mari anunțurile, ca punct de forță. Când apărū, în sală se porni un murmur. Se mirau de tinerețele omului, căci era abia un copil, abia să fi ajuns la douezeci de ani.

Tinărul veni foarte sfios, ca și când l'ar apăsa lauda adusă de tiparul placatelor.

Dar Magda di Ferrati, îl prinse dintr'una cu privirile ei calde, și se perdea par'că în

contemplarea aceasta. Cum sta în șirul întâi, putea vedea de aproape cum i-se ridică pieptul, cum i-se mișcă nervoase nările fine, cum s'au tulburat ochii lui senini, albaștri. Cântărețul își trecu odată prin părul castaniu degetele lungi, subțiri albe, și cântarea începui abia auzită, apoi tot mai plină, tot mai puternică.

Publicul era gata să se însuflească, gata să aplaudeze, când de-odată melodia se rupse, și cântărețul remase încremenit, palid ca ceara, privind țință la Magda. Directorul apărui îndată, îl îndeamnă se continue, dar el clătina din cap și cu ochii de jumătate închiși, dispăru după culise.

Lumea era gata de scandal, gata să fluere să frece podelele cu tălpile.

Atunci Magda di Feratti, chemă pe directorul și-i spuse ceva la ureche. Iar acesta, în groaza lui de fericire, dintr'o săritură a fost pe scenă, și vesti publicului.

— „Să nu'l judecați pe Antonis. I-s'a făcut rău, dar vă asigur de talentul său Măne înse, din grația domnișoarei Magda di Feratti, veți avea o recompensă împărătească. Însași Magda di Feratti va cânta mănă, în concertul aranjat de trupa noastră“.

În sală se făcui întâi tăcere de moarte, dar îndată a izbucnit un uragan de strigăte:

„Vivat! Trăiască Magda di Feratti. Trăiască fala orașului și-a țării noastre“.

Fata se întoarse spre public, înclină ușor din cap, apoi luând brațul părintelui său porni acasă. Domnului di Feratti încă nu-i veni glasul, după mirarea în care l'a adus hotărîrea fetei sale. Se bucură că iasă în lume, se întristă însă că și-a ales chiar trupa aceasta obscură, care era să fie aproape huiduită.

Încă în sara aceea n'a fost casă în oraș unde să nu se știe că Magda va cânta a doua zi sara în public. Bucuria se amesteca cu mirarea, nime nu înțelegea ce-a îndemnat'o pe Magda să iese chiar acum în public mai întâi.

A doua zi a fost o fierbere ș'o alergare în tot orașul. Nu era suflet care ar fi voit să lipsească dela concertul de sara. Iar drăguța Magda di Feratti în sara aceea ș'o îmbrăcat haina cea frumoasă. N'avea nici o decorație, afară de ea însași, numai un trandafir galbin, un boboc ce da să se desfacă, visa în părul ei negru.

Lumea n'a încăput în sală. Se plătiră prețuri mari, încât directorul sărac era să înnebunească de fericire.

Lumea în sara aceea s'a înălțat la cer, s'a coborît în iad a plâns și-a amuțit. Aplausele

veniră târziu că o descărcare grabnică și deasă de grindină, ce numai înceată.

Antonis nu cântă nici în sara aceea. Acum nici n'a mai încercat, ci stau și el de-oparte înmărmurit, și tremurînd încet, abia observat.

Magda di Feratti, merse foarte voioasă. Trandafirul galbin din părul ei negru s'a deschis binisor, și fata își simția sufletul cald și dulce, îmbietor de bucurii pe cari nici nu le visase încă.

A doua zi Magda di Feratti le spusă părinților: „Acum am să vă împlinesc dorința. Cu trupa aceasta plec în lume“.

Ei gândiră întâi că glumește, dar' când văzură că își pachetează vestimintele, și le cere bani de drum le trecui toată voia bună, și suptărea neagră li-se coborî în suflete.

— „Cum să pleci drăguță, cu o trupă care n'are nici nume. Ne-ar rîde orașul, ne-ar rîde lumea, că te lăsăm într'o astfel de societate“.

— N'are nume acum, dar peste două zile va fi cea mai renumită. De asta vă asigur tată. De altfel eu sunt hotărîită și nu mă abate nime din hotărîrea mea“.

A doua zi în oraș eră o altă fierbere. „Magda di Feratti a plecat cu trupa“. Și peste două zile veniau telegrame la gazete cari vesteau marile succese ale cântăreței celei noue.

Și într'adevăr în jurul necunoscutului director se adunără artiștii cei mai mari. Din vechea lui trupă nu mai remase decât Antonio, pe care însă directorul nu-l mai putea convinge să apară pe scenă. Dela o vreme ceilalți artiști, începură să-i facă observări directorului.

— „Ce-i cu Antonis? El nu-și dă nici când concursul? Atunci ar trebui dimis“.

Prin sufletul Magei trecea atunci o suflare de ghiață. Dar directorul aveă acelaș răspuns totdeauna:

„Antonis e foarte bun copil. Odată s'a oprit la mijlocul cântării, și de atunci nu mai cutează. Dar vă asigur de talentul lui“.

Atunci prin inima Magdei se revărsă un fuior de căldură.

* * *

Trecură — în drumul lor — prin toate cenetrele lumii. Magda eră așteptată, eră sărbătorită, cu multă însuflețire. Și în drumul de mărire Antonis o urmărea ca un vis, și vieța lui și-o simțea tot mai nenorocită. Magda începuse să vorbească cu el, ușor prietinește, blând, ca unui copil bolnav.

— „Cum te mai simți Antonis. Tot indispus?

— Nu știu cum să Vă spun, Dșoară Magda.

— Dar ai cântat odată foarte frumos, nu-i așa?

Antonis se înroși puțin, încurcă vorbele și nu știa ce să zică.

— Nu te prefacă Antonis. Vocea ta e voce de mare cântăreț. Spune-mi ce simți tu de nu poți cânta, ori mai bine te-ai simțit în orașul nostru, când te-ai oprit în cântare deodată?

Antonis îngălbinea acum, încremenează și nu mai putea zice nimic. Nici fata nu stăruia, dar alte dăți tinărul putea să-i dea unele deslușiri: „de câte ori vreau să cânt. imi aduc aminte de ceva. Nu pot spune ce, aceasta nu va ști-o nimeni în veci. Și-atunci, se trezește în mine parcă un om nou, care amețește, care nu-i mai bun de nimic“.

Magda di Feratti nu cearcă să-l descurce mai bine, ci într'o ușoară adiere de mătasă, trece pe lângă Antonis, care rămâne în vecinica lui muțenie și încremenire.

Dar în scurt timp trupa aceasta eră cunoscută nu numai după numele Magdei. „Trupa în care-i marea cântăreață, frumoasa Magda și minunatul tinăr Antonis“, scriau gazetele.

Și într'adevăr, pe lângă toată frumusețea Magdei, Antonis nu rămânea în umbră. Și eră ceva taină în trupa aceasta. Magda, când eră să cânte trebuia să-l știe pe Antonis undeva aproape. Trebuia să fie convinsă, că Antonis o vede, o aude, o simte. Da! Magda eră convinsă, că tinărului acestuia îi place mai mult de cât ori căruia om din lume cântecul ei,

Iar Antonis ar fi voit s'o păzască și de privirile oamenilor. Când vre-un domn în vrfstă din societatea înaltă, când vre-un tinăr donjuan, o fixau pe Magda prea cu multă stăruință, Antonis fierbea de ură, de dispreț și de desgust, și ar fi fost gata să-i sucească gâtul.

Într'o zi Magda îi spuse directorului, că părăsește trupa. I-s'a făcut dor de casa părințască, și nu mai poate stă. Apoi, ceeace nu-i spuse directorului — o supărau multele urmăriri și cercări de-a se apropia de dansa, din partea bărbaților și tinerilor societăți înalte. Dar Magda n'a primit nici un dar dela ei, nici o bunăvoință nu le-a răsplătit'o, și când s'a convins, că oamenii societății avute și înalte nu-s dornici numai de plăceri artistice, în sufletul ei curat și sănătos s'a pogorît un disgust față de ei. Nu-i păcat ca tu să cerci să-i ridici în înălțimile celea mai curate, în vreme ce mulți îți cercetează trupul mânați de pofte josnice?

Când auzi de Hotărîrea aceasta Antonis se îmbolnăvi în toată legea. Și, într'o hotărîre desperată, anunță directorului că în concertul de adio al Magdei, va cânta și el.

Și'n sara aceea a cântat Magda mai frumos ca niciodată. Iar publicul se cutremură până'n adâncuri de tenorul plin de durere a lui Antonis. A fost o furtună de aplause, a fost o adevărată nebunie în sara aceea. Directorul eră provocat de public să nu lase pe Magda chiar acum când are un soț atât de genial, să-i dea plată mare, căci ei toată avuția și-o dau pentru cei doi.

Dar Magda, îmbătăta de fericire la glasul lui Antonis, la chemarea lui de durere, la strigătul lui de părăsire înfiorătoare, eră neînduplecată. Dimineața eră gata de plecare.

Directorul: oferi un onorar împărătesc, căci Magda — în o jumătate de an — n'a voit să primească nimica.

N'a primit nici acum. Ci când să plece, cu ochii vii și nespuse de duioși, se apropie de Antonis.

— „Antonis — zise — tu vi cu mine.

Unde domnișoară Magda?

— Tu vi la noi acasă. Ar fi păcat să nu te audă și părinții mei cântând. Ști, când ai fost la noi ceva te-a oprit să cânti. Acum eu te duc cu mine“.

* * *

Și n'au trecut trei luni și frumoasa Magda di Feratti eră măritată cu Antonis. Pe scene n'au mai cântat. Ci cântece eră vieța lor întreagă. Când se sărutară mai întâi — a fost un cântec de dulceță, când brațul lui a cuprins tremurător mai întâi trupul curat, cu sinii tari a Magdei, a fost un cântec de cutremur...

Ei au trăit retrași în fericirea lor, și totuși vedeau, auziau, simțeau, frumusețile celea mai înalte ale lumii în fiecare clipă.

* * *

Dacă m'ați întreba: Cine-i Magda di Feratti? Care e numele ei adevărat de mare cântăreață?

Peste tot dacă a fost vr'odată o Magda di Feratti, n'aș ști ce să răspund. Dar cred că orice fată ar vrea să fie în locul ei. Să poate că istoria Magdei am cetit'o undeva, se poate iarăș că-i numai închipuirea frumoasă a sufletului meu în aceasta sară tristă de toamnă. când în jurul meu e sur și rece, și întunec, și vieța grea a oamenilor, cari se trudes mereu pentru o bucată de pâne.

I. Agârbiceanu.

Patriotismul nostru lămurit prin prisma personalității statului.

Statul e privit astăzi aproape de toți câți se ocupă cu politica, ca o *personalitate ctică*, care deși nu e persoană *naturală*, este totuși o persoană *reală*, adevărată și nu închipuită, avându-și voința sa proprie independent de voința cetățenilor, fiindu-și înainte de toate scop pentru sine.

Ideea aceasta a personalității statului, a îngropat — poate pentru totdeauna — teoria, după care statul eră privit cu un rezultat al voinței colective a cetățenilor, iar națiunea ca un complex al milioanelor de atomi.

În definierea aceasta mai nouă a statului este însă — orice s'ar zice — o notă ideală, care într-o cât și când e realizată în măsura ca se poată constitui *condiția* de existență a statului, — este greu să statorosești.

Ideia *personalității* statului este și rămâne mai mult o problemă, mai mult o direcție, mai mult un scop pentru stat și anumit nu numai pentruca să-i servească de un bogat și curat izvor de putere nouă, ci și pentru a ridică pe cetățeni într-o mai înaltă comuniune de sentimente, care să-i lege mai strâns de olaltă și să-i facă să supună interesele particulare — interesului comun.

Propriu zis, ideia *personalității* statului nu este o condiție de fapt, ci este numai *condiția morală*, pe lângă care se poate justifica *ființa statului*.

Dar în ce consistă personalitatea statului? Iată, întrebarea, care ne va lămuri asupra multor cestiuni deschise.

Ea consistă în *împărtășirea nemijlocită, voluntară* a cetățenilor la vieța de stat, consistă în *armonia desăvârșită* între interesul statului și al populațiunii!

Pentru a se putea ajunge însă la aceasta, trebuie să poarte grije, cei cari sunt puși în fruntea țării, cari au datorința

să îngrijească de *funcționarea organică* a statului, având totdeauna în vedere *cultivarea masselor pentru a le face apte de a-și lua nemijlocit partea din vieța de stat*.

Aruncând acum o privire asupra împrejurărilor dela noi, vedem, că de când ne bucurăm de constituția ungurească, în loc să se fi făcut măcar un paș în direcția schițată mai sus, se continuă a se aruncă sămânța urei și a discordiei, înstrăinând popoare și clase întregi dela stat, prin privarea lor de dreptul de a-și lua *nemijlocit* partea din vieța de stat, drept isvorât, cum am arătat din însăș concepția personalității statului.

A se spune, că statul a făcut destul, când a asigurat egalitatea cetățenilor *ca indivizi*, și că nu poate admite corpuri distincte *naționale* — argument de forță al politicianilor maghiari — este curată sofisterie, care nu resistă nici unei fel de critici. Căci însăș tesa e absurd pusă! A nimici concepția individualistică pe baza căreia statul ar fi o compoziție de atomi, pentruca să ridică ideia personalității statului și pe urmă când ai ridicat-o sus, să suflă una peste clădirea întreagă și să inviți tot numai atomii ca să-și trăiască traiul, e totuși ceva absurd!

Dacă odată admitem personalitatea statului, atunci fiecare și-și poate lua partea din vieța de stat, nu numai individul, ci și *naționalitatea, classa socială* etc., e vorba numai să-și iea aceasta parte din vieța de stat *pentru stat, în și prin* acele funcțiuni, cari sunt ale statului. Și ce poate fi mai patriotic decât tocmai niziunța aceasta a naționalității spre pildă, de a-și lua partea din vieța de stat? Căci prin aceasta nu numai se recunoaște ființa statului, ci căutând să se cadreze evoluția națională în formele încăpătoare ale sta-

tului însemnează a-i da statului o proptea cu atât mai puternică, cu cât naționalitatea este pe un mai înalt grad de dezvoltare, decum e individul.

Așa dară toate luptele, ce se poartă astăzi la noi sub diverse numiri, sunt nu numai patriotice, dar sunt o urmare logică, firească din însăși ideea personalității statului, căci toate au tendința de a *desăvârși armonia între interesul statului și al populațiunii*.

Până când se dau aceste lupte, e semn, că ținem la aceasta patrie, că în

cadrul acestei patrii dorim să ne fericim, iar datorința și tendința constantă a cârmacilor țării ar trebui să fie, ca să aprecieze și să cultive chiar aceste sentimente, ținând seamă ca la împărțirea din viața de stat, considerațiuni individuale, de naționalitate, ori de classă să nu aibă loc — nu însă în sensul interpretat de ei *de a nu recunoaște astfel de grupări*, ci tocmai invers ca astfel de grupări să nu fie private de dreptul lor de a-și lua partea în viața de stat.

Aurel Ciato.

AMURG.

E plinsetul amurgului de toamnă
Ce sufletul acum mi-l împresoară.
Eu îl aud cum geme 'n fața nopții
Și cum se sbate, nevoind să moară.

Își tremură păraele argintul,
Suspînul lor răsună pe câmpie
Ca o orhestră tristă de'ngropare. —
Și lumea-i tot mai neagră, mai pustie.

Apusu-și schimbă haina lui de purpur
Și iată-l: giulgiul mohorât îmbracă,
Și nici o stea în raze nu s'arată,
Dorm văile sub vâl de promoroacă.

Ah dorul meu și focul meu din suflet
Ar lumina cu atâta strălucire
Țăriile cuprinse 'n umbra nopții
Și ne 'nțeleasa lor nemărginire.

Ah, dorul meu care străbate-o lume
Și mișcă stâncile încremenite,
Tu nu-l pricepi, icoană de departe,
Și noaptea, noaptea neagră mi-l înghite...

I. U. Soricu.

GRAIUL NOSTRU.

Tu rază sfioasă din lumea de pace
Coboară cu vraja iubirei...
Atâta durere-i în sufletul nostru
Și jale în cântecul firei.

Ne plângem cu doina; ni vremea dușmană
Și 'n lacrimi țesutu-ni traiul:
Nădejdea de bine ni-o fură străinii
Și vreau să ne iee și graiul.

Comoara-ne ruptă din suflet de mamă
Și frunza în tremur o cântă
Și știe și codru și floarea din luncă
Că dragostea noastră e sfântă.

Dar sufletul nostru din piepturi zdrobite
Și limba de-ar fi să ni-o fure
Scăldată în lacrimi de roauă deapururi
Trăiva pe frunză 'n pădure.

Și câtă poveste va ști să răsune
Pădurea din frunza de-aramă,
În vremuri departe, că poartă la sânu-i
Comoară din suflet de mamă.

Vidu Rusmin.

NEURASTENIA.

Era tocmai pe vremea sinuciderilor celebrelor, un timp de inervare și săturare sufletească, când cea mai mică adiere în atmosfera morală, hotărâ un cataclism. — Cronica zilei înșiră la tot momentul, acte de disperare, cari păreau de necrezut:

Sinuciderea devenise un fel de epidemie, care amenință acum ca o altă molimă. Fiecare nou dispărut, se vestea ca într'o explozie de uimire, aruncând în nedumerire pe cunoscuți, cari se întrebau de pretutindeni cu mirare:

— De ce s'o fi ucis oare?

Au murit pe rând bătrânii onorabili, militari superoiri, doamne din elită, politicieni în ajunul portofoliului, alături de liceeni nevrâsnici și copile desamăgite. — Cu toții imaginâne morțile cele mai feroce și arătând până la urmă, tot curajul desna-dejdei, care caută ultima mântuire.

Pentru cei mai bătrâni, nu eră așa de greu să le înțelegi moartea, dar sfârșitul nesocotit al celor tineri, rămânea un adevărat mister....

În unele sinucideri mai sunt de neexplicat, s'au bănuir chiar asasinate mascate și de aici sgomot și emoțiune, cu cercetări fără rezultat. — Erau în adevăr cazuri de necrezut și atunci se ridicau exclamațiuni și întrebări, cari te împietreau:

— De unde atâta disperare, la o fețiță de școală?

— Cum a putut părăsi vieța, omul acesta ajuns așa de sus și atât de ocrotit!

Cam acestea au fost chestiunile, cari au întreținut conversațiunea în ziua aceea, în salonul unei doamne de neam, unde obicinuiă să se stringă un grup de prietini, bărbați și femei, cu toții intelectuali și se-toși de vorbă.

De obicei în aceste întruniri intime, se puneau dela început teme. Pentru ca să se țină disciplina discuțiunilor. De data aceasta subiectul se impusese singur, căci

toți oaspeții venise cu el pe buze, căci eră tocmai în timpul când presa nu mai dovedea cu reportajul sinuciderilor. În căutarea unei cauze fundamentale a acestei stări de nebunie, părerile se împărțiau și se complicau. În amestecul soluțiunilor care se dădeau din toate părțile, intervine și un doctor bătrân, cu toată convingerea care i-se cetea în ochi, ca și când dânsul ar fi știut o taină, pe care n'are s'o încredințeze decât în ultimul moment:

— Li văd parcă și azi, privirea lui dusă, ca din niște orbite goale, vorbind ca de după pragul vieții....

— Cauza sinuciderilor este *neurastenia*... și neurastenia este excesul de viață... Suntem o rassă nouă, veniți să trăim o viață veche și în sfortarea de a ne apropia totul, sufletul nostru setos se înecă și se satură mai înainte de a se hrăni....

Tocmai când salonul amuțise mai adânc și ochii tuturor se înfipsese în jurul povestitorului sombru, întră dealături doamna gazdă frumoasă și surâzătoare, urmată de fecior care aducea un bogat serviciu de ceai și făcând un gest de oroare doctorului, zice zimbînd:

— Ai să-mi sperii invitații cu teoriile aceste întunecoase... te rog să-mi schimbi atmosfera aceasta noroasă și să spui mai bine o anecdotă.

— Nu prea să potrivește sinuciderea și cu gluma.

— Mie-mi place numai poezia din viață, căci trăim așa de puțin, încât abia dacă avem timp să facem bine, dar încă să mai stricăm aceea ce nu putem face!

— Și cu toate acestea, nu cei mai mulți oameni încep viața prin a face bine...

— Foarte trist, dar aici la mine, hai să ne încercăm să vedem numai frumosul din viață.

Azistența se dă de partea gazdei și unul... adaugă chiar cu hotărîre:

— Așa-i, poezia vieții... poezia este înălțarea și farmecul vieții.

La cucerirea aceasta neașteptată a oaspeților, doctorul rămâne încurcat și atunci încearcă ironic o desarmare generală.

— Bine, poezia-i poezie... dar tema de azi e sinuciderea și cum avem să împăcăm aceste antiteze?...

Anfitrioana se înalță atunci ca într'o biruință:

— E și o poezie a sinuciderii, căci unii se omoară mai frumos și alții... mai prost... Uite, hai s'alegem din ultimele sinucideri, pe eele cu mai multă poezie...

În toți s'a născut aceeași întrebare:

— Care-i sinuciderea cea mai frumoasă?

Frânturile de vorbă se încrucișau acum din toate părțile, așa că armonia suferia, până când tot frumoasa stăpână a știut să pună ordine în discuțiune:

— Să ne spună doctorul, care sinucidere i-a plăcut lui mai mult?

Salonul amuțește iar ca prin farmec.

Bătrânul a trebuit să se execute, căci gazda dicta după statutele convenite prin uz, acolo în casă.

Impotrivirea nervoasă a ochelarilor, se ghicea la doctor, aceeași teamă stăpânită, care ascundea parcă o taină.

— Cred că moartea... n'am să zic frumoasă și nici cu poezie, — dar mai cu... mândrie, așa ceva care se simbolizeze ultimul gest al unui om superior, care trebuie să moară, a fost aceea a doctorului R...

Numele acesta a făcut să tresară toată adunarea, căci amintirea tristei morți, era încă proaspătă în sufletele tuturor.

Doctorul își lăsase ochelarii în jos și privind vag înainte, ca prin niște orbite goale, vorbește rar și solemn:

— Un om superior, poet și filosof, ajuns până acolo de unde se comandă, cu viața dinprejur care-l chiamă și-l aclămă și el, sârbătoritul, se simtă junghiul fatal

al ftiăei care-l apasă, îl sugrumă și nu iartă... Călătorului în țările calde, ca la un ultim refugiu... Încredințarea aceea din urmă, că totul e pierdut și-apoi riziunea de plâns a unei vieți târâte, atunci când el ar fi putut să strige lumea la revoltă și să desrobiască pe cei nedreptățiți...

Ce noapte de erou învins, a fost noaptea aceea de pe puntea vaporului, când se întorcea dela Marsilia la Neapol, Ca să vină în țară, unde îl așteaptă datoria și prietini... E salutul acela din urmă dat vieții, când a privit cerul cu stele și încunjurul cufundat în valuri, pentru ultima oară... O, ochii aceia închiși și saltul de pe covertă în marea vultoare din urmă vaporului... Amestecarea aceasta cu nemărginirea, eră ultima scăpare a atâtor năzuinți, robite într'un trup condamnat...

Pe când cei cari ascultase, rămăsese cu privirea pierdută, ca într'o cofundare cu infinitul, bătrânul doctor tresare ca de-o bucurie ascunsă și face un gest larg de nimicire ..

— Și-așa s'a pierput în nemărginire și stârvul lui, care nu va mai face mila nimăru, — stârvul omenesc, care samănă cu orice hoit și care reduce la milă și rușine mândria omului...

Aici doctorul ridică brațul îndoit în dreptul ochilor, de par'că s'ar dosi la vederea unui spectru urât și zice cu sfârșire:

— Mie mi-i frică de moarte, numai pentrucă mă gândesc la cadavrul meu recc și înțepenit, cu ochii închiși și mândnarele increte, — expus să te vadă neputincios și pierdut cei cari te vor întoarce și pregăti de înmormântare... O, stârvul — stârvul!... ce bagaj urât lasă omul pe pământ...

Emoțiunea și solemnitatea coprinsese pe toți, ca într'o muiare de nervi, făcându-se un moment tăcere în salon.

— Anfitrioana se încearcă să deslănțue cea dintâi pe musafiri din mrejele acestei înlemniri trecătoare și călăuzește

spiritele pe alte căi, pentruca să facă întrunirea tot mai plină și mai variată.

— De bună samă că moartea tinărului doctor R., e o adevărată epopee, dar eră de așteptat, căci o grăbiă boala lui de neînălăturat, — dar sunt sinucideri, cari nu se pot explica și rămân mistere de nestrăbătut, fără să și-ajungă la cauza lor adevărată. Pe buzele tuturor s'a ghicit murmurându-se numele colonelului de stat major P., a cărui sinucidere a rămas o taină și azi.

Doamna noastră de gazdă, care rămăsese răzimată ca într'o visare de spătarul scaunului, începe atunci cu aerul unei povestiri mai lungi:

— Eu am cunoscut pe colonelul D... Din închiderea ei de pleoape și înfiorarea acea tremurată din tot trupul, se ghicea deșteptarea unor sentimente, cari îi erau aproape de tot:

— Și vedeți, n'am înțales niciodată, de cea putut să se sinucidă omul acesta care nu trebuia să fie decât fericit...

Rămasă tot răzimată de spătar, doamna noastră își adună par'că amintirile în gând, potrivit din ochi conturarea unei statui, a cărei linii trebuia să fie din imagini. Ce frumos stia să povestească anfitrioana noastră, când vorbea de fapte și de oameni, cari se legau de sufletul ei.

Noi cei dinprejur, ne făcusem una cu scaunele și așteptam cu tot auzul povestirea.

Frumoasa doamnă începe vorba ca într'o închinare, de care-ș aduce aminte:

Sunt oameni cărora le suride soarta din leagăn. Tot drumul lor din viață e un nesfârșit triumf. Natura are grije să gătească pe acești aleși, cu toate darurile și podoabele. Ei sunt frumoși și voinici, îndrăsneți și inteligenți. Favoriții aceștia ai sorții, nau nevoe nici de nume moștenit, nici de avere, căci își consacră ei singuri numele, iar prin calitățile lor, se ridică la faimă, până la rândul celor mai fericiți muritori.

Când se vede trecând prin lume, un astfel de ocrotit norocos, toți se dau în lături cu admirație și auzi murmure de slavă:

— Iată un învingător...

Pe calea aceasta înflorită, intrase în viață și ofițerul nostru. — Nu se născuse din oameni de neam, eră fecior tot din militari. — În casa părinților săi, n'a cunoscut decât munca și înfrânarea. Cu toate acestea, încă de mic dădea semne de o natură deosebită. Fră nălțuț și îmbujorat, cu mișcări ușoare și mersul mândru. Alegător la toate, și de o curățenie în port neobișnuită.

De unde aceasta trezire de gusturi, la un copil, care nu văzuse nimic din toate aceste apucături între ai lui?

Băiatul cel vioiu și drăguț de-acasă, ajunge tinărul distins din lume.

Peste toată această armonie de mișcări, stăpâneau ochii lui înrouați și calzi, gata veșnic să se înviorze și să îndrăsnească.

Nu-l putea privi nimeni, fără să nu-l iubească.

Din dragostea aceasta a oamenilor, tinărul nostru și-a făcut fără să vrea, trepte de înălțare. Nimic nu i-a stat în cale, căci la surâsul lui, totul i-a cedat și l'a ajutat ca s'ajungă.

În toate stările însă a rămas corect și cuviincios, brav și bun, neînfruntând pe nimeni, ca omul care se simte puternic și ocrotit.

Iubirea celor dinprejur eră încoronarea lui.

A ridicat toate scările sociale, cu siguranța mersului lui îndrăsneț, în admirațiunea și încuviințarea chiar și-a celor pătimiși.

Când îl vedeă lumea scânteind și curcind, îl aclamă în cale cu entuziasm:

— Acesta e un om fericit...

Eră încă tinăr, când a ajuns la ranguri mari:

Ori unde s'arătă, pretutindenii eră o podoabă, chiar dacă eră în tovărășia prinților...

În cucerirea lui de trepte, s'ar fi părut în moment c'a luat'o înaintea vârstei, căci el — în lupta aceasta — înfloreă tot mai mult, în loc de a îmbătrâni. Eră o adevărată uimire să-l vezi nalt și fraged, în haine de ofițer superior, purtându-și sprinten și mândru gradul, ca un vingător răsplătit. — Acum în urma, s'ar fi părut, că soarta ca să-și ascundă dărnicia și dragostea cu care și-a încărcat alesul, l'a încărunțit înainte de vreme, ca să-i sfințască rangul.

Chipul cel înviorat și cald, cu ochii înrouați și îndrăsneți, se contură tot tinăr, în aureola părului albit înainte de vreme.

Cine nu se opreă în loc, ca să-l priviască trecând și nu zicea cu admirațiune: — Iată un învingător...

Soarta însă se întoarce la urmă dela cel ocrotit, căci mai are și alte treburi.

Băiatul cel din părinți modești, ajuns acum sus de tot, rămăsese acelaș suflet cinstit și devotat, care nu se urcă, decât ca să se devoteze, ca luptătorii, cari pun cei dintâi piciorul pe meterez.

Nu se însurase, căci el abia avusese timp să fie de folos și să muncească.

În om însă, rămâne totdeauna o parte din iubire, pe care o cheltuiește când are vreme. Și iubirea aceasta întârziată, e cu atât mai periculoasă, cu cât o ascunde mai îndelung.

Feciorul cel ajuns acum în lumină a întâlnit pe negândite și pe aceea care i-a smuls iubirea lui din urmă.

La el pornirea eră aprinsă și de măgulire — căci necunoscuta misterioasă, ce l'a învăluit și l'a mințit, coboră din lumea către care dânsul a năzuit numai, dar în care nu s'a putut contopi... Capriciul uneia, eră însă vieața celuiialt...

Și pe când ea vântură iubirea, cu îndemânarea și voluptatea unni sport trecător, sufletul cel cinstit și devotat, omul

care nu avusese vreme până atunci decât pentruca să muncească, își trăia acum ultimile sbateri de simțire.

Minciuna celeilalte iubiri s'a dat de gol ca într'o revelație, care întunecă și orbește.

Trezirea a fost fulgerătoare.

Curtisana a plecat atunci neconsolată, pe când croul înfruntat se satură de sărutări, descărcându-și o carabină în gură...

Detunătura armei a trezit toată mahalaua.

Sinuciderea... distinsului ofițer, a făcut mare senzație și în țară.

Doctorii și oamenii ordinei, descind alarmați la fața locului.

Nu se mai face autopsia cadavrului, căci moartea se constată dela sine...

O, autopsia cadavrului ce lucru mare, cine va putea să facă și autopsia sufletului?... Până atunci lumea trebuie să bănuiască căci vrea pricinii... și se întreabă din toate pările: — De ce s'o fi sinucis oare omul acesta fericit?

Mortul n'apucase să scrie nimic din vieața, așa încât intră în necunoscut singur și amuțit pe veci...

Știința însă e gălăcioasă și nu poate tăcea, nici chiar la căpătâiul unui sinucis, care a ținut să tacă...

Și-atunci doctorii pun diagnosticul: *Neurastenia*... Aici doamna să întoarce ironică cătră doctor: — Să nu crezi, că fac aluziune la d-taa... dar cu prilejul acesta s'a petrecut și o scenă glumeață și caracteristică: — Se zice că pe când cei adunați în jurul mortului vorbeau *despre cauze*, unul se ridică cu pompă și începe perorația: — *Neurastenia* este amanta criminală, care momeste și învăluie pe om, pentruca apoi...

Tot atunci, ordonața, un soldat de credință, care ascultă blejdit teoriile doctoriilor, a întrerupt ca luminat: — Așa-i domnule doftor, am văzut'o și cu *p'aia*, cum i-ai zis... a fost la domnul ofițer c'un sfert de oară mai înainte... E înaltă,

îmbrăcată în negru și cu niște ochi grozavi... Au vorbit ce-au vorbit, am auzit-o pe urmă, plângând și apoi a eșit afară c'un pachet de scrisori în mână... Să fi știut c'o chiamă, cum i-ai zis d-ta... auleo, mamă, o găsiu sfinții...

Pe când ascultătorii să încercau să se învesească, văzind cu ce meșteșug a știut distinsa amfitrioană, să sfârșească o întâmplare tristă, — doctorul nervos și încruntat, își strângea într'una fruntea cu mâna desfăcută, ca și când ar fi cercuit acolo niște gânduri, cari se sbăteau.

La urmă a răsuflet lung, ca după o povară lăsată:

— Ce diformat trebuie să fi rămas colonelul, așa cu falca de sus sdrobită de gloanțe!

Doamna de gazdă îngână atunci ca într'o reverie:

— El care aveà o gură așa de frumoasă!

Doctorul își strânge iar fruntea, ca într'o hotărâre din urmă:

— Eu în locul lui, m'aș fi omorât altfel, ori cum, așa, e oribil... cu falca de sus, — unde e nasul și ochii, — sdrobită!... să, rămână în loc numai o scorbura de sânge, a!...

Ne-am despărțit în ziua aceea cu sentimente nehotărâte, încercându-ne fiecare să fim veseli și mulțumiți, ca să facem hatărul gazdei, pentruca plecând, să cădem la urmă cu toții în aceeaș abatere neînțeleasă. Părechile cari plecau, decum treceau pragul, se strângeau și grăbeau pașii, ducându-se înainte, ca urmăriți de cine știe ce teamă. Cum mă strecuram singur printre grupele risipite pe stradă, aud, fără să vreau, vorbindu-se între doi musafiri, pe care-i cunoscusem la adunare pentru prima oară: — Tu ai observat mișcările doctorului? — E un om cu totul nervos, ca toți singuraticii, cari îmbătrânesc fără familie, izolați... — Eu am convingerea că omul acesta se gândește la sinucidere...

Am trecut iute înaintea celor doi înfricoșat, ca de propriile mele presimțiri, văzându-le întărite și de alții și m'am dus acasă ca într'o goană...

Cu apropierea vacanțelor, s'a întrerupt și întâlnirile din salonul frumoasei noastre doamne, uitându-se cu totul ultimile impresiuni, mai ales, că se rărise în urmă și seria sinuciderilor.

Tocmai când petreceam mai liniștit sfârșitul verii, într'un sat pierdut în munți; mă trezesc c'o gazetă trimisă de nu mai știu ce prietin generos, care s'a gândit la singurătatea mea.

Chiar pe pagina întâi, observ portretul doctorului nostru cunoscut, un portret de bătrân frumos, cu barba și părul alb, N'am bănuț nimic deodată, căci fiind un om popular, i-se dădea adesea portretul prin gazete, dar când ridic ochii sus, sub titlul gazetei; văd scris cu litere mari:

Oribila sinucidere a doctorului...

Din pagina întreagă a gazetei, tipărită cu tot felul de caractere, am înțeles cu toată strângerea de inimă că fostul nostru tovarăș de întâlniri, s'a sinucis în împrejurări stranii: Ducându-se la vânatoare, — singura lui pasiune, — acolo în inima codrului secular a dat foc unui stângen de lemne, găsit făcut gata din curățituri, și când flăcările au încins rugul din toate părțile, s'a urcat hotărât sus, și deasupra și-a descărcat în inimă amândouă țevile puștei, dându-se singur holocostă pentru toate păcatele din viață...

Am urmărit cu închipuirea sfârșitul omului acesta bizar, care odată cu moartea, s'a îngrijit să-ș nimicească și rămășițele, ca să nu mai împovoreze, cu nimica pe ai lui, — aducându-mi aminte de ultima noastră întâlnire, când s'a vorbit despre sinucidere.

Acum am înțeles bine, că doctorul se gândeà la moartea lui, când arată atâtă dispreț pentru *stârval omenesc*...

De câte ori m'am gândit după aceasta la doctor, îl revedeam ca și odinioară, la întâlnirea noastră, cu privirea lui dusă, ca din niște orbite goale, vorbind ca de după pragul vieții:

— ... neurastenia este excesul de viață...

Suntem o rasă nouă, veniți să trăim o viață veche... sufletul nostru setos, se-neacă și se satură, mai înainte de a se hrăni...

Ioan Adam.

Mustrări de cuget...

...Și mâne poate o să fiu pământ...
 Nimic, nici sângele 'n vâpăi
 Și nici cuvânt
 Pe buza mea,
 Ci 'ntr'un mormânt...
 Cu mânil pe piept, un trup ce-i stins
 Va fi silit să stea.
 Și mă 'nspăimânt
 Când mă gândesc,
 Că la al vieții mele testament,
 Judecătorii aștepta-vor la un loc
 Și vor privi căutând spre orizont
 Doar se va arăta de undeva
 Un om, să vină și cu jurământ
 Să zică în auzul tuturor:
 „Aicea zace, fraților,
 Un suflet, care-a înțeles
 Ce e un bine și-un eres,
 Aicea zace, unul dus
 Ce-avea o țintă: tot mai sus“.
 Și mă 'nspăimânt
 Când mă gândesc,
 Că firmamentul rămâne-va gol,
 Că nu se va găsi un singur sol.
 Iară Județul greu va întrebă:
 „Au nu se află cineva,
 Să vină și 'mpotriva lui
 Să ceară munca iadului?“
 Și mă gândesc la viața ce-am trăit.
 Vai, câte clipe am mai risipit!...

Am dat plăcerii hăturile 'n mâni.
 Mă urmăresc — simțiți? —
 doi ochi păgâni,
 Sunt ei, cari vin și 'ncep, încet și-amar,
 Să-'mi povestească viața de hoinar.
 „Noi stăm aici drept mărturie“,
 Și ochii mă privesc plini de trufie,
 „Drept mărturie stăm și-adeverim,
 Că pân' s'ajungă 'n tainic cîntirim
 El n'a gândit și nici c'a vrut vre-odată
 Să facă 'n lume-o faptă lăudată,
 Ce sufletul ți-o spune: ai drept, e bine!“
 . . . . .
 Și boabe mari și reci pe frunte-apar.
 Mă uit cu ochi pierduți și simt cum rar,
 Încet și rar,
 În tacticoase ritmuri se desprind
 Și sufletul înnăbușit cum mi-l cuprind:
 Mustrările de cuget.
 Înmiit
 Mai mari, mai mari decât credeam vre-odat'
 Pe pieptul meu cu 'ntregul chin s'au așezat.
 Mă 'ntrebă: ce-am făcut? pe unde-am
 mers?
 Trecutul meu mi-apare înoptat și șters
 Și nici o flacără să-ți lumineze pe cărare...
 Și mă gândesc, că mâne-'oiu fi pământ
 Și nici un bulgăr pe mormânt
 N'a fi
 Ca s'ămî aducă alinare....

Ilie Marin.

C O P I S T.

De Ion Gorun.

Berăria era aproape goală la ora aceea. M'am folosit de prilej să intru, ca să aștern pe hârtic câteva însemnări ce tocmai îmi veniseră în minte și mă țineam să nu le uit. M'am așezat la o masă mai la o parte și mă pregăteam să dau o formă însemnărilor mele, când băgai de seamă că nu era de ajuns să fie puțini oaspeți într-o berărie, ca să fie și liniște destulă.

Un tinăr, blond, gras, sta la o masă, cu un pahar de bere plin dinainte. La intrarea mea, rămăsese liniștit, cu pălăria pe ceafă, cu picioarele lungite sub masă și zimbea, cu privirea vagă a chefiului ajuns să trăiască mai mult în lumea imaginilor zugrăvite înlăuntru de închipuirea-i atârțată, decât în acelor aeeva din afară. Dar deodată isbucni într'un răs sgomotos și isbi cu pumnul în lepedea mesei, — cât chelnerul îngrijorat și alergase să sprijinească paharul, de două ori în primejdie să se răstoarne. Tinerul se ridică șovăind, și se îndreptă spre teșgeaua unde trona cassierii, în dreptul mesii lui. Atunci am înțeles că hârjoneala dura mai de demult și că nimerisem eu, întrând un moment de oboseală a curtezanului, o clipă de armistițiu.

Femeia eră vădit contrariată de insistențele tipului; cu toate acestea, după felul în care se apăra de labele șovăitoare ce încercau a o prinde de gușă, dar mai ales după nepăsarea cu care chelnerii priveau la aceasta scenă, se putea da cu socoteala, că nu eră vorba aci de o idilă improvizată, că domnul eră o cunoștință mai veche a domnișoarei — și a localului, — numai cât o libație mai copioasă de peste noapte îl făcea acuma ceva mai indiscret decât ar fi fost strict în marginile bunei cuviințe de cafenea.

Cuvintele nu le auzeam, numai din când în când răsul lăbărțat al bețivului și sâsăitul, ca de găscă spăriată, al betei fete ce amenința în tot momentul să dezerteze dela postu-i de control și de încredere. Odată o și văd că se ridică, se smânțește și se coboară. Bețivul nu se dă bătut, se urcă în locul ei, se lăfăiește în scaun, și de hazul mare ce face gura i-se

strâmbă, de necezut, parecă dela o ureche la alta.

Sfios s'a deschis ierăș ușa berăriei, și și un bătrân, în uniformă tocită de aprod, a pornit, pășind parcă tiptil, spre fundul berăriei. Când la văzut, tinărul a făcut întâi o mișcare ca de năcaz, apoi s'a dat jos din scaunul cassierii s'a pornit pe un nou haz și a ajuns, în acelaș timp cu aprodul, la masa unde-l așteptă încă paharul de bere topinduși ultima rămășiță de spumă.

Nici nu a apucat să spună bătrânul ceva, bețivul l-a și luat după gât și l-a silit să se așeze pe un scaun. Din colțul meu vedeam cum bietul servitor se căzneă să scape cu binișorul din această brutalizare. Se vedeă că venise cu o însărcinare pe care eră de mai înainte încredințat, că n'o să poată s'o îndeplinească; nu va fi fost pentru întâia oară. A mai suferit câteva bruftueli și luări în răs, apoi s'a ridicat și a plecat mai repede de cum venise, apăsând cu năcaz picioarele-i bătrâne în preșul tocit ce se întindea de-a lungul berăriei. Până la ușa l-a petrecut răsul chicotit al chefiului.

Și iară s'a pornit hârjoneala. Dar și cassierii și chelnerii erau acum cu ochii mereu spre ușa, parcă mai așteptau ceva, sau pe cineva. Și n'au așteptat mult, căci iată apărând figura încruntată a unui bătrân, distins după înfățișare și îmbrăcăminte. Aprodul care îl urmă a rămas afară, iar el a venit repede și n'a făcut decât un semn tinărului. Imblânzit ca un mieluşel s'a ridicat găliganul, și a pornit ca plouat, bălălăind din mânilor largi și grase, în urma bătrânului. Contrastul dintre gălăgia de până atunci și scena aceasta mută a țintuit în loc, câteva minute, pe toții martorii ei.

*

Eu însă am cunoscut pe bătrânul cu înfățișarea distinsă, și mi s'a lămurit numai decât tot înțelesul acestei scene, Firește că nu mi-ar fi fost cu puțință, aminteri, să recunosc în burduful acela de buhăială blondă, pe băiețelul firav și obraznic pe care l-am întâlnit odată, cu ani înainte, în casa tatălui său. Dar acum nu mai puteam să am nici o îndoială. Eră tot acela.

Pe vremea aceea eram copist la un minister, și bătrânul pe care l-am văzut aci, era șeful meu. Odată m-a chemat la dânsul acasă, pentru niște lucrări particularea le lui, o sumă de acte de copiat. Stăteam la biroul lui și mă oțăream cu tot zelul și cu toată scrâșnirea în munca ceea brută ce-mi pareă fără de sfârșit, — când ușa se dete de părete bufnind și în prag apăru odorul căsii, călărind pe un băț și spintecând aerul vitejește cu o sabie de tinichea. Din urma lui ajungeau până la mine strigăte de năcaz dela sufragerie și zgomot de hârburi adunate de pe jos. Ajuns lângă masă, băiatul se opri, mă fixă un moment cu curiozitate, apoi se întoarse cu dispreț.

— Copist!

N'aș fi crezut, până atunci, ca un copil să poată pune atâta răutate într'un cuvânt, astfel rostit. Dar de atunci știu un lucru, care nu mi s'a dismițit niciodată. Să te uiți la felul cum ești întâmpinat la purtarea pe care o au față de tine copiii dintr'o casă, — și vei putea cunoaște numai decât cum ești prețuit, cum și ce fel se vorbește despre tine în casa aceea. Un cuvânt un gest, o atitudine a copilului, îți dă mai multe lămurări în privirea aceasta, decât toate observațiile, pe care ai fi tú în stare să ți le notezi, să le rânduiești și să scoți din ele o închiere.

— Copist!

Parcă văd, la masă, pe cocoana șefului întrebând: — »Cine e băiatul acela din birou? — Iar pe șeful meu rupând pâinea și dând din umeri cu neglijență: — »Ia, un copist!« — Copilul ascultă, fără a aveă aerul, și dupăce s'a saturat cu pră-

jitura, aruncă farfuria pe jos și vine la mine să-mi aducă ecoul disprețului acestuia, trecut prin sufletu-i puțintel, în care va lăsa urme.

A venit apoi servitorul să mă cheme și pe mine la resturile mesei. Prea eram sfios ca să nu mă duc. Am dat de vr'o două ori cu furculița prin tocana boierilor, — iar când m'am întors am găsit călimara răsturnată peste toată bunătatea mea de muncă.

Nu e vorbă, — a făcut șeful stengarului aspre observații cu un zimbet în colțul buzelor. El le-a ascultat îmbufnat, ridicând din când în când la mine ochii plini de ură, parcar fi vrut să zică: »Să mă certe pe mine tata, pentru tine, pentru un copist!..« Dar eu mi-am luat actele acasă, și munca dela început, până în zorii zilei, — că eră treaba grabnică.

*

Mă gândesc acum la fața brăzdată a bătrânului, de pe care a dispărut, poate cine știe de când, zimbetul din colțul buzelor. Mă gândesc și mă întreb: ce n'ar dă poate el acuma, ca să-și vadă odorul măcar așa un copist, cum eră atuncea băiatul acela uitat acolo, cu spinarea plecată asupra actelor...

Ba nu. Firește că o așa umilire ar fi prea mare. O să-i găsească o slujbă mai de seamă, căci e om cu trecere. Și dacă nu s'o ține de ea, o să i-se ierte. Și când s'o rătăci iar prin cărciumi, aicea e Nae aprodul ca să-l culeagă dânsul, căci doar de-aceea ii este părinte, ca să îngrijească de el și să-l țină cu toată strășnicia în căile cele bune.

Vă duceți astăzi...

În giulgiu de neguri sufletul mă doare...
Vă duceți astăzi, cântăreți ai verii,
Cu gândul meu vă duceți voi — năierii
Văzduhului, îndrăgostiți de soare.

Pe luncă funigei rotesc: pusderii
Din pânza unui vis în destrămare —
E visul meu năzuitor în zare,
S'a sfărâmat de viforul căderii!

S'a sfărâmat în drum, suind s'ajungă
Ca voi, un soare — idealul vieții...
Cât i-aș fi vrut suirea de 'ndelungă!

Dar s'a sfărșit! Și golul lui mă doare;
Învăluit în faldurile ceții,
Îngân prohodul toamnei care moare.

D. Nichifor-Crainic.

Câteva pagini din viața bisericească a românilor înainte de unire.

Despre biserica românească înainte de unire puține urme s'au păstrat. Din celea rămase nu se poate încheia decât o icoană foarte palidă și uneori surprinzător de defectuoasă despre viața bisericească a unui neam, care și în veacurile înainte de unire, ca și în vremea unirei alcătuiă maioritatea covârșitoare a locuitorilor din Transilvania.

Vreme aproape de 500 ani, din primele sale începuturi, găsim o biserică românească, care fără o autonomie și fără o ierarhie bisericească proprie, sfârticată în toate încheieturile ei, cu un cler ignorant și cu credincioși foarte înapoiți, se sbate în ghiarele propagandelor când catolice, când protestante, după cum stăpânirea politică a acestei țări se părănda când în mâna unora, când în a celorlalți. Condiția de frunte pentru ca o biserică să poată înflori și să se poată îngriji de prosperarea morală și culturală a credincioșilor săi, independența și scutița de amestecul păgubitor al factorilor politici, a lipsit în toată această vreme bisericii românești. De acest amestec propagandele nici nu puteau s'o scutească. De cele mai multeori această apostolie, fie că se făcea în numele catolicismului, fie a protestantismului, avea pe lângă scopul singur justificabil al mântuirii sufletelor, și pe cel al intereselor politice.

Se făceau cuceriri de suflete nu într'atâta pentru împărăția ceriurilor, cât mai mult pentru asigurarea domniei pământești a stăpânitorilor, ce-și treceau din mână în mână puterea acestei țeri. Aceasta sub regii catolici ai Ungariei, stăpâni în Transilvania până pe la jumătatea veac. XVI, ca și sub principii calvini de mai târziu.

Pentru o țară catolică ca Ungaria, până când Ardealul încă nu se rupsesse de dânsa, nu eră de puțin interes, să aibă în cuprinsul notarelor ei — și mai ales în acest colț de țară, spre care atâția vecini își întindeau, ca după un măr de aur, mânilor lor lacome, — să aibă supuși de o lege cu acești vecini, a căror prietinie sinceră nici când nu puteau s'o aibă, supuși cari, prin legea orientală ce o aveau, păstrau legături cu răsăritul și se închinau unci culturii, celei bizantine, îndușmenită cu cea apuseană, pe a cărei temelii Anjueștii cercau să așeze Ungaria.

Din aceste considerații de ordin politic și din îndemnul, de curat proselitism, ce le veniau

dela pontificii romani¹⁾, pornește zelul pentru catolicism al Anjueștilor, cum și al regilor catolici, ce s'au părăndat după dânșii.

Aceste considerații materiale se pare uncori că primează chiar și în socotelile episcopatului rom.-cat. din Ungaria. În urma propagandei stăruitoare a franciscanilor, cum și în urma întrevierii puterii de stat²⁾, se făcuse o mulțime de treceri atât pe vremea Anjueștilor³⁾, cât și mai târziu.

Numai pe vremea lui I. Hunyadi s'au declarat pentru unire deodată 30.000 de români din părțile Caransebeșului⁴⁾. Cu toate acestea nu găsim o biserică românească catolică de rit grecesc constituită. Această biserică nouă e fără autonomie și fără ierarhie recunoscută⁵⁾. Nu găsim, până pe vremea conciliului florentin o episcopie românească independentă de cea latină, ba în multe părți nici chiar preoții români pentru credincioșii români de legea apuseană. Găsim în schimb preoți catolici străini, cari nu cunoșteau ritul și limba poporului român⁶⁾ și episcopi latini, ca cel de Orade, cari adunau zeciuiala dela credincioșii români aflători sub iurisdicțiunea lor⁷⁾.

În vreme ce pontificii romani stăruie și intervin chiar mai de multeori la regii Ungariei și la episcopii latini ai acestei țări, ca să înființeze o episcopie proprie pentru românii trecuți la legea catolică⁸⁾, în aceeași vreme episcopii catolici de aici și mai ales aceștia, se opun din răspuțeri întemeierii de episcopii românești⁹⁾. Abia pe la jumătatea veacului al XV. se dădă românilor uniți, în virtutea decretului conciliului florentin, episcop propriu de ritul grecesc neatârnat de cei latini¹⁰⁾. Dar și această episcopie fû de foarte scurtă durată. Au subsăpat-o epi-

¹⁾ Endoxiu de Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Românilor I¹ pp. 30, 128, 132; I² pp. 216, 217, 220.

²⁾ Erdujhelyi Menyhért: Magyarországi gör-katholikusok a mohácsi vész előtt. Kath. Szemle XI. p. 37.

³⁾ Karácsonyi I.: Magyarország egyháztörténelme, N.-Várad 1906. p. 87 - 88.

⁴⁾ Timoteiu Cipariu: Acte și fragmente. Blaj 1855. p. XVI.

⁵⁾ Dr. Augustin Bunea: Discursuri, Autonomia, Diverse. Blaj 1903, p. 284.

⁶⁾ Hurmuzaki, o. c. I¹ p. 697; I² p. 16, 216, 217, 220.

⁷⁾ Bunritai Vincze: Bihar vármegye oláhjai s a vallás unió. Értekezések a tört. tudományok köréből. Budapest 1893. XV. nr. VI. p. 12.

⁸⁾ Hurmuzaki o. c. I¹ 39, 128 132.

⁹⁾ Dr. Aug. Bunea o. c. 255. Erdujhelyi Menyhért o. c. p. 41.

¹⁰⁾ Tim. Cipariu o. c. p. XVI. Erdujhelyi M. o. c. p. 47.

scopii latini, pe cari îi dureau mai mult ca orice venitele, ce le perdeau prin înființarea astorfeli de episcopii ¹⁾.

Dacă nu găsim o ierarhie pentru românii uniți cu biserica catolică, cu atât mai puțin găsim una pentru românii sismatici. În lipsa episcopilor proprii își aduceau preoți sfințiți din țările vecine și chiar dela Constantinopol ²⁾. În privința iurisdicției, supuși după cum aduceau împrejurările politice, când mitropolitului dela Belgradul Sârbiei ³⁾ când celui din țările românești ⁴⁾. Clerul sistematic persecutat ⁵⁾, preoții sfințiți aiurea scoși din țară ⁶⁾, nobilimea și chiar și țărănimea de rând silită prin legi ⁷⁾, să treacă la legea catolică, legea orientală proscrisă, chiar și din partea pontificilor romani, ca o lege care trebuie estermi-nată ⁸⁾. Se mai poate vorbi între astfel de împrejurări de o ierarhie în sinul bisericii sismatice, de un mitropolit cu mai mulți episcopi sufragani? Nu se poate vorbi. Și zădarnic se caută urma unei ierarhii episcopale până pe vremea unirei ⁹⁾. Cele două episcopii, cari apar la începutul veac. XV, cea din Vad (Rév) și cea din Geoagiul-de-sus (Felgyógy) cum și celelalte, de cari se face pomenire înainte de reformațiune, mai mult »vlădiciei de schituri« ¹⁰⁾, atârnau în partea cea mai mare de mitropoliile din principatele române ¹¹⁾.

Cu toate acestea unirea nu prinde rădăcini adânci în mijlocul poporului românesc. Agitațiile unor episcopi șismatici ¹²⁾, ingerința mitropoliților sârbi ¹³⁾, cari aveau interese să atragă sub iurisdicțiunea lor biserica șismatică a românilor, strângerea zecimei, pe care preoții catolici o pretindeau dela credincioșii români nededați cu aceasta, necunoașterea limbei românești de către preoții catolici trimiși între românii uniți, și mai ales chestia ritului oriental, de care catolicii nu țineau seamă, au fost causale principale, cari au împedat lăfșirea catolicismului între români ¹⁴⁾.

¹⁾ Dr. Aug. Bunea o. c. 262.

²⁾ Petru Maior, Istoria bisericească. Buda 1813, 142 urm. Dr. I. Mihályi, Diplome Maramurășenc. p. 109. Dr. Aug. Bunea o. c. p. 286.

³⁾ Maior o. c. 141. Dr. I. Mihályi o. c. 536. Bunea i m. 1.02/3.

⁴⁾ Dr. Aug. Bunea: Vechile episcopii. Blaj 1902. p. 3—5. Idem, Discursuri, Autonomia p. 303—4.

⁵⁾ Érdújhelyi M. o. c. p. 37.

⁶⁾ Humuzaki o. c. I^o 132. nr. 90.

⁷⁾ Batthyány, Leges Ecclesiasticae regni Hungariae, R. H. III. 405—407. Bunea o. c. 289.

⁸⁾ Lupás János: Az erdélyi görög-keleti egyház és a vallás-unió a XVIII. sz. folyamán. Budapest 1901 p. 6.

⁹⁾ Niculae Iorga: Sate și preoți din Ardeal. București. 1902 p. 12.

¹⁰⁾ N. Iorga: Istoria bisericii românești. București 1908 I. 15

¹¹⁾ Bunea o. c. 309 ¹²⁾ Bunea, Vechile episcopii 2.

¹³⁾ Karácsonyi o. c. 91. ¹⁴⁾ Érdújhelyi M. o. c. 36.

Această epocă de influință catolică, în toată vremea sa de câteva sute de ani, a trecut fără să lase vre-o înriurintă durabilă, vre-o înriurintă de cultură în biserica românească, prinsă, strivită în lanțurile slavismului, sau să aducă vre-o ușurare în viața politică a poporului românesc, care nu avea nimic »praeter mercedem laboris«.

Domnitorii catolici doriau să aibă în Ungaria, în tot cuprinsul ei, o biserică catolică, una singură, tare și nedivizată.

Pe aceleași temeuri de credință și de rit, de cultură și de organizație, pe care se afla biserica catolică de aici, voiau să așeze și o biserică românească catolicizată. În aceste margini nu putea să încapă nimic din aspirațiile unei biserici neatârătoare, nimic din nizuințele de emancipare culturală a unui neam care, politicește strivit, cel puțin bisericește să se fi putut desvoltă liber în sinul unei biserici, românească și răsăriteană în toată alcătuirea ei.

Se urmăria întărirea catolicismului pe toată linia, scop, pe care-l cercau interese de stat și bisericești. Dar se uită în aceeaș vreme, că sunt tradiții ce nu se uită, că e o conștiință religioasă atavistă, chiar și la popoarele mai puțin culte, ce se împacă foarte anevoie cu innoirile forțate ce privesc deaproape viața și obiceiurile religioase ale unui neam.

Biserica catolică, în prima perioadă a propagandei sale, n'a ținut seamă de acestea. De aceea nici succesele sale între români în această vreme n'au fost însemnate și n'au fost durabile.

De ceace nu s'a ținut seamă acum. a trebuit să se țină mai târziu sub calvinism, într'o măsură oarecare, și sub catolicism, în a doua perioadă a propagandei sale, în o măsură covârșitoare.

* * *

Schimbările politice, ce se săvârșiră în Transilvania, pe la jumătatea veac. XVI, aduseră cu sine mari schimbări și în sinul bisericii românești.

Cu ajungerea Transilvaniei în mâna principilor protestanți, în biserica românească se începe o nouă, o mai puternică influință: cea a reformațiunei, în special cea a calvinismului.

După nizuințele de catolicizare a regilor catolici, urmează acum nizuințele de calvinizare a principilor ardeleni, cari țin cât ține domnia acestora aici, până la sfârșitul veac. XVII.

Principii, calvini dâșii și calvină aproape întreagă populațiunea magiară a principatului, erau convinși, că numai prin încetarea oricăror controverse religioase și politice, se poate înte-

meiă în Ardeal o domnie statornică și neatâr-nătoare.

Aceasta nu se putea ajunge decât numai prin o unitate religioasă; și această unitate trebuia creată chiar și cu forța. Până când Austria catolică, care nu din bună voie lăsase din mână această țară, își avea aici o partidă catolică, și până când, majoritatea covârșitoare a populației, românii, erau de legea răsăriteană, până când dușmanii din afară își găseau prietini aici, până atunci nu se putea vorbi de întemeierea unei domnii calvine neatâr-nătoare.

Pericolul nu se putea încunjură decât numai prin strivirea oricărei alte biserici. Aceasta o cereau imperios interese politice: numai strivind biserica catolică de aici puteau să fie siguri din partea Austriei și numai prin câștigarea românilor pentru calvinism se putea întări aici o domnie calvină neatâr-nătoare.

Aceste nizuințe le au principii îndată dela început. Prima lovitură se dă bisericii catolice.

În 1566, prin decret dietal, bunurile episcopiei catolice se secularizează, episcopul Paul Bornemisza e isgonit¹⁾, și un veac și jumătate episcopi catolici nu s'au mai putut așeza în Abalulia. Dieta din 1588 isgonește pe icsuiți pentru totdeauna din Transilvania²⁾.

Din această stare umilitoare, înăspriță încă prin legile aduse în 1607³⁾ și 1610⁴⁾ biserica romano-catolică nu s'a mai putut ridica, câtă vreme Ardealul a fost în puterea principilor calvini.

Cea mai mare stăruință se pune însă în convertirea românilor. Prin aceasta se urmărește întărirea politică și bisericească a elementului stăpânitor, adică a celui unguresc.

Dar erau legi fundamentale inamovabile, cari nu permiteau dreptul de existență politică unei a patra națiuni și întemeierea unei noue biserici, pe lângă cele 4 recepte.

Unicul mijloc de a întări țara politicește prin câștigarea românilor, rămânând neatinsă vechea constituție a țării, era de a-i ridica din șismă în rândul vre-unei religii recepte și de a-i incorpora, în chipul acesta, la una din cele trei națiuni. În înțelesul acesta nu putea fi vorba dară, de o biserică nouă, neatâr-nătoare, ci de una, care contopindu-se în cea calvină, să fie un appendice al acesteia. Cu atât mai puțin putea fi vorba de decretarea românilor de na-

țiune politicește liberă. Aceste nizuinți ale calvinilor nu puteau să aibă decât un scop: cel al contopirii desăvârșite ca biserică mai întâi și ca neam mai apoi¹⁾.

Un neam și o biserică care, culturalmente și politicește, nu răsufliă decât prin plumânii altui neam și a altei biserici, nu poate să aibă altă soarte.

Domnitorii calvini și biserica calvină însă, în curat cu acest scop, au aplicat îndată dela început toate mijloacele, pe cari le credeau potrivite nizuințelor, de cari erau conduși.

Calvinii știau un lucru, pe care catolicii, în prima lor perioadă, nu au vrut să-l știe, că adică numai prin crearea unei noue convingeri religioase se întemeiază o religie nouă și se poate nimici una veche. Și această convingere s'au și nizuit s'o creieze, la tot cazul nu atât prin legile aduse, cari impuneau lățirea calvinismului, cât mai mult prin o propagandă culturală, făcută prin tipărirea de cărți românești, și prin trimiterea multor dintre tinerii români la școli străine²⁾.

Începuturile acestei propagande le fac sașii luterani. Dâșii sunt primii apostoli printre români din Ardeal ai învățăturilor noue.

Cea dintâi carte românească, catechismul lui Luther, apare în Sibiu la 1544, de sub teascurile unei tipografii săsești³⁾. Diaconul Coresi, tot cu sprijinul și chiar cu cheltuiala sașilor, tipărește în Brașov mai multe cărți românești⁴⁾. Luteranismul cu toate acestea nu prinde rădăcini printre români.

O propagandă zădarnică: sașii își temeau privilegiile și se temeau înșiși de această »proli-fica gens«. Mai era și altă pedecă. Acest neam asuprit, tolerat, nu putea să-și dea, decât pe preț scump, legea veche. Și acest preț, cel al emancipării politice, nu puteau să li-l dea sașii luterani.

Alte prospecte însă le veniau dela calvinii magiari. Cârma țării fiind în mâna lor, aceștia puteau să facă făgăduințe și, ce e mai mult, puteau să le și împlinească. Dorințele de desrobire deoparte și interesele politice, de stăpânire deplină, de alta, au înlesnit drumul propagandei calvine.

Fiind calinizarea românilor de o importanță politică așa de mare, factorii politici, prin-

¹⁾ Jancsó Benedek: A román nemzetiségi török-
vések története. Budapest 1896. I. p. 548.

²⁾ P. Bod: »De Unione Valachorum cum Reformatis«, apud T. Cipariu: »Archivu pentru filologia și istoria«
a. 1869 p. 655.

³⁾ N. Iorga, Sate și preoți p. 20.

⁴⁾ N. Iorga o. c. p. 22. Idem, Istoria bisericii ro-
mânești I. p. 172—3.

¹⁾ Benkő Josephus, Transilvania. Vindobonae 1778.
v. II. 152. Bunea, Discursuri, Autonomia 311.

²⁾ Szilágyi Sándor, Erdélyi országggyűlési emlékek,
v. III. 239—40.

³⁾ Szilágyi S. o. c. V. 493.

⁴⁾ Szilágyi S. o. c. VI. 1608—1614. p. 171.

cipii și dietele țării, duc recordul în această pagandă.

Astfel stând lucrurile, nu e mirare că încă pe la începutul jumătății a 2-a a veac. XVI. întâmpinăm români trecuți la legea calvină.

Dieta din 1566, ținută în Sibiu, pretinde estermnarea tuturor învățăturilor contrare doctrinelor luterane și calvine, adecă estermnarea bisericii catolice și a celei răsăritene, numindu-le pe acestea »hálványozások és Isten ellen való káromlások«. »Az Isten igéje« să se predice mai vărtos între români, »kiváltképpen az o'áhok között, kiknek pásztori vakok lévén vakokat vezetnek«. Tot această dietă vorbește de un episcop românesc, de un »választott püspök« »György superintendens«, adecă de un vlădică pentru românii trecuți la legea calvină, cine nu ar ascultă de acesta și de popii puși de dânsul să fie pedepsit cu nota infidelității »hütlenségnek pennájával«¹⁾.

Dieta din Turda 1568 (jan. 6-13) încă vorbește de un »oláh püspök« de legea calvină²⁾, care nu e altul decât susnumitul »Georgiu de Sângeorgi«.

Dieta din Turda, 1569 (jun. 24-29) vorbește de românii, cari au trecut la calvini: »az oláhok kik az Istennek igéjét vették«³⁾.

Dieta dela Media; cere pedepsirea ereticilor, »eretnekségek«⁴⁾.

În 1569 găsim pe »Paulus de Tordas« ca »superintendent general al bisericilor românești din țara Ardealului« cu reședința în Lančrám⁵⁾. Acești 2 sunt singurii episcopi calvini pentru România din Transilvania, despre cari se face pomenire între 1568-82⁶⁾, și ambii se numesc »választott püspök superintendens«, din ce se vede, că biserica românească — calvină aveă și o organizație proprie⁷⁾.

Dieta din 1577 (april 21-26) tot în Turda ținută, vorbește de asemenea de mai multe »oláh község«-röl, »kik az ur Isten megvilágositott«, »quos Dominus Deus radiis veritatis illuminavit«, — și se cere pe sama acestor români calvini un nou superintendent în locul celui mort: »ne vivi Dei inter illos verbi praedicatio cesset«⁸⁾.

Deși nu găsim alți episcopi calvini pentru românii trecuți, totuș trecerile se întâmplă tot

mai multe. Cele mai multe treceri în districtul Făgărașului, scos în 1608 întreg de cătră Sig. Rákoczi, de sub jurisdicțiunea episcopiei românești de Alba-Iulia¹⁾, — și în districtul Hunedoarei aproape întreg calvinit²⁾. Toată nobilimea din Ardeal și Bănat, până la Caransebeș trecusă.

* * *

În vreme ce această biserică românească calvină se întăreă, în urma stăruințelor de tot felul ale principilor, biserica românească răsăriteană trăiă zile tot mai precare.

De o ierarhie bisericească, de un mitropolit cu episcopi sufragani, nu se poate vorbi nici în veac. XVI, nici în veac. XVII. Mitropolia de Alba-Iulia, întemeiată de Mihai Viteazul, eră o simplă episcopie³⁾. Episcopii români, despre cari se face pomenire în acest restimp, își pierd din ce în ce mai mult orice putere, orice drept, de dispunere în biserica românească. Devin niște unelte în mâna principilor și a superintendentului calvini. Toată puterea de jurisdicțiune în biserica românească eră în mâna acestuia⁴⁾, lui singur i-se cădeă titlul, ce de altfel și-l și luă, de »episcopos Valachorum«⁵⁾.

Episcopul românesc eră un fel de »massculus pictus« în mâna lui, neavând nici atăta putere, câtă are un protopop de azi⁶⁾. Nimic nu se hotăriă fără știrea lui, nici în afaceri de credință, nici în cele disciplinare⁷⁾. Sinoadele dânsul le convocă, dânsul le presidă⁸⁾, actele sinodali prin mâna lui treceau mai întâi, și ca un semn al înjosirii, la care ajunse biserica românească, patru protopopi îl duceau pe umeri în lectică, »in cathedra elevatum humeris suis«, în sinod⁹⁾. Superintendentul calvin eră și forul suprem de judecată pentru clerul român¹⁰⁾.

În veac. XVII. biserica românească e aservită tot mai mult bisericii calvine.

În condițiile, pe cari le cuprindeau diplomele de confirmare date episcopilor români, principii împuneau acestora schimbarea credinței prin primirea catehismului calvin, schimbarea

¹⁾ Diploma lui Sig. Rákoczi din 1608 ian. 15. Archiv: 609/10.

²⁾ Ibidem, p. 611.

³⁾ Dr. Aug. Bunea, o. c. 148.

⁴⁾ Nic. Nilles, »Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae s. Stephani«. Oeniponte 1885. I. p. 151.

⁵⁾ Dr. Aug. Bunea: Discursuri, Autonomie p. 340. »I. M. Moldovan, Spicuire în istoria bisericească a Românilor, Blășișu 1873, p. 17.

⁶⁾ T. Cipariu, Acte și fragmente 10, Nilles o. c. I. p. 149.

⁷⁾ Ibidem, ibidem.

⁸⁾ Ibidem, ibidem.

⁹⁾ Nilles o. c. I, p. 151.

¹⁾ Szilágyi S. o. c. II. p. 326-7.

²⁾ Szilágyi S. o. c. II. p. 341.

³⁾ Szilágyi S. o. c. II. 365.

⁴⁾ Szilágyi S. o. c. II. 368.

⁵⁾ Dr. Aug. Bunea, Vechile episcopii p. 40 I. — Tim. Cipariu, Acte și fragmente p. 272 — N. Iorga, Sate și preoți p. 24.

⁶⁾ Dr. Aug. Bunea: Discursuri, Autonomie p. 311.

⁷⁾ Dr. Aug. Bunea: Vechile episcopii p. 39.

⁸⁾ Szilágyi S. o. c. III. p. 118. P. Bo. I, Acte p. 654.

ritului oriental și consultarea în toate afacerile religioase mai importante a »episcopului ortodox-magiar¹⁾. În 1674 Apafi îi dă superintendului calvin deplină putere peste biserica românească: »de a îndrepta greșelile«, ce s'ar face într'însa, »de a grijă de toate bisericile românești«, de a face visitații, și de a fi consultat, în toate afacerile bisericii mai importante, de episcopul, vicarii și protopopii români, după »obiceiul vechiu«²⁾.

Pentru convertire se aplicau cele mai aspre mijloace: temnițe, degradări, bătăi ș. a., de cari nu erau scutiți nici chiar episcopii³⁾.

Politicoși, îndată la început nu s'au atins de forme.

Au lăsat ritul și ceremoniile bisericii orientale neatîse⁴⁾, neîncercând deocamdată o schimbare forțată a acestora.

Schimbarea credinței și a ritului o încearcă însă prin un mijloc mult mai eficace: prin cărți românești. Tipăresc *predici* pline de eresii calvine⁵⁾, *cărți rituale*, ca »Molitvenicul românesc« cu rugăciuni și ceremonii calvinești⁶⁾, *evangelii cu tâlc*, ca cea alui Coresi din 1564, tipărită cu »chelciugul și banii« unui calvin magiar, cu aspre critici la adresa »papistașilor« și »patriercasilor«⁷⁾, *catechisme* calvinești, ca cel din 1640 alui S. Rákoczi⁸⁾, »carte de »șcandela« »foarte blăstămată« »plină de otravă sufletească« ș. a.⁹⁾.

Această propagandă literară, secundată uneori și de întrevinerea volnică a puterii de stat¹⁰⁾, avu urmări funeste pentru biserica românească orientală. Credința și ritul i-se vițiară prin introducerea multor învățături și obiceiuri calvine, și o organizațiune protestantă se încetățeni în sinul acestei biserici¹¹⁾.

Dar avu această propagandă și un rezultat bun, de o netăgăduită importanță culturală: întemeierea, înjghebarea unei culturi românești. Începuturile literaturii noastre cad în această vreme. Din nizuințele de calvinizare a princi-

pilor pornește un curent, care deșteaptă o conștiință de sine în acest neam și care deschide sfios, drumul unei culturi naționale aici la noi, a cărui influință se resimte nu peste mult și în principatele românești. Cu armele cu cari se cearcă să se sdrobească o biserică, se întemeiază o cultură.

Un alt merit al calvinismului e și înlocuirea limbei liturgice slave cu cea românească. În veac. XVII. întimpinăm o mulțime de ordinațiuni, prin cari principii provoacă pe episcopii și preoții români să slujească în limba română »lingua nativa«.

G. Rákoczi I. în 1641 impune unui nou episcop al Bihorului să predice și dânsul și preoții de sub dânsul »a szegény oláhságnak maguk született nyelvükön«¹⁾. Tot dânsul, în 1642, recomandă »unui nou vlădică românesc« să folosească în cercul administrației lui limba poporului²⁾; în 1643, între cele 15 condiții de confirmare, înșiră și predicarea în limba română³⁾. G. Rákoczi II., în 1652, impune protopopului Simion Petrașco, ca și ei și preoții de sub dânsul să predice »lingua nativa«⁴⁾. M. Apafi în 1669, pretinde dela preoții români, »qui praeter Rascianus literas nihil murmurant in templo«, cunoașterea »literarum valachicarum«⁵⁾.

Numărau oare ceva aceste favoruri în aceste vremuri precare?

O biserică fără autonomie, fără organizație proprie, fără o umbră de independență ierarhică, aveă lipsă de alte favoruri, decât de cele de natură pur culturală.

Ce s'a câștigat în schimb, în ceea ce s'ar fi așteptat să câștige, în drepturi și în scutinte politice? N'a câștigat nimic clerul și n'a câștigat nimic poporul. Aceeaș mizerie ca și mai înainte, ba în multe privințe îngreunări noue. căci poporul plătiă și predicatorilor calvini și preoților săi⁶⁾.

Preoții roboteau alături cu poporul⁷⁾. Erau socotiți, cu puține excepțiuni, de iobagi, »in jobagionibus numerantur«⁸⁾. Fără de nici o dotațiune își câștigau pâinea »rustico labore«⁹⁾.

Scutintele ce li-se făcură de deosebiți principii, nu fură ținute în seamă de guvernele țării.

¹⁾ Aceste condiții 15 la număr, le cuprinde diploma de confirmare a lui S. Rákoczi din 10 Oct. 1643, dată lui »Stephanus Popa Simonius«. Apud T. Cipariu: »Archivul pentru filologia și istoria« p. 628—32.

²⁾ Diploma lui M. Apafi, din 14 Iulie 1674. apud George Șincai, *Cronica Românilor*, Iași 1853. T. III. p. 118—19. N. Iorga, *Sate și preoți* p. 71.

³⁾ T. Cipariu o. c. 9—10, Nilles o. c. I. 148—9.

⁴⁾ Petru Bod apud T. Cipariu »Archivul etc.« 610.

⁵⁾ T. Cipariu, *Acte și fragmente* 11.

⁶⁾ Prinos lui D. A. Sturdza, București 1903, p. 249. Dr. Aug Bunca: *Discursuri*, *Autonomia* p. 344.

⁷⁾ N. Iorga, *Istoria bisericii rom.* I p. 174.

⁸⁾ T. Cipariu o. c. 9, Nilles o. c. I. 148.

⁹⁾ Răspunsul lui Varlaam, mitrop. din Iași, la acest catehism. G. Adamescu, *Noțiuni din istoria limbei și literaturii românești* ed. 3, 144. N. Iorga, *Sate și preoți* p. 58.

¹⁰⁾ Nilles o. c. I. 166.

¹¹⁾ Dr. Al. Grama, *Instituțiunile calvinești în biserica românească din Ardeal*, Blaj 1895.

¹⁾ Lupás János o. c. p. 9.

²⁾ N. Iorga, *Sate și preoți* p. 55.

³⁾ Diploma lui G. Rákoczi din 10 Oct. 1643, apud T. Cipariu »Archivul etc.« 629.

⁴⁾ Ibidem, p. 611.

⁵⁾ Literile confirmătoare dela M. Apafi din 1699, date superint. calvin Petru Kovásznai. Ibidem p. 612.

⁶⁾ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*. Sibiu 1889. I. p. 717—18. Adevărtaș lui Petru Bod despre asuprirea preoților români pe la a. 1689.

⁷⁾ Nilles o. c. I. p. 145. ⁸⁾ Idem, *ibidem*

⁹⁾ Idem, *ibidem*.

În privința culturală stăteau pe marginea sălbătăciei¹⁾. Cei mai mulți de abia puteau ceti și scrie cu cirile, fiind lipsiți de ori și ce cultură teologică științifică.

Nu se găsiă un singur institut de creștere pentru preoții românești²⁾. Preoția se cumpără dela vlădici de mulțori de niște indivizi, cari nu știau cum se cade nici Tatăl nostru, nici numărul Tainelor, nici catehismul creștinilor³⁾.

Starea poporului și mai de plâns. Cu un cler fără cultură și independință fără aristocrație⁴⁾, căci aceasta calvinzindu-se, să și magiarizase cu o cale, poporul românesc nu eră altceva decât o »massă de proști«⁵⁾.

Tolerat numai pe pământul acestei țeri⁶⁾, fără de nici o scutință, strivit sub sarcinile ro-

botelor de multe feluri, acest neam, acest »haszontalan népség¹⁾ aveă soarta amară a irlandezilor²⁾, eră ca »fiii lui Iacob în Egipt³⁾, ca Israeliții sub Faraon⁴⁾. Școli »valahii« nu aveau⁵⁾. Alte școli copiii lor nu puteau cercetă fără învoire specială dela principi⁶⁾. Acest neam de iobagi, »gens soli nunc nota servituti«⁷⁾, suferit în țară numai »propter regni emolumentum«⁸⁾ eră vita de jug a tuturora, folositor până atunci, până când îi poți luă folosul. »Valachi cetiles sunt, nam ad omnia servitia cognutur«, zice un episcop romano-catolic la inceputul veac. XVII. despre dânșii⁹⁾.

Se puteă pentru un popor și pentru o biserică o stare mai ticăloasă decât aceasta?

PETRU SUCIU.

La moartea părintelui canonic Bunea.

Încă nu s'a așezat în ogașele-i adânci valul durerii nemărginite stârnit prin moartea părintelui canonic Bunea.

Încă-i neliniștită marea pe urma sguiderii puternice, produsă prin căderea cărnei din mâinile celui mai viguros văslaș, ce a avut vreo dată neamul românesc din aceasta nefericită patrie.

Este o buimăceală în toate părțile, impresii de jale și de pustiu, cari nu se mai șterg. Parecă fiecare șoaptă, ce vine să se tângue în geamătul dureros al ramurilor uscate, și în bătaia apelor rostește numai numele lui mare și scump, numele păr. can. Dr. Augustin Bunea!

Și atunci figura lui măreață, ne reapare proaspetă înaintea ochilor nostri și ne înlănțue inimile într'un amestec de sentimente ce se succed după cum și figura lui ni-se înfățișază: când îngrijorată și nedumerită, când înviforată și temută, când strălucitoare, sub cununa biruinții.

Și-o epocă întreagă plină de învățături și de frumoase pilde ni-se desfășoară luminoasă înaintea minții noastre și ne deschide ochii și ne lărgeste inima pentruca să poată să-l încapă pe acela, care răzimat pe trecut și stăpânind prezentul, ne-a deschis celea mai largi perspective în viitor.

Cum aș puteă spune eu, eum aș puteă descrie impresia groaznică, ce a produs pretutindenii vestea morții acestui mare bărbat.

Eu am aflat știrea tristă dela un prietin al meu, profesor la liceu. Veniam dela locuința lui și când am ajuns în dreptul librăriei arhidiecezane văd falfăind drapelele de jale.

— Cine a murit? — î-l întrebai.

— Dar nu ști?... Părintele Bunea!

Am stat un moment fără resuflet pentruca să-i reproșez apoi, că de ce nu mi-a spus mai din vreme?

¹⁾ Cserei Mihály historiája, Budapest 1852. p. 288.

²⁾ Marczali H. o. c. I, III. p. 6.

³⁾ Episcopul P. Paul Aron în epistola adresată Pontificelui roman în 15 Sept. 1756. Apud Bunea, Episcopii P. P. Aron și Dionisiu Novacovici. Blaj 1902 p. 426.

⁴⁾ Nilles o. c. 144

⁵⁾ Nilles o. c. 145 Arhiv 612. Nota lui P. Bod la diploma lui M. Apafi din 1699 dată lui Petru Kovásznai, superintendent calvin.

⁶⁾ Approb. Const. P. I. T. VI, Art. 1. Bunea, Vechile episcopii p. 85.

⁷⁾ Franciscus Fasching—Nova Dacia. Claudiopoli 1743. p. 19.

⁸⁾ Approb. Const. P. I. Tit. IX, art 1, p. 16.

⁹⁾ Dum. Napragy eppul latin din Alba-Iulia în epistola scrisă lui Rudolf. Hurmuzaki Docum. privit. la istoria Românilor IV, 4, p. 282—9.

¹⁾ N. Iorga, o. c. p. 69.

²⁾ Dr. Grama, Istoria bisericeii românești p. 79.

³⁾ Nilles o. c. I. p. 151. Dieta din 1642, din Alba-Iulia, oprește pe episcopii români, ca să facă preoți »irástudatlan jobbágyokból, kik teljeséggel csak parasz-tok«. Apud Szilágyi S. o. c. X. 1637—1641 p. 328.

⁴⁾ Marczali H. Magyarország II. József korában ed. 1. III. p. 15.

⁵⁾ Jancsó Benedek: A román nemzetiségi törekvések története Budapest 1896 I. p. 572.

⁶⁾ Approbatæ Constitutiones Regni Transilvaniae et Partium Hungariae Eidem Annexarum Claudiopoli anno 1779. Tit. 8. Art. I. 16. Tit. 9 Art. I. 8.

— Nu voiam să aflî chiar dela mine groaznica știre!

Și întru adevăr, un prietin al meu m'a asigurat. că singurul om pe care nu vrea să-l mai vadă în ochi este nenorocitul, care i-a adus prima oară știrea morții părintelui Bunea.

Căci nu e prefăcătorie, nu-i nici cea mai mică exagerare. — jalea, ce a cuprins pe toți, a fost în înțălesul literal al cuvântului de nedescris. Nici nu mai eră jale, ci eră o revoltă în sufletele tuturor, parcă toți erau mănioși, toți alergau, cu nimenea nu puteai să stai de vorbă.

Esclența Sa, Preabunul mitropolit, când i-s'a vestit cazul morții, și-a întors fața, ca și cum ar fi voit să alunge dela sine dureroasa știre și apoi a exclamat cu durere: „și asta ne-a mai trebuit noauă?” Era tocmai ședință conzistorială, care numai decăt a fost suspendată, și toți au alergat la locuința ilustrului

Între teologii seminariali a căror rector și idol a fost părintele Bunea, s'au petrecut iarăș scene de o nespūsă duioșie. Alții își frângeau defunct.

mânile alții isbucneau în plâns proptindu-și fruntea de zidurile răci a-le bătrânului seminar — în veci nu aș fi crezut, că în fii neamului românesc să fie atăta simț de omenie, de nobleță, de grațitudine.

Niște dame treceau pe drum și le aud vorbind: — „par'că și clopotele sună mai jalnic astăzi” — Da, pentrucă sufletul lor eră mai cuprins de jale, pentrucă au înțăles și ele nemărginita pierdere!

Iar bieții țărani, ce știau ei că pe cine au pierdut, ei știau numai un singur lucru: că a murit un *român mare!*

Când ne-am întrunit apoi sara mai mulți inși la o consfătuire în vederea dispozițiilor, ce erau de făcut pentru a dà mortului ultimul onor

cu cinstea cuvenită, aveam iarăș un tablou cum nu se poate mai trist.

Toți erau muți, unul-doi ziceau câte-o vorbă și apoi iar priviam unii la alții. Sărmanul deputat Maniu înzădar luptă cu lacrimile, căci de data asta a fost învins și el. S'a ajuns totuș la o înțălegere, căci s'a ales o comisiune, care aveà să îngrijască de ce eră de făcut. — Să-i fi văzut apoi pe acești băeți la muncă, ziua și noaptea întreagă, în ochi cu mânia desnădejdiei și cu o sârguință de par'că și-ar fi pus în gând să învie cu puterea mortul!...

Dar pentru munca lor încordată au și avut apoi recompensă deplină, căci ultimul onor dat părintelui Bunea, a fost întru toate vrednic de marele defunct.

Nu a fost numai un omaj pios, un tribut de recunoștință adus memoriei bărbatului ales, ci a fost o grandioasă manifestațiune de conștiință, mărturie scumpă a solidarității naționale și a trăinicieii neamului nostru!

Pe întindere mai bine de un kilometru, în dese rânduri, într'o ordine exemplară, s'a desfăcut cortetul funebral, oferind un aspect cum nu se poate mai înălțător de inimi.

Eră reprezentată toată floarea intelectualilor români din tot cuprinsul țării, toate societățile și corporațiile mai de frunte, și toți locuitorii Blajului.

Iar când puternicii oratori ne desvăliau în minunatele lor cuvântări toată vrednicia acestui neasămanat bărbat, tălmăcind în acelaș timp jalea întreg neamului românesc, se părea, că geniul lui falnic plutește peste noi și din pragul groapei sale ne trimite ultimul gest, care ne îndeamnă mai stăruitor decăt ori și când: să ne iubim unii pe alții smulgând din inimile noastre toate prejudițiile confesionale, precum la groapa lui toți am fost una și toți am fost români.

A. Ciato.

După îngropare.

— Câteva cugetări. —

Când scriu aceste șire tocmai se împlinește o săptămână de când am auzit „uruitul sfânt al bulgărilor de pământ” peste sicriul cu rămășițele pământești ale lui *Dr. Aug. Bunea.*

Din clipa aceea când adânc sguiduiți ne-am depărtat dela groapa lui un gând ași putea zice *păgân* mă paște:

— „Doamne! Înțeleg rostul eternei treceri, căreia îi zicem moarte. E profund mângăie-

toare conștiința că de sub legea aceasta nu este excepție, în fața morții nu sunt privilegii.

„Un lucru însă *nu-l înțeleg și nu mă pot împacă cu el.* Dacă menirea popoarelor e ajungerea idealului visat de civilizație, de perfecțiunea etică și intelectuală, *de ce se pune moartea de atâtea și de atâteaori în calea acestei nizuințe spre culmi?*

„Dacă ni-s'a hărăzit de soarte un bărbat cum a fost Dr. Bunea, de ce se vără moartea între el și poporul său și îi bate din mână condeiul atunci, când mâna aceasta și mintea cârmuitoare a acestei mâni ne-ar mai fi dăruit cu o mulțime de opere de valoare?”

„De ce nu i-s'a dat acestui bărbat vieață lungă să-și termine opera vieții sale?” Când mă cuget la cele patru opere literare începute dar neterminate, cari stau orfane pe masa de scris a neuitatului Augustin Bunea, pe când el zace în cimiterul din Blaj; când mă cuget la atâția trântori, pe lângă cari moartea trece fără să-i bage în seamă, lăsându-i să-și petreacă bătrânețele în aceeași nelucrare, stearpă cum le-au fost și tinerețele, mă cuprinde un fel de revoltă sufletească, din care nu mă vindecă decât cuvintele de adâncă filozofie alui Coșbuc:

„Nu cercetă aceste legi
„Căci ești nebun când le'nțelegi.“

*

Vorbirile cari s'au rostit în catedrala din Blaj cu prilejul îngropării lui A. Bunea au fost în toată privința vrednice de vrednicul repozat.

Să mă explic puțin: Am fost de față nu odată la acte de aceste triste, unde în jurul sicriului erau o ceată întreagă de nevinovați orfani mititei, iar în sicriu eră mama lor.

Și am auzit o vorbire slabă din cale afară, și cu toate aceste întreg publicul plângea pe întrecute.

La înmormântarea lui Dr. Bunea — afară doar de ale consângenilor — nu au curs lacrimi.

Și distincții oratori nici nu s'au nizuț să ne stoarcă lacrimi.

Căci ei au vorbit mai mult la intelectul nostru. Ei au înțeles rostul momentului, când au văzut în jurul cosciugului reprezentanții unui popor întreg, stând muți în fața sguduitoarei pierderi, ce a îndurat iarăș acest nefericit popor.

Și pe când trimisul „Academiei române“ a ținut să ne smulgă din adâncă deprimare prin

cuvintele: „Sus inimele“, pe atunci poetul Goga în clasica-i vorbire, cioplită ca din marmoră, ne-a prezentat într'un tablou plastic dar adevărat până în cele mai mici detalii, caracterul acestui om compus din virtuțile iubirei de neam și de lege, ale simțului de datorință, a neșovăirii în credință și a lipsei totale de poftă după deșerte măririi lumești.

*

Înmormântarea imponentă ce au aranjat-o în linia primă Blăjenii, iar în a doua întreg poporul român unui vrednic fiu al său, va fi multă vreme o școală puternic grăitoare, un îndemn în spre bine și împlinirea datorinței, multor oameni aleși ai neamului.

Căci calea ce duce spre civilizație și spre deosebirea popoarelor e plină de spini. Bărbatul ales și idealist de multeori mai mult are să sufere din pricina nepăsării, prostiei și chiar a reavoinței alor sei, decât din cauza rănilor ce le capătă dela străini.

Iar în urma acestora vine desgustul, șovăirea, cei mai primejdioși microbi a țării de caracter. Șovăitorilor priviți la recunoștința princiară, ce a dovedit-o acest popor sărac în averi și podoabe lumești, cu ocazia îngropării unui vrednic fiu al său!

Fie-vă de îndemn la muncă nouă și împlinirea datorinței conștiința, că poporul acesta știe dà răsplată, — e drept că numai ideală — bărbaților sei aleși.

Când s'a lățit prin firul electric vestea sguduitoare a morții lui Aug. Bunea, s'a mișcat neamul întreg de pretutindenii și în ziua îngropării micul dar drăgălașul Blaj a fost inundat de tot, ce are poporul român mai ales.

Eu care am văzut acel imponent și în veci neuitat cortegiu funebral dela mănăstire și până la cimiter, cutez să afirm că o atare înmormântare nu vom mai vedea să moară șapte vlădici după olaltă, dacă acei vlădici nu vor fi alta decât pur și simplu „vlădici“ și nu totodată și oamenii sufletului poporului român.

Dr. Valer Moldovan.

Graiu de balade.

Lui Pietroșel.

Mi-e dor de tine, lăutare,
De legănatul viers al tău,
Și-aș vrea să fim la noi, la țară
Tu om bătrân și eu flăcău.

Să-mi cânti duios, cu binișorul,
Eu dus pe gânduri să te-ascult
Să simt în suflet tot fiorul
Baladelor de mai demult.

Din strune-apoi să-mi smulgi ferbinte
De ape svon și de păduri,
Zurăiu de zale și de flinte
Și chiu năvalnic de panduri.

În pasul murgilor cei gureși
Răsună codrii vechi în fum,
Voinicii să s'asvârle iarăș
Sfărmând al poteri duim. . .

Și'n desmerdarea de vioară
Atâta vrajă să-mi aduci,
În codru, lâng'un foc, să-mi pară
Că stau de vorbă cu haiduci. . .

D. Nichifor-Crainic.

DIN VRĂJBI.

IV.

Din povestea unei vieți.

Cei mai bătrâni din sat — uite, de pildă moș Gherasim — a Ghirvii și moș Ștefan de preste vale, măcar zău, nici dânșii nu sunt de ieri alaltă-ieri... păi, altfel la ce să umble cu colie în creștet? — spun, cumcă au pomenit-o nevastă în floare, cu un copilăș în brațe și cu altul de mână. Și, iată, acuma cei doi copilăși — singurii pe cari i-a avut bunica Savina — au nepoți și nepoate, o casă plină când s'adună, închegați și răsarîți, încât, deacum înainte, să nu-i dai pe-un colț de moșie într'o vară.

Nenea Toader, bărbatu dumnisale, l-am apucat și eu — s'a stins, or fi zece ani de atunci.

Numai dânsa a rămas, ca o mărturie a vremilor trecute, în aceasta lume nouă — nouă și rea — să-și dapene firul de trai, cât i-a fost măsurat.

Acum, în vremea din urmă, nu poți să o vezi săptămâna întreagă. Au pus bătrânețele stavilă la prispa casei lui nenea Ion, pentru biata bunică. Numai graiul stânt turnat din aramă, al clopotului când vestește liturghia și cântecul măsurat al toacei, mai pot rupe, din când în când, aceasta stavilă de oțel pentru oamenii istoviți sub lanțul greu al anilor.

Cât ține săptămâna se mai târâie prin casă, prin tindă, mai dapână un ghem, face ce poate — de stat Doamne ferește — și, rar de tot, trece până la porțiță, de îș poartă ochii dealungul uliții, străină și ea acum, schimbată după gustul oamenilor noi.

Dumineca și la sărbători, de îndată ce zorile împurpură ochiul ferestrii dinspre răsărit, să dă jos de pe lodvă — de trezită, eră trezită de cu sara — trece domol prin casă în tindă, umezește

pleoapele afundate sub dunga frunții desface lada negrită de vechime, cu urme de creste în chip de flori, și scoate dintr'ânsa iie albă, păstură de lână neagră și un cojocel, împodobit ușor cu arnici negru.

Totdeauna, cu o cale, despătură și hainele nenii Toader, fie iertat, le caută de molii, le împătură iarăș încet,... cu ochii țintă spre cuprinsul lăzii, care îi tivește în minte povestea unui trai întreg, scurs demult, din care a mai rămas această ladă, cu bogăția ce începe întrânsa... O și are dragă, dragă de tot. Nu ar lăsa, pentru bunu lumii, să se atingă cineva de acest odor, singura mărturie a bucuriilor și durerilor ei.

Apoi se îmbracă, cu multă trudă, dar nu chiamă pe nime, să-i ajute. Și ar aveà pe cine. În jurul dânssei să învârt, ca priznelul, două nepoate, de svântă pe unde umblă. Fete cumiști — d'apoi frumoase!... Le cunosc flăcăii preste șapte sate — și drăgostoase și bune. Dar nu vreà nici decăt să-i ajute.

Dupăce s'a primentit îș cere un scăunel înaintea casei, pe prispă, și cu toiagul de gorun alături așteaptă chemarea clopotului.

Soarele de preste vârful șurii — el o cunoaște bine — îș trimite razele înviorătoare, de-i mângăie fața, apucată pe mâna nemiloasă a vremii.

Când o vezi mai întâi, — un trup slăbit, adus spre glie, cu fruntea osoasă, lată, sub care se ascund doi ochi negri, istoviți, ce licăresc ca o zare de lumină bolnavă într'un afund de întunerec, cu nasul uscat, deasupra gurei tăiată ușor, împrejmuită de crețe, sub care iasă în afară o bărbie ascuțită, — îți pare o arătare din vis, de care tremuri.

Dar când vii mai aproape și o cuprinzi mai dinadins, sau te așezi alături

de dansa, vezi cum se înmoaie, par'că, dungile obrazului; crețele, mlădieri line de piele, se aștern ușor; din colțul gurii pornește o cută de bunătate, iar din ochi i-se desface lin o undă de lumină, care te învăluie și-ți picură în suflet mângăierile și alintările din copilărie, când erai „gura bunichii“ și „aurul bunichii“. Iar când îți spune o vorbă, te încălzește, ca o îmbrățișare de mamă.

— Și să te miri apoi, că toți copiii — dar nu — fără satul întreg îi zice „bunica Savina“?

Când începe, în sfârșit, să se distrame, cu învăluri de metal, dangătul clopotului, ce chiamă creștinii la casa Domnului, nu mai poate rămâne acasă.

Îș chiamă o nepoată, pe cea mai așezată, apucă cu mâna ce tremură cârja, îș sprijinește oasele pe brațele copilei și, încet-încet, scurtează calea spre ușa bisericii.

— „Asta mă mai ține, nepoate dragă. Când aud sfânta rugă, îmi uit de oasele mele slăbite, nu mă mai dor. Și Dumnezeu îș uită de noi dacă nu-l căutăm. Iar nădejdea toată la el ne este, dragu bunichii. Așă da, ... la el. Păi la cine, la altu?“

Așă spune ori cui o întâlnește în cale.

În biserică se așază în fruntea muierilor, în cel dintâi scaun, lângă icoana Precistii, loc de pe când eră tinără. Pentrucă trebuie să se știe: bunica Savina e din neam ales. Unde mai pomeniști astăzi doisprezece boi, pe cum aveă Toader Boldor, soțu dumnisale, fie iertat?

Și chiar astăzi, cine dela noi din sat se poate măsură cu Ion a Boldorului, în casa căruia trăiește bunica Savină? Zău nime.

Cât ține liturghia rămâne ca scrisă pe spatele scaunului. Din când în când duce mâna la frunte de se închină.

Dacă o întrebi, după ieșire. că frumoasă a fost slujba, îți răspunde cam într'o doară.

— „Frumoasă, cum Doamne să nu fie frumoasă... Ce-i a lui Dumnezeu, ce nu-i frumos?... De părintele îmi place tare, Dumnezeu să-l țină, că mult frumos cântă. Aduce la glas cu răposatu popa Dumitru... Da cântările alea de nu le-ar schimonosi așa cei copii... copiii să-și vadă de joc.

Hm! unde mai afli astăzi diac cântăreț ca moș Filip a Șandruului... Bun bătrân. Alte vremuri... alte“.

Îi place tare bunichii de copii, când sunt cuminți, și toți sunt cuminți față cu bunica, dar să nu-i audă cântând la strană, că numai să vaietă, cum spune dânsa.

— „Că unde vedeai, mai demult, diac cântăreț, fără fuior în barbă și popă îmbrăcat pe nemțic, ca în vremile astea nouă?“

Pe acasă, bunica Savina nu face greutate nimănu. Or fi zău, acuș, trei zeci de ani în cap, poate și mai bine, de când i-a venit noră în casă — și lelea Anică o vorbă rea nu și-a auzit. Las că și dânsa a fost fată cuminte și din neam mare — cine nu a auzit de Cozmești? —, dar tot dacă soacra are inimă de câne, îi află nod în papură la o noră. Din partea asta vorbe slabe nu s'au auzit în casa Boldorului.

Dinpotrivă tot ajutor a fost la casă, chiar și de când au îngenunchiat-o bătrânețele mai tare. Cât a fost mai în putere a alintat pe toți nepoții în brațe și i-a culcat în „patu moale a bunichii“.

Acum de o vreme e sfârșită tare.

Stă ceasuri întregi, pe-un țol mișos, cu un ghem în poală, învârte de două trei ori și odihnește iarăș... Din când în când se uită, lung-lung, la fir și stă așă, ca înlemnită, mult...

Pe semne îș toarce în minte traiul petrecut, bucuriile și durerile îndurate...

Prăvălește câte-o lacrimă preste colțul obrazului și oftează...

— „Alte vremuri, Doamne alte vremuri...!“

*

— Mie îmi spune moșu multe despre bunica Savina.

— „Hm! nepoate, auzit-ai tu de „vrăjbi“? De „revoluția“ din patru zeci și opt, cum îi ziceți voi la carte? Bun. Noa vezi, atunci am dat eu cu ochii, prin lume, de bunica Savină. Eu eram un ținc, cam de vre-o schioapă și trei degete, ști numai bun de pus după doi vițai. Chiar pe vremile alea — eră întâia vară, de când păzeam, încă cu trei tovarăși, un ciopor de vițai prin alunișul din Lupchiști — vine tata la noi și ne aduce merinde pe mai multe zile, spunându-ne că cine știe când va mai da pe la noi, pentrucă se duce la Blaj, cu un domn de român la o adunare mare.

Nu știu ce-or fi isprăvit la adunare și pentruce o țineau — ce știam atunci — fără am văzut, că la o săptămână fug toți oamenii din sat la păduri, cu mueri cu copii, și auziam că strigă: *vin chienteșii, vin chienteșii!* Și nu s'au mai dus în sat. Mama încă a venit, Dumnezeu s'o hodinească. Plângea, săraca, de-ți sfășiă inima. Icea-că pe tata și pe nenea cel holtei — doar l-ai apucat și tu nepoate — i-au luat în loagăru lui Axente, ca să se bată cu chienteșii.

Cu mama a venit și o nevastă tină, cu doi băețai de mână. Lăcrimă și se boceă după nenea Toader a Boldorului, dus și el la loagăr. Îl cunoaștem bine. Ședeă preste vale dela noi li furam, de multeori, cu alți tovarăși, tabacu de pe sfori din șură, de ne umpleam pipele de tuleu.

Asta eră lelea Savină. O nevastă sdravănă, de să-ți frângă omu în două, și frumoasă, de până astăzi nu i-am aflat păreche.

Mda... și-apoi, uite, m'am cam depărtat de ce eră mai de treabă să-ți spun.

Ni-se gătase coptu dela o vreme. Oamenii mai mergeau, din când în când, în sat, de aduceau celea trebuincioase. Și mama încă căută să o facă. Avea patru guri de ținut. Însă eră fricoasă de tot. Nu ai fi putut-o urni la luminiș pentru bunu lumi. Iar noaptea, când sbucneau învăluri de flăcări prin satele vecine, zăcea deabinele.

Acum ce să facem? Lelea Savină se duce, mă duc și eu cu dânsa. Nu-mi eră frică de loc. Doriam tare să văd, cum sunt chienteșii ăia?

Țin minte ca acum. Eră o zi de Miercuri, înnorată tare. Ne furișăm încet pe sub sălciile ce isvorăsc din capul satului și tragem, dreadreptu, prin grădina Boldorului spre casă. Am auzit noi așa o undă de holcă, încă pe când am trecut părălazu, dar am ținut drumul înainte. Ajungem în casă, o găsim pe cum am lăsat-o, descuiem cămărilor, în rând toate și acolo.

Luăm noi tot ce putem duce, făină de cucuruz, slănină, caș și alte mărunțișuri și hai să pornim. Când iată, unda de holcă din mijlocul satului se încheagă, de-odată, într'un răcnet dureros și un potop de hohote, ca de oameni beți... Dăm să fugim, când, colo, prin grădină, preoteasa părintelui Dumitru, cu părul despletit, cu un copil în brațe — ăl de-i popă acum — cu hainele spintecate, fugea, în ieșitul sufletului, spre ușa tinzii, pe care noi n'am apucat să o închidem... Și apoi eu am mai știut atâta: un ometeu cumplit, urit, cu haine roșii, cu un fer sclipicios de șold, a venit în fugă, împletecindu-se și a năvălit în tindă...

Când m'am trezit, eram în pădure lângă mama.

Lelea Savină încă, cu preutoasa popii Dumitru și cu copilul. Auziam apoi cum povesteă nenea Vasilica Gor-

nicului, că chienteșii s'au dus din sat. Numai cel din fântâna Boldorului n'a mai pus mâna pe frânele calului. Se miră satul tot de curajul nevastii lui Toader Boldor. Nenea Vasiliță zice, că tocmai trece prin dreptul porții, când lelea Savină a sbucnit pe ușa tinzii, cu chienteșul în brațe ca cu o păpușă, și a văzut cu ochii, când l-a înghițit gura fântânii.

Cumplită muiere! Păi, ce crezi, câte slujbe și molitfe n'a cetit popa Dumitru preste preoteasa, Dumnezeu s'o hodi-nească? Că apucase frică. Multe. Dar, uite, bunica Savina trăiește acum și nu a avut nimica. Hm, ce mai nevastă. Inimă, frate, ca la trei bărbați!

Da' erau cumpliți chienteșii, cumpliți de tot. I-am văzut, cum te văd pe tine!

Și l-a răpus, nepoate, l-a răpus pe ome-teul ăla urât, cu haine roșii, cu ferul sclicicios de șold... Să fi fost atunci, numai jumătate satu, așa ca Savina Boldorului, nu făceau chienteșii ăia atâta prăpădenie; vinul părintelui Dumitru ar fi rămas și nici sfinția sa nu ar fi zăcut o lună în coliba ciobănească din Lupchiști.

Dar ăla n'a mai pus mâna pe frânele calului...“

*

Așa spune moșu. Iar bunica Savina, rămasă de mărturie din altă lume, îș dapănă pe sfârșite firul de trai, cât i-a fost măsurat de Cel de sus.

A. Melin.

Bibliografia Catehizmelor vechi românești.

V. Catehizmul Calvinesc din Bălgrad din 1656.

La 16 ani după tipărirea catehismului calvinesc, se simți nevoia unei ediții noi; poate nu întratât pentru că ar fi fost epuizată ediția I, ci mai mult pentru că răspunsurile sinodice din anul 1645, vor fi reclamat stăruitor, ca să se revină asupra obiectului și respective să se pună la cale o nouă ediție însoțită de o replică, în meritul răspunsurilor date de două țări.

Sub principele Ardealului, Gheorghe Rákoczy II, la 1656 în Bălgrad, se edă din nou catehizmul din 1640. Titula e „Scutul catehismului cu răspunsu den Scrăptura sv (ăn) tă împotriva răspunsului a doao țări fără Scriptură. sv (ăn) tă...“

»Și sau tipărit în citate în Belgrad, Văleat 5170 Christova 1656 luna Iunie 25*.

Nu se spune în vigneta cărții, cine eră mitropolit la Alba-Iulia pe acel timp. Știm însă, cumcă Simion Ștefan, eră dejă mort, pe timpul desbaterii articolului XI, al dietei din Cluj, din 20 Februarie 1655, iară Sava Brancovici II, tū numit numai în anul următor, 28 Decemvrie 1656. Pare însă, că eră episcop Daniel Andrean, călugărul din Panonia, ceta care în 20 Aprilie 1662, fū confirmat prin Mih. Apafi de episcop,

numai pentru românimea calvinistică din Țara Făgărașului.

Î-mi pare tare verosimil, cumcă autorul catehismului replicător sinodului din 1645, e Daniel, va fi voit acest *arhieru* și prin aceasta faptă să se însinue bunăvoinții principelui calvin spre a fi pus *episcop* formal.

Daniel dădū dovadă de aptitudini cărturărești cu patru ani înainte de a lucră la acest catehism, când adecă din încredințarea mitropolitului muntean Ștefan, talmăci pravila mare¹⁾ de Târgovițe în 1652. Întră anii 1673—1688 a fost episcop la Strehaiia²⁾. În 1686 face Daniel ceva târgovină cu o »moșie dela capul târgului Focșanilor de sus«. Târgul îl făcē »arhiepiscolul« Daniel exmitropolitul Moldovei Teodosie III, (1673—1675)³⁾.

Mai nou s'ar păreă, cumcă arhiepiscolul Daniel din Strehaiia, nu ar fi identic cu Daniel fost la Făgăraș³⁾. Dar numai s'ar păreă! De

¹⁾ *I. Bianu* în Anal. academ. rom. tom. XXVI din anul 1904. sect. ist.

²⁾ *Iorga*. Studii doc. VII. 321—323 nr. 13 și nr. 30 nota 3. ist. lit. relig. 180, 173.

³⁾ Alexandru *Lăpădat* »Eprscopia Strehaii« Bucu-rești 1906. Dima Zugravul însuș spune că »Daniel c striin (= străin) din țara Moldovei«.

probat nu se poate, nici identitatea, nici diversitatea. Daniel în Ianuarie 1686 eră în București la mitropolie și a luat parte la sfințirea lui Varlaam II, d: mitropolit al Ardealului, Preste 11 ani îl mai aflăm viu pe la 1697. Egumenul mănăstirii Cotrocenilor, menționat la 10 Februarie 1683, »Daniel episcopul«, încă e una și aceeași persoană cu Daniel Panonitul ¹⁾.

Dl Iorga e de părerea, cumcă cartea din 1656 e compusă de superintendentul Gheorghe Csulay, și că pe românește ar fi fost tălmăcită »destul de stângaci«. de vr'un preot român calvin.

La sfârșitul catechismului se află înscris »*Cor. Gheor. Mol.*«, adică au cores Gheorghe Molnar. Oare nu poate fi conziderat Molnár de autor, ori traducător, mai departe, acest Gheorghe Molnar, n'ar putea fi unul și același Gheorghe cu »Georgi de Sec«, carele a ostenit și izvodit cum am văzut și prima edițiune din 1640? Catechismul din întrebare se află în Blaj în biblioteca dlui prepozit I. M. Moldovan. Formatul e 12. Cipar spune, cumcă au existat și în biblioteca călugărilor din Blaj. Un exemplar a avut însuș Cipar, răscumpărat cu o parte din biblioteca medicului Dr. Vasile Pop, iară acesta spune, că a văzut cartea la Nicolae Văcărescu, mare vornic de curte, a principelui Munteniei, Alexandru Șuțu, când adică Văcărescu pribegia pe la Brașov în 1821, pe timpul revoluției lui Tudor Vladimirescu. G. Bariț, când a lucrat la catechismul său din 1879 au avut un exemplar din catechismul din 1656. Terminând lucrarea a dat acel exemplar academiei din București. Dl I. Bian, când lucră la bibliografia sa monumentală, în anul 1899, zice, că la academie nu se mai află acea carte.

Dl Emilian Micu preot al diecezei Aradului, a dat de un exemplar necomplet între cărțile preotului ortodox I. Doanșia din Seceani. Parecă acolo a ajuns din bogata bibliotecă a cărturariului preot de odinioară, Mihai Roșiu, din Jădani. Acest exemplar a fost vândut lui Alexandru Vasilie Ureche, acum se păstrează în biblioteca liceului din Galați.

Catechismul din 1656, are o introducere polemică împotriva sinodului din Iași, carea acopere 32 pagini. »Nu se cuvine (zice replica din 1656) să lăsăm fără răspuns orbiciunea și neînțelepciunea celorace au judecat catechismul nostru, neînțelegând dulceața și luminarea scripturei sfinte«. Tonul uzat de răspunsurile lui Varlaam, încă îl țin calvinii dela 1656: »fără dragostea

creștinească și fără știința scripturii«. În anul 1641, se aduseră în mănăstirea trei ierarhilor din Iași, moaștele Sfintei Paraschiva »în schimbul unei răsplătiri îmbelșugate« ¹⁾. Aceste relieve calvinii nu întrelesară a le huli. Se numesc »chip de lemn«. Au fost aduse din Constantinopol, ca să se strângă bani cu ele zice catehismul din 1656.

Tot din introducerea catehismului din 1656 aflăm cumcă ediția lui din 1640 constă din vre o 40 glave = capitole. În ediția a II-a din 1655 este provocare la glava 36.

Deloc nu ne surprinde, că polemiștii din 1656, sunt foc și pară, în introducerea lor față de redactorii din 1645, pentrucă aceștia încă voamă șarpi, cum s'ar zice asupra preoților calvini zicând, că »până în șapte muieri iau și-s tot popi; că sunt mult mai răi ca păgânii, turcii, tătarii«.

După prevorbire se reproduce întreg întreguș catehismul din 1640. Cuprinde trei secțiuni:

1) despre icoane

2) cuprinzătura și părțile învățătorei despre credință creștinească, cu întrebări și cu răspunsuri, den scriptura sftă.

3. cinul și învățătura pe scurt de sftel (sic) taine, cu care trăesc creștinii în bisearici să se știe cum vor trăi cu ele bine după scriptura sftă, cum despre botez, despre cina domnului și despre sfta căsătorie și despre despărțeniele cu ocă direaptă și de alte lucruri carele-s de lipsă c.e. tinilor«.

La finea catehismului din 1656, sunt adăugate câteva rugăciuni, în spirit calvinesc.

VI. Catehismul lui Bariț din 1879, Sibiiu.

Academia română din București, a încredințat pe membrul său harnic, decanul publicistei române, să studieze din punct de vedere limbistic și istoric, catehismul calvinesc, din 1656 și edând din nou textul nealterat al catehismului, în transcriere cu litere străbune, să-l însoțască cu rezultatul studiilor sale.

Gheorghe Bariț, satisface așteptările savantului corp din București. Iată titula lucrării sale »Catehismul calvinesc impus clerului și poporului românesc sub domnia principilor Georgiu Rákoczy I și II, transcris cu litere latine după edițiunea II, tipărită în anul 1656, însoțit de una escursiune istorică despre introducerea reformațiunii la ardeleni și de un glosariu de cuvinte

¹⁾ G. M. Ionescu. »Istoria Cotrocenilor«. București, 1902 p. 43. *Lăpădat*, l. c. 7.

¹⁾ Iorga. Doc. Bistr. I. nr. 79 95, studii doc. IV. 343, ist. relig. 1478. »Rev. Teologică Iași (I) 1883. Cuvioasa Paraschiva e sârbă de obârșie. Moaștele sau adus din Constantinopol de trei mitropoliți.

românești și barbare aflate în acest catehism, de Gheorghe Bariț, Sibiiu 1879, 8°.

La pagina 81 și 82 Bariț, dă în facsimil. pagina 237 din catehismul din 1656.

Izvoare și literatura ce o am mai folosit la tractatele III VI, și nu le am indicat în notele din paranteze întră text: *Adamescu*—Dragomirescu—Rădulescu »Literatura veche« Buc. 1903 pag. 58, 59 *Haneț*, 61—62, 67, 136. Dim. *Onciul*. »Din istor. României« Buc. 1908. în biblioteca pentru toți, pg. 1+4. *Bunyitay Vincze* »Biharmegye Oláhiai s a vallás unio«. Bndapest 1892, 32. Dr. Ioan *Ardoleanu* »Ist. diec rom. gr-cat. a Oradei mari«. Cherla 1853, I, 81, 162. Rev. »Preotul Român«, Gherla 1890, 292, 296 299. Vas. Grigorie *Pop*. »Conspsect asupra literaturii române și literațiilor ei« Buc. 1875, 48. *Popfiu* l. c. 123, 211—212 Foaia »Cnirea« Blaj 1895, pg. 314. *Bian* Bibliografii I, 107; II, 150, 151, 107; VI, 537, D *Iarcu* Bibliografia cronologică Buc. 1873, 3, 4 *Sbiera* l. c. 103, 105, 06 *Mariencescu* l. c. 14, 15, 16, 25. *Bian* introducerea limb rom. 15, 16, Dim. *Boroianu*, »Istoria dogmelor. Buc. 1894, 207—228, *idem* »Ist. bis. creștine« Buc. 1893, 400 404. *Kazarici* l. c. 51, 59, 70. *Ureche* l. c. 96, 103; 128—130, 131, 154, nota 2; 136. *Godof* l. c. 103.

105. *Arbore* l. c. 53, 54, 55. *Densușan* l. c. 195, 199, 200. *Philippide* l. c. 75, 97, 118, 144. *Adamescu* noțiuni etc. l. c. 131, 139, 140. I. G. *Popescu* »Curs elementar de istor. literaturii române« Buc 1878, pg. 24 *Alexics* l. c. 815, 818, 819, *Bipar* Acte și Fragmente 62, 63, 71, 201, 202.

Afară de ce am folosit, despre acestea trei cărți se mai tratează, sau se ating. în: *Hașdău* Cuvinte din bătrâni I, 99—107. *Cipar* Analecte literari XXI, XXII. XXDVI, B. B. Principia 101; 106, H. 112. Arhiv, 637 nota 3. *Melchisedec* Cronica Romanului I, 255. Trebonia *Laurian*. Documente istorice Viena 1850, pg. 111—115; *Hun faloy*. Pál »Az oláh katé« în revista »Századok« 1886, Budapest pg. 475 Ștefan *Dinulescu* în revista »Candela« Cernăuți, 885 nr. 12, și 1896 nr. 1 6. Noțițe despre vieța și activitatea Mitropolitului Moldovei Varlaam Ar. *Pumnul* Septurar 37. *Hurmuzaki* Documente II, 14, 15. Ion *Anărescu* Varlaam mitropolitul Moldovei, București 1897 pg. 28; 69 75. Vas Al. *Ureche* Autografele lui Varlaam Mitropolitul Buc 886 *idem* Uricariu 239 și următ. *idem* Ciaslovul dela Neamț 1874, I. *Bian* rev. Columna lui Traian 1881 pg. 212. Arhiva istorică a României tom I. partea I. pg. 80.

Dr. Ștefan Pop.

Scrisoare din Berlin.

Când te vede străin, Berlinezul e fericit că îți poate vorbi de orașul lor. Scoate ceasul, și se convinge, că are o jumătate de ceas timp liber, pleacă apoi cu tine ca un cicerone de profesie. Te asigură că știi perfect nemțește, — deși nu știi lega două vorbe, — și începe a spune. Ce spune? Abia poți închegă câte ceva din nesfârșitul șir de vocale lungi, între cari celelalte sunete se topesc în șuerături sau în caracteristicul lor gutural. Toți spun două lucruri: Că drept a avut Schiller când a zis: „Berlinul nu e oraș, e un loc mare, unde locuiesc foarte mulți oameni“, și că Berlinul nu e oraș nemțesc, e ca beșica de săpun, în care se colorează totul, se oglindește cer pământ, numai săpunul din ce e făcută nu se vede. Toți le spun astea, tot cu acelaș citat, tot cu aceiaș asămănare, parcă i-ar fi învățat cineva. „Nu Berlinul e oraș! Münchenul, Heidelbergul, Lipsca, Jena! Acolo e orașul nemțesc, acolo vezi evul mediu pe stradă, nu ca aici în muzeu.“ Toți văd caracterul nemțesc a orașului în rămășițele evului mediu, sau poate vreau cu asta să te convingă, că au ei și alte orașe în țara lor, și mai vrednice să le vezi.

Te duce deadreptul la vechiul castel împărătesc cu pereți, de pe cari se desprinde tencuiala negrită de fum, lăsând în pete mari albe golăciunea zidului. Te miră ferestile mici

din dărăptul cărora privesc perdele vechi, galbene. Neamțul să uită grăbit din nou la ceas, îi pare rău că trebuie să plece și-ți leagă de suflet ca nu cumva să pleci de acolo până nu vezi ce e mai frumos în Berlin: Wachparade.

Îi promiți că rămâi și când vezi că nu se mai întoarce să salute încă odată, o iai razna prin oraș. Încunjuri capodopera lui Begas, statua lui Wilhelm I, păzită de cei mai plini de vieță și espresie patru lei, ce s'au turnat vreodată în bronz. Dai vama ce o plătești dacă ești străin, la toată statua, la care te oprești, cumperi două ilustrate și pleci. Unde? Fără îndoială, că pe „Unter den Linden“. Nu e străin, care să nu facă prima plimbare în Berlin pe „Unter den Linden“. Stradă vestită, o cunoaște toată lumea. Au toți dorul, să vadă alea de tei mari, bătrâni sub paza cărora s'au trăit atâtea idile, la a căror umbră s'au făurit atâtea versuri dulci.

Parcă aștepți să vezi și acum perechi cu păr pudrat, trecând încet pe sub teii, ce desprind frunze veștede, sau doi pretini discutând veșnica haină a bătrânei naturi în vremea unei „Plimbări pe sub Tei...“

Eși în o stradă lată cu splendide edificii, tăiată în lungul ei de o alee de tei mici, subțirei, bolnavi parcă. Unde găsești liniștea ce și-o închipuiai? E cel mai mare zgomot aici în

întreg zgomotosul Berlin. Te așezi pe o bancă, ai un val de nemulțumire, de melancolie. Te trezește femeia cu ilustrate. . .

Prin crengile despoiate în curund vezi Braudemburger Tor-ul răzimat pe puternice colonne, purtând deasupra o zeiță a învingerii. La spate Tiergarten-ul cu verdele lui întunecos. . .

Primul pas în Berlin îl sfârșești fără îndoială la Aschinger, la „isvorul de bere“. Îți îndulcești o leacă desiluzia avută cu apa „izvorului“.

*

În față cu Opera vezi lume multă, îngheșuindu-se, certându-se cu un rumen om al poliției. Ca în tot locul: mulți militari și studenți. E „Zeughaus“, vine toată lumea nemțească odată în viață aici la o Caba să guste un miez din „gloria trecutului“. — Intri în o largă sală cuprinsă întreagă de tunuri vechi, pline de pe vremea primelor încercări cu praf de pușcă. Unele mai poartă cu sine câte o jumătate de roată, câte un pat cioplit din bardă, ciuruit de cari. Aici lume puțină; un tunar de azi esplică sublimul lor meșteșug unei bucătărese cu o corfă enormă, din care își scot, printre verdele curechiului, doi pui capetele speriate; un țaran ras pe mustețe, măsură cu bățul lungimea unei țevi.

În mijlocul muzeului o mare hală încingând poate cea mai proastă statuă a Berlinului: O zeiță a războiului — știu ce e numai din esplicările Baedekerului — cu o față lată fără o cute ce i-ar da viață. În jur tunuri franceze dela Sedan și Paris. Tunuri frumoase, măiestrit turnate, purtând cele mai multe o singură inscripție, atât de mult spunătoare: un „N“ cuprins în cunună de lauri. Toate ca niște buni ostași, poartă semnele zilelor grele. Roatele rupte, țevile îndoiate, cele mai multe în gură cu o urmă de gonț vrășmaș. Unul despicat dela gură până la capet unde se mai poate ceti: „Le conquerant“. . . . Îți vine în minte soarta ce aduce pe „Le conquerant“-ul, francez în inima țerii dușmane, pune pe el ședula cu „verwundet und erobert bei Sedan. . .“ și lasă să se joace băeți în rana lui grozavă.

În etaj vestita „hală a gloriei“. Splendide tablouri, scene din ultimele războaie, viforoase atacuri de cavalerie, sfaturi de războiu, poetice seri de popas. Înaintea unuia — solia ce duce împăratului Wilhelm I. scrisoarea care predă Sedanul — esplică un veteran. Câțiva băieți, doi militari ascultă cu ochi mari, privind când

a chip, când la barba stufoasă, albă, când la șirul de medalii, ce se leagănă pe mantia veche.

Ultima sală — cea mai mare — amintiri din evul mediu și vremi mai nouă.

Uniforme curioase îmbrăcate pe figuri de ceară înțepate. Câte un cavaler medieval ascuns în șaasta sclipitoare de oțel sprijinit în o enormă lance. Un trubadur în frumoase hlamide de purpură.

În un colț de tot discret, un mic dulap de sticlă. Simți fiorul, ce-l ai când întri într'un loc sfânt. O scrisoare mărunță, grăbită parcă, îți spune că sunt lucruri de a Li Napoleon. Pălăria mare neagră caracteristic îndoiată în sus de două părți, două frumsețe de pistoale, purtând vulturul francez și un „N“, un nesfârșit șir de orduri, începând dela marele ord al Indiei până la ordurile nemțești. Și toate se ridică așa strălucitor, — cu tot praful ce le cuprinde — din simplul cadru de catifea neagră, din întunecimea acelu ascuns corn. La doi pași în lumina soarelui un adevărat mausoleu de aurituri de sculpturi. De sub sticla frumoasă de jur, privesc câteva părechi de cizme nouă, lustruite bine, uniforme încărcate de jinoare aurii, câteva mănunchiuri de flori, săbii strălucitoare și o inscripție, ce vestește amintirile nu știu cărui „mare principe de Brandenburg, Otto. . .“

Te isbește contrastul; când eși nu-ți mai pare așa simpativ veteranul, ce nu și-a mântuit încă povestea.

*

Să stai toată ziua la Universitate, nu vezi picior de Român. Aud că sunt în Charlottenburg la Café Kutsera. În fine am să găsesc Români! Plec cu trenul, ce strătae când părți a Tiergartenului splendid, când părți de oraș cu un labirint de fabrici. De departe parcă simți Charlotten-bourgul cu liniștea și frumseța lui.

Chelnerul îmi aduce imposibila cafea nemțească, mă asigură că da, sunt foarte mulți studenți Români, „și cei de colo dela masa din colț sunt toți Români“. — „O fi“ — gândesc eu — „acei de colo“ jucau strășnic cărți și murmurau o arie trăgănată.

„Îmi iertați, domnilor, că vă conturb. . .“ Se privesc unul pe altul, cască ochii, nu știu ce le spun. Erau Sârbi. — Bine ne mai cunosc pe aici cine suntem! — Îmi spun, că Românii vin mai târziu, pela 11 noaptea.

Îi întâlnesc Sâmbătă sara lângă bere la ședința „Societății academice române“. Sunt

băieți buni, mulți oameni gata veniți pe un an-doi pe aici. Cei mai mulți tehnici, câțiva mediciniști și filozofi, un singur iurist. Toți din Țară, cu mult spirit și multă eleganță în vorbă. Se discută, se spun glume, se mai cântă și se bea binișor. În o grupă povestește un latinist despre poezia lui Cicero, scadentând între zgomot de râse „O fortunata nata me consule Roma...” Toți repetă picioarele versului ce au pus capet poetului Cicero: „...tu-na, tana-ta...” — Un chimist discută cu un medic berile Berlinului, unul ține pe lângă Kindl, altul e pară pentru Schulltheiss. În un colț un asistent dela tehnică — spun că e om genial — ridică la pătrat în cap opt cifre puse lângă olaltă, gesticulând cu mâinile lungi, apucând parcă cifrele în degetele ce acum se respiră, acum se adună pumn. Face ridicări la pătrat și înjură Liga și pe Ardeleni — nu știă că ne-am pripășit și doi ardeleni pe acolo... Nu te trage inima să te desparți, să te întorci în marea de nemți.

*

Statul cel mai cult, statul în care ideile socialiste au prins mai adânc, care a trimis în parlament mai bine de 80 deputați cu program social democrat, patrioții lui Marx și Engels știu bine ce înseamnă armata, simt povara birurilor extraordinar de mari, ce le înghite monstrul, care tot în contra lor are în fine să îndrepte țevile puștilor. Țara asta cu oamenii aceștia e țara militarizmului. Nu crezi dacă cetesti, îți vine a învinul scriitorul cu o prea vădită tendență. Și totuși e așa. În fiecare socialist de aici — abia cred să fie excepție — sunt două lumi. Vrea înaintare în înțelesul vreunei oarecare școli socialiste, și e dinastic și adorător orb a tot ce poartă marca împăratului. La alegeri e socialistul fanatic, flămânzește luni pe lângă pușinii pfennigi ce-i împarte sindicatul ca să ție greva, are în casă o întregă bibliotecă socialistă și — stă de două ori pe zi câte un ceas și jumătate înaintea ficiorului ce stă post la Kupfergraben, îl privește, îl admiră și îți spune că aceștia sunt mântuitorii țerii. Nu înțelegi asta, decât doar așa, că ultima inflăcărare a lor politică, cea dela 1870—71, — și în adevăr a fost frumos val de patriotism acela — a acoperit stratul de idei socialiste, ce pe atunci erau în floare. E acum un chaos, din care trebuie să se nască ceva: sau evul mediu sau veacul al douăzecilea.

Dela zece ceasuri îmbulzeală groaznică în Lustgarten, înaintea palatului împăralesc.

Așteaptă Wachparade. Stau oamenii, domn în cilindru lângă cel mai murdar vagabond, student lângă profesor și servitori dela universitate, lume de doici cu copii, ce rod câte o bucată seacă de gumă, clipind încet din ochii mici de un vânăt spălăcit. Vezi țărani rași pe mustețe, atârnând buze lungi subțiri pe țeava pipei de porțelan, popi catolici cu trupuri bine rotunzite, pe o treaptă a statuei lui Wilhelm III. un cetățean cu față bujedă cetește fascicol din ceva renumit roman. De pe platforma domului un fotograf cearcă să prindă în placă lumea asta pistriță ce se mișcă în furnicar, se ceartă, cântă, se îngrămădește în câte un loc, se respiră iar. Stai trei ceasuri, tericit dacă poți aveă un „loc bun”. La rînu e „Wachparade”: trece un batalion de infanteriști în sunete ascuțite de piculă dela o casarmă la palat. Ține două minute, nu vezi nimic decât 30—40 feciori ce bat aspru asfaltul cu enormele lor cizme, nu auzi decât „marșul împăralesc, scurt pițigăiat”. Mulțimea pleacă mulțumită. Un muncitor de lângă mine declamează: „viitorul țerii...” două fetișcane discută frumseța nu știu cărui viteaz militar.

Lumea înaltă, lumea aristocrată de sine înțeles premerge cu bun exemplu. Artiștii găscsc izvor de eternă inspirare în chipurile familiei domnitoare. Nu este acel pictor, acel sculptor cât de slab, ori cât de renumit, care să nu fi făcut chipul plin de îngâmfare a înaltului împărat. Aproape zilnic vezi pe placatele teatrelor celor mai bune ședula lată roșie, care spune că „la cea mai înaltă poruncă împărațească” s'a schimbat programul din astă seară. La primul pas ce îl faci în Alma mater, îți dau un pergament enorm, ce începe cu litere mari grase: „Auspiciis et autoritate augustissimii et petentissimi domini Guilelmi II. imperatoris Germanorum, Borussiae Regis...”

O înverșunată manifestare în contra Spaniei, pentru Ferrer, în contra militarismului, a tuturor domnitorilor. Marseileză, steaguri roșii, capete sparte, demagogi răgușiți. Deodată se opresc toți, descopere capetele, fac cale lată în mijlocul lor. De departe se aude sunetul unui corn de automobil cunoscut și băieților de trei ani. Mulțimea imensă de lucrători, aruncă pălării în aer, strigă din adâncul plămânilor un prelungit „Hoch”, pe când Kaiserul trece în coiful de chirasier aurit, cu un deget înaintea frunții — formă de salutare — cu buzele crispate în un zimbet disprețuitor.

Ionel.

S p o v e d a n i e.

(Fragment dintr'o scrisoare găsită).

„...Sint o ușurare mare când îmi des-tăinuesc parte din învălmășeala gândurilor ce mă cuprinde aceluia cari îmi ascultă cuvântul fie el trist sau vesel după cum sunt și valorile vieții — dar mai cu seamă ție. Așa mi-i firea; nu-mi pot ascunde acolo ce se petrece în fundul inimii Doamne ferește; fără să vreau cea mai mică impresie, sau dor, ori cel mai mic plâs fac să vibreze strunele sensibilității și atunci note duioase se furizează în suflet și toată firea mi-i cuprinsă de-o nostalgie ce să chiamă *părere-de-rău*. Uite vezi: după orice fericire, vis, iubire, poezie, stă sus scris pe cerul vieții noastre: *Câteva lăpeți de țărână...Rămâi țărână și gunoiu!*»

Și așa fiind găsesc nimerit că de ce mă doare să mă spovedesc aceluia cari mă înțeleg cu toate că unii — logic au obiceiul să sufere, să găsiască sfânt lucru să-și înnoate simțirea în durerea fără a destăinui cuiva o iotă, pe când alții contrar, tot ce sufăr sau nădăjduiesc caută să împărtășească a lor lui, răcorindu-și prin graiu — dacă nu prin altă — setea ce-i neliniștesc, ori chinuie, picăturile de amar ce zilnic picură în gândirea și simțirea omului. Și din aceștia din urmă mă număr și eu. Judecând drept nu știu cari fac mai bine: „*Caută-ți în tine însu-ți liniștea și fericirea*», nici nu să poate mai adevărat; doar te simți mai altfel, înviorat, oțelit, când găsești o ființă, un prieten cui să-i mărturisești frământarea din suflet, flacăra ce-ți dete și ție avânt, odată!, goana cu atâta trudă după acel soare luminos: *Idealul*, ce și ție ți-a luminat drumul în anii tinereții, ca mai târziu, clipă cu clipă, pe nesimțite să ți-se înfățișeze înaintea tabloului cu colori mohorâte: *prăpastie*, înspăimântătoare prăpastie care cu atât e mai adâncă cu cât ai căutat mai la înălțime idealul. Și pe urmă fără să fii bolnav, sau să aparții unei școli poetice, vieța — așa cum e ea — în toamnă în zilele tare care le trăiești — desgustul.

Aș vrea să mi se arete un muritor, bine înțeles demn de sine, care să nu fie desgustat.

Filozofia vieții se reduce la nimic. Totul: vieță, fericire, iluzie, poezie, iubire, e nimicit de înspăimântătorul cuvânt *sădarnic*.

De aici nu rezultă pesimismul în organismul nostru, cu toate că vieța mea e cea mai tristă și trudită, e cea mai închinată sărăciei, — sunt trist și firea mi-i strivită în du-

rere tocmai din pricina împrejurărilor fatale ale vieții. Vieța e frumoasă, dorul de a trăi e în sufletul oricărui și numai acei bolnavi ca sânge și minte, pot fi pesimiști în a urî să trăiască. Eu unul mă împac cu zădărnicia vieții, numai mâna Creatorului divin — Dumnezeu — a putut fi așa măiastră, ca să organizeze viața cum e pe pământ. — Ce-ar fi fost în omenire o egalitate de fericire, înțelepciune și viață?. Ce-ar fi fost dacă tuturor muritorilor li-ar fi fost la fel traiul ori soarta?. Ce-ar fi fost dacă tuturor li-ar fi fost sorocit acelaș noroc și ideal?. Ar fi fost ceva sarbăd, — o viață moartă! Dar așa numai lupta asta, dragostea, credința după o lume ideală, a izvorit din haosul neîmpăcării: Curcubeul plânsului. Și dacă nu ar fi existat plânsul ar fi fost stingheră viața, nu ne-am fi împăcat a trăi. Căci uite: Natura nu ar fi fost așa prețuită, iar iubirea și moartea nu ar fi avut corona nemuririi a plânsului. Precum muzica ar fi fost fără viață fără scripcă, sau iubirea fără femeie, ori poezia fără poet, așa și plânsul este zelul farmecului, al aprecierii tuturor bunătăților din lume. Cât de alinat ești în nenorocire după ce plângi, când primești vestea unei fericiri plângi, când treci pragul vieții la mormânt, lacrimi răsar în ochiul stins.

Și uite vezi: eu unul mă împac cu plânsul, găsesc o nesfârșită gamă în cântecul plânsului, căci tu visător stai și ascuți „în sufletele care au plâns ce înduioșată-i sfânta pace“ și nu te mai sature.

Sunt leneș la scris epistole. Inșă mă hotărâse ați trimite câteva șire căci m-a cuprins iasăș dorul, dar să nu crezi dorul după iubitul, ori după călătorie ori vre'un vis năprasnic — nu; au fost și acestea în alte vremuri, dar s'au dus... acum *dorul după soare*.

De câteva zile meru ploaună, și nu l'am mai văzut. Așa e de pustie singuratatea odăii mele fără razele soarelui, în cât, pare a fi o celulă de gânduri fără un pic de speranță, un mormânt pentru un om viu. Căci, răceala, țărâitura stropilor de ploaie, țipătul vrăbiilor, nouri îngrămădiți, sunetul trist al croncăniilor de cioare, vântul cum vâjeie și pâcla aceasta — uite vezi: și-a făcut de pe acum locul în inima mea pentru plâns și regret.

Copacii sunt triști și frunzele cad, semn că pustiul e stăpân, ca dorurile de acum au să năpustească mai mult în simțirea omenească câmpul se uscă, codrul își desbracă haina, și urâtul își întinde aripile sale.

Un pas nu pot ieși din casă. M-am săturat și de cetit și de gândit, ei... cât sunt de dornic și aș vrea să ascult o vorbă sfântă, sinceră a unui prieten. — Cât de mult îmi iubesc prietini și știu să-i prețuiesc! — Am unul — cel mai de aproape — pe Corbul. Stă tolănit la picioarele mele, cu botul pe labe, și se uită țintă în ochii miei — mă înțelege.

Ascultă: nu mă pot împăca cu gândul să fi venit toamna de pe acum, așa în grabă. Trebuie să mai fie zile frumoase, de acele cu soare cald, cald, căci niciodată soarele nu-i mai melancolic ca acum. Nu mă pot împăca nici cu toamna vieții nici cu aceasta a Naturii. Ea mi-i așa de scumpă! Uită totul — uit de sărăcie, uit de piedicile ce mă așteaptă în cale, uit că sunt nimic, uit că nu mi-am croit un loc ce să chieamă *poponet* în poziția socială, când mă scol dimineața în acru tare de flori de câmp și văd soarele, aud păsările cântând, văd cum aburul se ridică de pe brazde, iar pe țărâna sfântă a ogoarelor țăranul chinuit „cu sângele cald stropește glicia!“.

Prietene mă gândesc la viața cum te strânge de moarte pe tine în orașele mari. Imi închipui ce să petrece în sufletul tău. Doar și eu am trăit și acum am groaza odăilor umede în care am vețuit, am vie amintire foamei pe care am purtat-o pe ulițele sgomotoase, cu vicață parvenită, cu oameni — păpuși, cu stricăciunea moravurilor și cu aceea viață fără nici un sens, — o moară unde zilele să prăpădase mai a tuturor fără munca sfântă și curată, fără temerea a proprii conștiinți, fără

nimic orânduie — Mă gândesc la tine și mi vin în minte viersurile lui Rotică:

„La noi e ceru 'ntunecat
Și floarea câmpului uitată,
Și sufletul ce mi l-ați dat
I-o floare 'n valuri aruncată“.

Uite vezi: Natura mă învață a iubi. În inima pădurii ascult cântarea veche a frunzelor, ascult povestea apei, ascult doina țăranului, ascult cântarea păsărilor.

Și sara în amurg mă întorc în sat. Și ce liniște, și cum se întorc trudiții glicii dela muncă parcă nu li-ar fi căzut sudoare din greu pe fierul coasei. Dureroasă istorisire e viața lor, în tăcerea ce acești blânzi așteaptă — vremuri bune!

De-o săptămână nu am fost la părinții tăi. Am fost într-o seară și m-a ținut mult de vorbă Moșul Gligor, tatăl tău. Ca de argint îi eră glasul lui, și cu fericire mare îmi tot spunea de tine. Cu sfințenie pronunță numele tău de Neculae. Și mi-a arătat fotografia ta acum ca student și când erai acasă îmbrăcat țărănește, și cu evlavie tatăl tău le-a pus în părete, iar mama, ștergându-și lacrimile a eșit din casă. Eu mă gândeam la tine și la vorbele lui Moș Grigore: „Mulțumesc lui Dumnezeu că-i dau ajutor la învățătură, dar numai printre boieri să nu uite de noi că l-am crescut“.

Imi pare rău că mai departe sunt pierdute foile epistolei. Li-am găsit într-o carte la gazda unde stau. Am întrebat-o pe Coana Elena și mi-a răspuns:

— I-a a fost unul care a stat la mine mulți ani maică, dar eră slab și-a murit în spital. Ca o fată, maică, și numai o ladă de cărți a rămas pe urma lui — și li-am vândut, maică.

Constantin Cehan.

Note de drum.

Satele rusești.

Dela Mozyr-Kalinkievicz am de făcut trei zeci de verstii cu trăsura. La gară m'așteaptă cai, patru înaintași după atelajul polonez. Guvernamentul de Minsk și cel de Vilno formează așa zisa Polesia sau Litva. E un amestec curios de naționalități. Polonezii fac majoritatea. Ei sunt cei mai avuți proprietari, ale

lor au fost toate averile locale, cari au fost confiscate de guvernul rusesc după ultima revoluție poloneză. Proprietarii ruși sunt priviți ca întruși și tratați cu dispreț. Nimic nu îi leagă între ei, nu se vizitează, se salută rece și evită orice întâlnire. Deși rușii de aci știu poloneșe și leșii foarte bine rusește nu-și vorbesc însă decât fiecare în limba lui. O ură groaznică îi urmărește. Și dela atelajul cailor până la exploatarea moșiilor lor, ei voiesc să

se diferențieze. Așa Rusul înhamă trei cai — vestita lui troică — polonul patru cai înaintași. De multe ori troica e preferabilă, alte ori înaintașii, rusul și polonul nu vor schimba felul atelajului chiar dacă își vor ucide caii.

Și totuși proprietarul la care mă duc, deși rus, a înhamat patru înaintași *a la polonaise*. Vizitiul se explică: e noroi foarte mare și a trebuit să recurgă la acest atelaj al *panilor*.

N'am fost de trei ani pe aci. Nimic nu s'a schimbat. Aceleași păduri nesfârșite de brad, același pământ nisipos și aceleași bălți fără hotare, pe cari le seacă canalurile tăete în lung și larg. Drumul e rău, șosele nu există în Rusia, caii însă își fac datoria și trăsura își taie cărarea prin nisipul moale și prin noroiul lipicios al pădurilor. Trecem prin câteva sate. Ce dureroase și triste sate. Case de lemn cu acoperișul de paie, cu ferestrele mici și lipite cu hârtii. Curțile mici, un hambar și un grajd micuț. Nici un copac, nici un arbore roditor. Numai acoperiș lângă acoperiș. Fântâni ca la noi, cu cumpene însă mici, căci locul e șes și apa aproape.

Totul vorbește de mizerie, de nevoie. Nici câni măcar pe la curți ca în satele noastre. În jurul satelor câteva pogoane de pământ, și apoi iar nisip, bălți, păduri, păduri într'una. Din vreme în vreme câte un *hutor*, proprietate mică; aci clipește acoperișul de tinichea, câteva geamuri la ferestre și se văd arbori într'o grădiniță și apoi iar pustiul stepelor.

Când pământul e mai bun, mai cultivat, știi că te apropii de vre-o latifundie a vre-unui proprietar polon sau rus. Aci se ridică îndată un palat, cu toate acareturile posibile. Electricitatea chiar lucește în nopțile liniștite și trimite câte o dără de lumină pe iazurile artificiale, pe canalurile frumos tăete.

Nicăiri nu e mai izbitor contrastul ca aci între cei bogați și săraci; căci, la noi și aiurea, rare ori proprietarul trăește la țară, el vine doar vara și n'are deci nevoie a face din locuința sa un adevărat palat cu tot confortul necesar culturai și civilizației lui.

Și trăsura merge mereu, trece pe lângă bogăție ca și pe lângă sărăcie. Și nu știi de ce e trist peisagiul acesta al „Campaniei“ rusești.

Vilno.

Trebuie să mă duc și la Petersburg. Și ori cât de plăcut e drumul în Rusia, căci va-

goanele au tot confortul, totuși, trei zile în tren nu e un fleac. De aceea m'am decis să-mi întretai drumul și să mă opresc și la Vilno, vechia capitală a Lituaniei.

Am ajuns aci într'o Duminecă. Imediat simți că ești într'un oraș catolic. Clopotele bisericilor lor au un alt sunet, mai prelung, mai monoton, mai dureros. Și rusul e religios, chiar până la misticizm, totuși leahul e mai pasionat. Când trecem sub portalul bisericii Maicei Domnului, vizitiul e polonez — își ia căciula, se ridică în picioare și stă nemișcat. E atâta extaz în expresia lui, atâta încredere, încât Credința pare că l-a pironit în marmură. Și suntem departe de catedrală când el își pune pe cap căciula.

Orașul întreg e înțesat de biserici. Rușii au opus catolicilor bisericile lor cu turlele aurite pe când polonezii au conservat stilul gotic. Stradele, piețe'e, toată atmosfera târgului vorbește de o altă rasă, de alți oameni. Femeile sunt gingaș îmbrăcate, se vede *șicul* polonezei cochete și fermecătoare.

În etalajele magazinelor rochii frumoase, blănuri scumpe. Ce e drept mai puține librării ca în orașele rusești, dar nici odată n'a cadrat bine eleganța cu prea multă știință.

Vilno e leagănul aristocratizmului polonez, cum este și leagănul întregii culturi poloneze. În gubernia aceasta s'a născut Mieczkiewiczzi, tot aci s'a născut Sienkiewicz și de nu mă înșel și Slovacki. Imprejurimile sunt fermecătoare. Mieczkiewiczzi le-a cântat admirabil în poemele sale.

Rușii știu aceasta și de aceea au și ridicat lui Muravioff, vestitului pacificator al Poloniei, o grandioasă statuie.

Lui i-se datorește celebra frază, pe care a adresat-o lui Nicolae I. „La Varșovia e liniște“. Vilno a primit cu multă nemulțumire statuia aceasta. La început ea a avut de îndurat multe neajunsuri. Așa într'o zi toată Vilno admiră pe Muraviof cu o funie legată de mâna statuiei, în semn de pomenire a atâtor spânzurați în numele său. Într'o altă dimineață care fu uimirea poliției văzând adunați toți câinii din Vilno în jurul statuiei și urlând nebunește. Ce se întâmplase nu se știe cine urzise statuia pacificatorului Poloniei cu grăsimi de lup. Mirosul acestei grăsimi excitase câinii cari făcuseră un cor nu se poate mai original. Poliția a trebuit, ca să nu mai fie insultată memoria vestitului Muravief, să posteze o gardă, care și azi păzește zi și noapte pe acela care adusese ordine în Polonia.

Nu știu de ce, dar de câteori trec prin Polonia am o neînchipuit de dureroasă impresie de opresiune. Să fie oare atâtea legende citite de acest popor erou și martir, să fie într'adevăr atât de tristă soarta lui? Nu știu! Dar e o invincibilă stare sufletească de tristețe și umblu

prin stradele Vilnei ca într'un oraș plin de povești triste, plin de adevăruri ascunse, pe cari și casele și bisericile și parcurile și chiar statuia „pacificatorului“ mi le spun în surdină.

(„Ordinea“)

Leandru.

File din Carnet.

— Cu creionul. —

... Ce-i amorul?

... Un somn dulce, care ne leagănă câteva clipe în vederi fermecătoare, un somn care ne aduce raiul pe pământ, un somn vrăjit.

Un somn dulce, după care toate însetăm; care la toate ne închide pleoapele, pe toate ne lasă să-l gustăm.

Ne simțim fericite atunci, toate le dăm uitării, trăim numai lui!...

La deșteptare nu ne gândim; în capetele noastre nu încape vorba asta atunci.

Nu.

Iar când tresărim din visul de câteva clipe, deschidem ochii mari și rămânem așa cu suflele de ghiață.

Un pustiu nesfârșit, un gol fără de margini ne încunjură.

Și, atunci, vine cea dintâi clipă, când simțim ce va să zică: *nefericire*...

*

... Eu stau acum înaintea pustiului.

Ochii mei caută ceva...

Dar nimic altceva decât ceață rece, întunecată apăsător. Și mă simt nefericită!

... Dar, am avut și eu, odată, un vis frumos!

Imi erau ochii închiși...

Visam. Și eră așa de bine.

... Eră o seară așa de frumoasă.

Zărilor încețuite durmeau în liniștea depărtărilor. Bolta de sus clipea în lumină de lună. Un susur pribeag înfioră ramurile pomilor somnoroși. Stelele zimbeau sglobii...

Miros de flori și de otavă proaspătă adia pretutindenea.

Eu fermecată de acestea simțeam un fior lin, domol. Priveam la lună, la stele, le întrebam să-mi spună ele ceva... Să-mi spună de El! Doară ele de câteori au fost martore nu la o idilă, nu la un somn dulce...

Ele îmi zimbeau înainte, îmi șopteau par'că să chem dorul, să-mi spună el.

Și l-am chemat. Și el a venit numai decât.

... M'a luat în brațe, m'a legănat dulce, mi-a netezit pleoapele, zăvorindu-le.

Și l-am întâlnit pe El, pe acel El, pe care toate îl căutam, toate îl așteptăm.

L-am întâlnit și eram fericită!

... Vedeam doi ochi mari, negri ca o noapte fără lună. Ațintiți spre mine. Și lucea în ei tot dorul, toată dragostea de pe lume. Simțiam cum mă netezește privirea aceasta, cum mă aprinde, mă arde...

... Și obrajii îmi erau vâlvătaie!

Un fior îmi mistuia toată ființa.

Ochii mi-se sbăteau în orbite. Și a trebuit să-i ridic... l-am ridicat nepăsătoare. Lasă, de acum fie!

Și ce-am întâlnit? O chemare, o poruncă tainică, vrăjită.

— „Eu sunt acela, pe care-l cauți de mult. Vino cu mine! Hai în alte lumi!... Ori ne ducem, ori perim. Vino!“

Și m'am dus! M'am dus, pentru că fără El nu aveam înțeles.

... Eră așa de bine, așa de dulce în lumea dragostei dintâi! Cărările nebănuite pe cari mergeam alături, mână în mână, erau numai brâne de flori... Și tot frumosul din lume se torcea în zărilor luminoase, cari ne ispoteau tot mai departe.

Eram fericită!

... li ziceam dorului: leagănă-mă, leagănă-mă! Și el mă leagănă lin, domol, în leagăn de mătăasă.

Nu simțiam atunci sborul clipelor!

Nu-mi închipuiam ce înseamnă vorba: sfârșit. Nu știam ce înseamnă a te *trezi*... Nu bănuiam deșteptarea!

Dar m'am trezit. S'au topit visurile. Mi-s'au desprins pleoapele!

Și, Doamne, amară-i trezirea!

E grozav să simți *realitatea*.

Mai bine nu am mai adormi nici când, mai bine am fi tot treze! Să nu ne lăsăm leagădate niciodată pe brațele dorului.

... Înzădar caut acum ochii aceia negrii, în cari se înfăptuie un iai. De-i întâlnesc și le prind lucirea, ei zîmlînd mă întrebă: ce vrei?

*

Așa-i amorul. Un somn dulce, de câteva clipe. Ne aleșuie dorul, ne alintă pe brațele lui, ca apoi, să ne pună în fața realității...

Și totuși, înzădar așa zice să nu ascultăm graiul de sirenă al amorului, să nu ne lăsăm adormite. În zădar. Suntem toate supusele lui.

El împărat mare, împărat hain; noi biete supuse oropsite...

20 August.

Alina.

Cronica literară.

E. LOVINESCU: Critice, vol. I.

București 1909. Ediț. Socec & Co. prețul lei 3.

Din cele 10 volume ale Dlui Lovinescu, anunțate pe copertă, n'avem norocul de a cunoaște nici măcar unul. Regretăm cu atât mai mult acest lucru, cu cât citisem unele articole ale dsale în „Vieța rom.” și darea de samă asupra celor două volume de critică „Pași pe nisip”. Revista aceasta — cea mai escelentă revistă românească — nu cuprinde întreaga activitate a dlui Lovinescu și, de o vreme, nici nu mai ajunge regulat până la noi, iar „Convorbirile critice”, a doua revistă la care colaborează dsă, e prea puțin cunoscută la noi, ca să fi putut aprea dintr'ansa cu adevărată măsură forța de scriitor a noului critic. Chiar și în ce privește volumul de față, credem, că înzădar l-ai căută în vre-o librărie de-a noastră, căci volumul s'a trimis, pare-ni-se, numai redacțiilor. Editurile „Minerva” „Alcalay” ne trimit destul de regulat noutățile literare, editura Socec pare a fi mult mai rezervată chiar și în ce privește anumite lucrări, cari au aici abonați. (Între paranteze, d. e.: Dicționarul limbii române de Candrea-Densușianu, din care n'am primit decât fascicola primă).

Volumul de critice, care ar vrednici să fie răspândit și la noi în cercuri cât mai largi, cuprinde articole privitoare la: Eminescu, Caragiale, M. Sadoveanu, Oct. Goga, I. Minulescu, E. Lovinescu, Em. Gârleanu, D. Anghel, St. O. Iosif, Contesa de Noailles, I. Bassarabescu, Elena Forago, C. Sandu-Aldea, I. A. Brătescu-Voinești, Vasile Pop, apoi Impresionismul în critică, Fragmnnte critice, Fantazii asupra criticii și literaturii.

Criticile, cari în mare parte sunt în legătură cu articole din volumele anterioare ale autorului sunt scrise într'un stil limpede, cu mult spirit de observație. Autorul întrebuițază adese forma dialogului, lăsând să discute două personaje mitologice asupra cutărei lucrări, facilitând prin aceasta claritatea expunerii.

În afară de stilul clar și forma plăcută a expunerii, trebuie să remarcăm simțul de dreptate al autorului în remancarea sau sbiciuirea bucăților literare. E' just și sever chiar față de sine, ceea ce ne dă măsura autocriticei, un lucru cu care puțini autori se pot mândri. Am cetit, de asemeni cu plăcere critica zbiciuitoare la adresa imposibilului autor dl Vasile Pop, precum și aceea relativă la I. Minulescu, poetul, pentru care criticul are multă considerare, deși acest poet noauă nu ne face decât impresia, că își bate joc de cetitori...

Ici-colo spiritul imparțial al criticului, pare a vaccila. Așa, de pildă, în prea marile elogii ce se aduc dlui M. Sadoveanu, cu prilejul „Însămărilor lui Neculai Manea” și în prea aspra critică ce se face unui articol al dlui Goga: „Țăranul în literatura noastră poetică”.

Cu toată admirația ce o avem pentru dl Sadoveanu, volumul din chestie nu ni-se pare unul dintre cele mai norocoase a dsale; și dl Lovinescu nu ne va putea convinge nici odată, că dl Goga este un *funambul*, când scrie în proză.

Cetească dsa numai două-trei articole de fond din colecția „Țara noastră“, care a încetat chiar acum.

Pentruca cetitorii nostri să-și facă o idee mai clară despre valoarea acestui volum, reproducem articolul privitor la dd. Anghel și Iosif, reținând din partea a doua a articolului numai șirele privitoare la „Caleidoscopul lui A. Mirea“, căci numai aceasta lucrare e cunoscută în păturile mai largi ale publicului nostru cetitor.

Al. Ciura.

Dioseuri.

(Dnii D. Anghel și St. O. Iosif.

Literatura noastră are înaintea doi poeți, pe cari îi cunoșteam destul de bine. Unul senin și duos, potolit și resemnat își ținea cu sficiune inima în mână, ca și cum ar fi ținut un trandafir. Un vântișor trecea pe acolo și-i smulgea câte o foaie, ducând-o departe; apoi trecea altul. Fiecare adiere îi împrăștiă petalele, îmbălsămând aerul cu o aromă subtilă și învăluitoare. Astfel erau cântecele lui St. O. Iosif: foi risipite încetșor din acest trandafir al simțirilor intime; dulci îngăimări de cuvinte, armonioase mai mult prin căderea sunetelor, decât prin înlănțuirea ideilor; mici mărturisiri ale unei inimi curate pe care o mișcă florile și fluturii, incolțirea celor dintâi simțiri de dragoste, albastrul zărilor, potolirea amurgului, izbucnirea voioasă a zorilor.

Sub două icoane ni-l puteam închipui așa dar pe St. O. Iosif: ori ca trubadurul cu suflet de copil și cu floare la cheutoare, ce aleargă pe pajistea verde ca să prindă fluturi sau să culeagă un buchet de violele pentru o Margaretă cu ochi albastrii; ori ca bunicul adus din spete, ce se încălzește la gura vetrei, jucându-și pe jenunchi nepoții, și povestindu-le de smei, cu zâne fermecate, — născociri simple și minunate ce fac să sticlească ochii copilașilor.¹⁾

O altă icoană aveam însă în d. Anghel. Mai puțin intuitiv și firesc ca St. O. Iosif, D. Anghel avea o inspirație mai căutată, mai depărtată și mai prețioasă. Și dânsul iubiă florile, dar nu pentru a face un buchet iubitei, ci pentru a se îmbătă de mireasma lor, printr'o delicată desfătare și încercată rafinare a sim-

țurilor. D. Anghel ne-a cântat florile rare ale grădinii și nu pe cele ale câmpului; și din grădină a ales tot ce eră mai subtil, mai gingaș, nu prin firese, ci prin împerecherea căutată a colorilor și deosebirea mirosului de ceiace cunoșteam. Versurile sale nu aveau sbucnirea spontană a unui plâns de copil, tremurarea șoaptelor unui îndrăgostit; nu păreau închinarea naivă a unui suflet cătră altul, fără pregătire de cuvinte și de mișcări, ci simplă, liniștită și nevinovată chiar în faptele cele mai vinovate. Ele erau lipsite poate de nevinovăția și sănătatea unui obraz de față ce rostește deodată sau a unor dinți de mărgean, ce se arată în buchetul înflorit al unui răs șgomotos. Aveau însă altceva: aveau acea fineță și strălucire în culoare, care ne farmecă și ne ispitește; erau pline de acea *morbidesza*, care are asupra sufletului nostru o putere de ademenire atât de neînțeleasă. Și în aceste poezii ale dlui D. Anghel, mai aveai o senzație: senzația nesfârșitului în artă. Prin felul de a prelungi răsunetul unei poezii departe, în inconștient, de a-i șterge conturul, de a lăsa părți de umbră în concepție, d. Anghel se legă de acea școală literară al cărei principiu e:

Omnis determinatio negatio est.

Adecă orice mărginire, orice statornicire a unei idei poetice, e tăgăduirea ei, știrbirea cuprinsului ei, care trebuie să fie nesfârșit, nelămurit, Principiu cu oarecare adevăr în el, dar care are nevoie să fie înfăptuit cu delicateță și cu multă pricepere a nuanțelor, de oarece în mâini mai puțin dibace dă roadele cele mai întristătoare. În locul luminii feerice a lunii, ce învăluie firea într'o pânză străvezie de vis, de țî-se pare a trăi într'o altă lume cu linii șterse, cu luminile scăzute, cu umbrele îndulcite, te trezești deodată în mijlocul întunecului opac al nopților fără stele; orice farmec poetic se risipește, căci dacă poezia caută câteodată umbra, întocmai ca muschii de pe copaci, ea nu poate viețui în întunec. Umbrele grele ale caselor, ale turnurilor, ale arborilor, ce abia se deosebesc în noaptea neagră ca largi pete de cerneală, n'au nimic poetic în ele, Poeții s'o știe: umblând după taină, să dea preste întunec, preste neînțales; în versurile lor să licărească oarecare lumină. Cine fuge de soare, trebuie să scoboare în poezie luna. Și d. Anghel a scoborât-o, cum o scoboară apele unui lac în adâncul undelor sale albastre.

Romantic de altminteri prin inspirație, poetul ee evocă tot cu ce ne deprinsese marii

¹⁾ A se vedea un studiu mai întins asupra dlui St. O. Iosif în *Pași pe nisip*, vol. I.

poeți romantici: castele cu turnuri crenelate cerul de azur al Spaniei, luptele de tauri, erotismul cam gongoric al mândrilor Castilani, cavalerul cu *sombrero* tras pe ochi și cu mâneci de dantelă. Imaginația lui se plimbă adesea prin acea țară depărtată pe care realitatea a făcut-o tristă sub soarele ei arzător, dar pe care poezii au transfigurat-o într-o țară fantastică, scaldată în lumină și străbătută de cântăreți de gitară și de *seniorite*, ce știu ocoli supravegherea obositoare a guvernantelor bătrâne...

În aceasta lume cam convențională se primblă fantazia dlui Anghel; și trebuie să recunoaștem că aceasta fantazie eră bogată. Ea s'ar fi putut asemăna cu o cărciumăreasă, care are totdeauna mai multe odăi libere decât mușterii; pentru fiecare găsește un culcuș proaspăt, în care nimeni nu s'a mai odihnit...

Scriu: d. Iosif *eră* așa, d. Anghel *eră* așa... Erau; da erau. Astăzi, fiecare din acești doi poeți, luat în parte, nu mai e. Unindu-se într-o colaborare neîntreruptă, ei fac la un loc un *nou poet*, de care trebuie să ținem seamă și să vorbim fără a încerca să știm ce-a adus unul și ce-a adus celălalt. Ar fi ca și cum ne-am zădărnici să aflăm care e partea fiecărei albine, într'un stup...

Din Jupiter sau din Tyndar, după cum spuneă Omer, au ieșit doi feți: Castor și Pollux. Unul eră dibaciu în îmblânzirea cailor și în mânarea lor, iar celălalt eră neîntrecut în arta pugilatului. Unindu-și însușirile deosebite, s'au dus în lume, minunând imaginația eelor vechi cu isprăvile lor. Care sunt faptele lui Castor și care ale lui Pollux? Nimeni nu știe. Mitologia nu cunoaște decât faptele Dioscurilor...

Literatura noastră cunoaște astăzi doi Dioscuri. Fără a cercetă meritele probabile ale fiecăruia din ei, să vedem care sunt roadele laolaltă ale unui an de muncă.

* * *

Caleidoscopul lui A. Mircea e cea din urmă lucrare a Dioscurilor. Citind-o, nu poți să nu zici: *Homo duplex! Liber duplex!* În adevăr, ea are o îndoită înfățișare: pe deo parte versuri duioase cântă pe un poet pierdut în floarea tinereții sau prind un piesaj în metru antic. Această parte lirică sentimentală sau descriptivă, stă cam înmărmurită lângă celelalte cronici rimate, pline de spirit și de vervă... Muza Caleidoscopului cu un ochiu râde, și cu celălalt, dacă nu plânge, se uită cel puțin cu tristețe la acest joc de umbre și de năluciri, care e vieața...

Oricum, ar fi însă, pretutindenî găsești versuri de o formă desăvârșită, fără prihană. Poeții au dreptate să spună, ei înșiși:

Voi râde dar, în versuri săltărețe
Din cari nici un vers nu va fi schiop...

Rimele sunt bogate și neașteptate; icoanele noi sunt ca următoarea:

Craiu-nou pe cer senin s'arată
Și cum străluce 'n geamul meu,
Îmi pare-o unghie tăiată
Din degetul lui Dumnezeu...

sau:

Cusute parcă'n ață albă lucesc cărările la ceafă...

Și ceiace întrece și bogăția de rime și de cuvinte e o fantazie ușoară, înaripată care dealtminteri e însușirea de căpctenie a celor doi dioscouri și dela care așteptăm lucruri atât de minunate, încât să ne pară bine a nu le fi scris noi... Căci, după cum spuneă Alphonse Karr, simțesti uneori o bucurie nemărginită că nu ești autorul unei cărți frumoase pentru a putea aveă toată libertatea s'o lauzi, fără nici o stăpânire, fără nici o remușcare și fără frica de a fi bănuir de dulcea părtinire, pe care o avem de obicei față de ceace facem noi înșine...

E. Lovinescu.

Note politice.

Impăcare?

În timpul din urmă, un domn: Dr. I. L. Horváth, a început să stăruie tot mai mult în articole și broșuri pe lângă o înțelegere între români și unguri.

Respectăm și cvităm cu grațitudine ori-ce încercare de acest fel. E tot ce poate naște dintr'un suflet onorabil, este înțelegerea cu adevărat a patriotismului!

Noi înși-ne am pledat pentru o înțelegere între aceste două națiuni într'un articol scris încă în primul an de apariție al revistei (an 1906) și am arătat, adevărat numai per tangentem avantajile mari, ce ar putea să rezulte pentru ambele neamuri din aceasta apropiere. În acelaș articol am accentuat, că o alianță între aceste două popoare, ar putea eventual să fie chiagul unei noii grupări de puteri în Europa, în care și pentru ele s'ar rezervă un rol destul de însemnat.

De atunci, ceca-ce noi am prevăzut, s'a făcut trup, întâlnirea dela Reval a urmat mai curund decuin puteam presupune, iar acum, întâlnirea dela Raconiggi, se pare, că desăvârșește opera.

Și toate acestea fără concursul nostru!

Dar toate aceste evenimente precum și atitudinea României și peste tot a Românilor în ultimul conflict al monarhiei noastre cu Sârbia, au avut darul să reflecteze nițică lumină asupra valorii elementului românesc, a cărui prietinie e apreciată și căutată astăzi și dintr'o

parte și din alta. E lucru, ce nu se poate contesta, că în urma acestui fel de dezvoltare a lucrurilor, o alianță sinceră cu ungurii, care bine înțeles nu s'ar putea face decât ținându-se seama de *aspirațiile maghiare față de Austria*, — astăzi este cu atât mai greu de realizat, cu cât ungurii nu pot să ne dea garanța. că împreună vom fi destul de tari pentru a preîntîmpina întreg complexul acela de evenimente, ce s'ar putea succeda cu o iuțală uimitoare schimbând poate întreagă fața Europei, de altă parte pentru că politica maghiară nici când nu ar putea să ne ofere acele avantajii, cari mai curund de cum se crede ar' putea să urmeze din altă parte, fără s'guduirii mai puternice, și fără să fim aduși în fața unor noi probleme cu mult mai primejdioase.

Dar și felul, cum crede dl Horváth că s'ar putea face un început de apropiere între ei și noi, ar' fi pentru noi un adevărat salt în întuneric. Să devenim mai coșutiști decât coșutiștii, fără să avem garanța, că aspirațiile noastre vor fi realizate, ori măcar luate în considerare! Să ne tăem de sub picioare și ultima creangă, care începe a-se întări sub noi, pentru ca să atârnam apoi dela bunăvoința dlui Justh și soții!

Nu în chipul acesta se fac încercările serioase de împăcare între două neamuri, cari își au multe de *șoptit la ureche*, înainte de ce s'ar pune pe lucru. În tot cazul, ungurii au *cuvântul întâiu*, să ni-l spună cu francheță și noi vom fi cei de pe urmă, cari să respingem mâna, care ne aduce pacea. Dară să nu se uite, că decât o pace vremelnică, sunt superioare interesele mari și permanente a-le neamului și numai în cadrele acestora ne putem permite luxul de a face experimentări.

Partide noi.

E netăgăduit, că ungurii își știu bine aranja trebușoarele, și nu-i aceea situație schimbată, pentru care să nu-și găsească oamenii și să nu-și găsiască o formulă, care să-i susțină. S'a desființat partidul liberal și în locu-i a răsărit coaliția, a fost strâns în chingi partidul coșutist și numai decât fracțiunea Justh și-a ridicat capul. Par'că ar fi un singur plan în toate formațiunile aceste și o singură conducere unitară. Fracțiunea Justh a fost necesară politicii ungurești pentru că să nu se renunțe la aspirațiile genuine maghiare. Acestui partid îi revine rolul să facă afront Austriei și tot aceasta fracțiune poate fără risic să caute a seduce naționalitățile în mreaja sa pentru a ne compromite cu desăvârșire în fața Vienei. A urmat să se înființeze și un partid creștin-social, doar se vor putea crea niște relații mai suportabile cu cel mai puternic partid austriac, cel mai neîmpăcat contrar până aci al politicii maghiare. A fost chiar la timp, căci cochetarea partidului creștin-social austriac cu naționalitățile din Ungaria devenise în ultimul timp supărătoare pentru scopurile politice ungurești.

Dacă și nu găsim multe convingeri la bărbații de stat ai Maghiarilor, un lucru e sigur: tactică au!

Seria proceselor recte a-condamnărilor politice la noi să ține lanț. Abia au părăsit temnița colaboratorii prețioși a-i revistei noastre: dnii Voicu Nițescu și Gheorghe Stoica — și alți doi au și intrat să le țină locul: dl Victor Braniște, redactorul »Gazetei Transilvaniei« și dl Dr. Cassiu Maniu, distinsul colaborator al revistei noastre. »Libertatea« ne anunță ale sale 9 procese într'un singur an, iar »Gazeta Transilvaniei« într'o singură săptămână a îndurat trei condamnări. Și încă multe altele sunt în curgere.

Interesant a fost procesul redactorului nostru responsabil, a dlui Ioan Mișu, pentru un articol publicat

în »Libertatea«, un articol de reprobare la adresa criminalilor, cari anul trecut au distrus cu dinamită monumentul libertății și crucea lui Iancu. aflătoare în Blaj. Dl Dr Cassiu Maniu în splendidu-i discurs de apărare, arată clar nevinovăția acuzatului, mai ales, că în întreg articolul nu se amintește vre-o naționalitate dia patrie, ci numai pe făptuitorii criminali îi înfierează ca pe dușmanii neamului românesc.

Noi încă nu credem, că acci croi a-i nopții să fi comis atentatele dintr'o deosebită dragoste pentru Români, dar nici din vre-un șport de ocasioe. Un puternic argument invocat de apărător a fost cetirea unui articol apărut în foaia maghiară »Arad és Vidéke«, care în credința, că acele monumente au fost ungurești, și că au fost distruse de români, a folosit acest prilej pentru a-și expectora tot veninul contra naționalității române. Ei, dar pentru acest articol cu adevărat agitatoric nu s'a mișcat nici un procuror maghiar, singur dl Mișu a trebuit să-și plătească curajul revoltci sale cu o condamnare la 4 luni temniță și 300 cor. amendă

Dl apărător Maniu, a înaintat la înalta curie un strălucit recurs, pe care îl avem la mână, dar din lipsa de spațiu îl vom da poate numai în numărul viitor.

Informațiuni.

Palatul »Tribunei«. La Arad s'a inaugurat cu mari solemnități palatul cel nou al »Tribunei«. Lume multă din toate unghiurile locuite de Români a grăbit să ia parte la aceste serbări și să manifesteze prin prezența lor pentru cel mai intransigent și mai bine îngrijit ziar al nostru. Cu prilejul acestor serbări convenind într'o consfătuire intimă reprezentanții presei române veniți la Arad, au hotărât înființarea unei societăți a gazetarilor români.

Regretând mult, că nu am putut lua parte la aceste serbări, transmitem pe această cale urările noastre de bine falnicci »Tribuna«.

*

Profesorul Nicolae Teclu. La 12 Octomvrie a împlinit 70 de ani și și-a serbat și iubileul activității sale științifice savantul profesor Nicolae Teclu dela Academia de comerț din Viena. Marele bărbat a putut gustă cu acest prilej mulțumirea sufletescă a celor mai curate sentimente de dragoste și admirațiune, arătate de toți aceia, cari cunosc geniul său, care a dat științii teorii și aparate, ce preamăresc nu numai pe autorul lor, ci și pe întreg neamul românesc.

În publicațiunile din »Journal für praktische Chemie« printre multele și interesantele lucrări ale Prof. Nicolae Teclu, se găsește sub titlul »Zur Kennzeichnung der Flamme« lucrările sale asupra flacării, care prezintă un interes deosebit.

Din observațiile și studiile sale asupra flacării, el trase o concluzie practică, descoperind un bec de gaz pentru laborator, care este cunoscut în laboratoare ca și becul lui Bunsen.

Acestea două cestiuni, descompunerea flamei și invenția becului de gaz, au fost obiectul unei interesante conferințe, pe care a dezvoltat-o înaintea congresului internațional de chimie ținut la Viena în 1898. Conferința a avut loc chiar în amfiteatrul laboratorului Academiei de Comerț, la care au ținut să participe un foarte mare număr de chimiști.

Înalt și spătos, cu barba sa albă, cu ochii săi vioi, cu odicțiune clară și precisă, Niculac Teclu ne înfățișă figura meșterilor legendari.

*

Sărbătorirea dlui T. Maiorescu. Dl Maiorescu, profesor universitar în București, retrăgându-se de la catedra, ce a ocupat-o un lung șir de ani, a fost împărțit din partea colegilor săi și a întregii elite intelectuale românești de o manifestațiune de simpatie și admirație, cum rar se mai poate vedea. A fost o serbare deamă de cel sărbătorit. Sala festivă a universității a fost arhiplină, D. C. Dumitrescu — lași rectorul universității a ținut cu acest prilej un magistral discurs în onoarea savantului profesor, iar dl Dissescu a zis între altele: »Universitatea Vă este recunoscătoare și pentru că ați determinat marele avânt al învățământului filozofic și pentru că ați fost printre cei dintâi, cari au considerat profesoratul nu ca un mijloc de arivism, ci ca un sacerdoțiu național«. Serbarea a luat sfârșit cu cuvântarea alcasă și frumoasă a dlui Maiorescu.

*

Nou episcop al Caransebeșului a fost ales dl Miron E. Cristea protosincol în Sibiu. S'a făcut aceasta alegere spre mulțumirea tuturor, căci dl Cristea intru-nește toate acele calități frumoase, cari fac podoaba unui om și cari desigur vor fi considerate și de guvernul unguresc, când îl vor recomanda Măj. Sale spre întărire

*

Delavrancea. Cu prilejul când s'a reprezentat »Viforul« dlui Delavrancea, prietinel dsale dl Al. Vlahuța a scris o caracterizare a dlui Delavrancea, din care reținem următoarele: Mie Delavrancea îmi face impresia unui leu. Îmi face impresia așa mai ales de vre-o câțiva ani încoace, de când bătăliile vieții au dat firii și ochilor lui seriozitatea aceea așezată, liniș'ca aceea impunătoare a croulului, pe care primejdia nu-l mai pot impresiona. Trupeș, voinic, frumos, adus puțin de spate ca și cum l-ar apăsa povara propriilor lui gânduri — de sub coama-i bogată, care începe a cărunți, privește în lumea de afară ce pare a-l interesa din ce în ce mai puțin, cu liniștea puterii care nu cunoaște hotar; plina bărbăție a talentului, focul oțelitor al vremii și frământarea gândurilor au dat înfățișării lui acea mândrie domolită, aproape melancolică, a omului cu adevărat superior, pe care nimic din deșărtăciunile vieții noastre nu-l poate atinge; de altfel și mișcarea aceea domoală, învăluită în nu știu ce mister, înfiorarea aceea pe care o împrăștie din toată ființa lui când se ridică la tribună să vorbească, îi da ceva din gravitatea și măreția imperială a leului.

Dar ce suflet interesant! Ce flacără sbuciumată e sufletul acestui puternic artist...

O, să nu măsoare nimeni puterea acestui suflet mare după rezultatele văzute și ponderabile, cari servesc de bază pentru bilanțul oamenilor practici. Delavrancea e un risipitor, ce numai se poate închipui. De inima lui, de talentul lui, de timpul, de munca și de banul lui e cel mai generos și mai risipitor.

Bun? Firește că e și bun. Un artist nici nu poate să fie decât bun. Dar nota fundamentală a firii lui de risipitor e mai mult nepăsarea. O nepăsare măreață ca a naturii. Timpul lui — ca și când ar fi eternitate — așa nu și-l socotește. Și nimic din ce e al lui nu îl preocupă. Ce-a spus el, ce-a scris el — e trecut, un trecut spre care nici odată nu-și mai întoarce privirea. E ca și când n'ar mai fi al lui. Sunt roadele scuturate din prisosul vieții, din nevoia firii lui de a produce. Ce va face lumea cu ele — o privește.

Informațiuni locale.

Piatra libertății distrusă înainte cu un an cu dinamită a fost restaurată încă mai mândru decum eră, și acum se înalță de nou măiestroasă vestind tuturor vrednicia de pe vremuri a neamului românesc. Suntem recunoscători capitlului pentru laudabila-i hotărîre.

*

Serate literare. Atât reuniunea femeilor române din Blaj, cât și societatea meseriașilor au început seria așa ziselor »serate literare«. Remarcăm conferențele Dnei L. Ciura și a domnilor Al Ciura, V. Nițescu și Petru Suciu. Dșoara Rosica Căpușan în predarea melodramci a fost superbă ca în totdeauna. Drăgălașe a fost și dșoara Minca Coltor în declamarea poeziei »Ziua iervierii« de Coșbuc.

Redacțional!

Rugăm pe onorații cetitori ai revistei noastre, să ne scuse pentru întârzierea acestui număr provenită din cauze absolut neatârnatore de voința noastră.

Rugăm în acelaș timp pe onorații primitori ai revistei noastre să considere enormele jertfe, ce le aducem și să nu întârzie cu achitarea abonamentului, căci numai în așa chip ne vom putea și noi achita de așteptările nu tocmai nepretențioase ale marelui public. La acest loc ținem se ne exprimăm și mirarea, că se găsec la noi și încă în număr destul de mare, astfel de domni, cărorora le place să primească foaia timp de 1/2 an, și pe urmă refușă achitarea abonamentului. Deși am fi în drept și după lege și pe baza advertisementului publicat în nr.ii 1 și 2 ai revistei, că pe toți aceia, cari primesc acești 2 numeri să-i considerăm ca abonați, totuși nu am dorit se recurgem la cel din urmă mijloc de constrângere în procesuându-i pentru suma ce ne datorează. Am lăsat în sarcina fiecui să ne păgubească când ar fi dator să ne ajute. Pe viitor însă vom da numele tuturor acelor, cari în felul acesta înțeleg se sprijinească presa, și dacă astfel nu se poate ne vom valida dreptul pe cale de proces.

Redactor responsabil: IOAN MIHU.